

mentén felírással ellátott cölöpök vagy póznák jelzik.

Nevezetesebb lóversenypályák *Magyarországon*: az 1925-ben megnyílt magyar lovaregyleti V. Budapesten a Kerepesi-út mentén, továbbá a káposztásmezeyeri V., amely a Pestvidéki versenyegylet tulajdona, ezen azonban az Űrlovasok Szövetkezete is lebonyolítja versenyeit. Siófokon is szép fekvésű V. van. Űgetőpálya Magyarországon csak Budapesten az Erzsébet királyné-útján van.

Versenyszabadság, 1. Verseny.

Versenyszabály, mindama határozmányok összessége, amelyek a nyilvános versenyek lefolyását előírják. Lóversenyeknél V. alatt kizárólag a lovaregyleteknek versenyekre vonatkozó határozmányait kell érteni. Magyarországon a magyar lovaregylet V.-ai az irányadó, nemcsak a budapesti, hanem az összes magyarországi versenypályákon is. A külföldi V.-ok között a német, francia és az angol a legnevezetesebb. Űgyszólván több-kevesebb eltéréssel valamennyinek az angol Rules of Racing az alapja. Az űgetőversenyek szabályai amerikai mintára készültek.

Versenyszín, 1. Dress.

Versenytárgyalás valamely munkával vagy szállítással megbízás a jelentkezők írásbeli ajánlattétele alapján. A közmunkákat és a közszállításokat rendszerint V. útján adják ki, aminek az az előnye, hogy egyrészt a vállalkozóknak módjában áll a közmunkákhoz és szállításokhoz hozzájutni, másrészt a munkaadó állam vagy község a verseny által leszorított olcsó munkához vagy szállításhoz jut. Ebben van azonban a V. hátránya is, mert a nagyvállalkozó alacsony egységáraival a tökeszegény és ezért csak nagyobb haszonra dolgozó kisipart a versenyből kiszorítja és mert az egységárok leszorítása könnyen a szállított anyag silányságára vagy a munkabéreknek közgazdasági szempontból káros leszorítására vezet. Az állami beszerzéseknél megtartandó V. szabályait a Közszállítási Szabályzat állapítja meg.

Versenytílalom, üzletátvevővel vagy üzletből kilépő kereskedő vagy iparossegéddel szemben kikötött oly tílalom, mely szerint az átruházó vagy a kilépő hasonló üzletet nem nyíthat vagy hasonló üzletben szolgálatot nem vállalhat. Az ily kikötést csak annyiban lehet bíróság előtt érvényesíteni, amennyiben a kötelezett életfenntartását méltánytalanul nem nehezíti meg és a szabad versenyt nem teszi a közérdek kárára lehetetlenné, tehát csak helybeli és időbeli korlátok között ismerik el érvényesnek.

Versenytorna a tornászoknak azon mérkőzése, amelyen az arra képesített bírók az erőt, ügyességet, plasztikus formát számításba véve, kellő összehasonlítás után, pontok alapján elbírálják az egyes tornászokat. A versenytorna lehet egyéni és csapatornas. E testnevelési ágánál is vannak házi, kertületi, országos és világbajnokságok az egyes szereken. L. *Verseny*.

Versenyszás az űzásnak azon sportszerű űzése, amikor az űzők a versenyfeltételeknek megfelelően eldöntik az elsőséget egymás között megfelelő versenybizottság előtt. Versenyszásat rendeznek rövid és hosszú távokra. Ezekon kívül

vannak az *űzóstafétaversenyek*. Ezek kétfélék: vagy olyanok, hogy a staféta valamennyi tagja ugyanoly űzásnemben versenyez (pl. 3×100 méteres mellűzóstaféta), vagy olyanok, hogy a stafétatagok mindegyike más-más űzónemmel űszik. Ezek a *vegyes stafétaversenyek*, amelyeknél az első űző oldalűzással, a második mellűzással, a harmadik hátűzással, a negyedik gyorsűzással űszi végig az 50—100 méteres távot. A versenyűzásnál is vannak házi, országos és világbajnokságok. L. *Verseny*.

Versesztetika, az egyes versformák esztetikai jellemzése és egyes költők verselő művészetének tudományos vizsgálata. A V. újabb időben nagyobb lendületet vett. Nálunk Négyesy L. törekedett a versformák szerkezetéből és ritmikus mozgásából a versformák jellemét megállapítani (Magyar Verstan, 2. kiad., a mértékes m. verselés tört. 1892.). Beöthy Zsolt is sürgette az ily vizsgálatokat előadásaiiban; idevágó dolgozatot írt Láng Margit. Legújában Horváth János ád alapos V.-i elemzéseket (Verstörténeti tanulmányaiiban, Petöfi könyvében stb.).

Versforma a m. versalak. L. *Vers*.

Versidom, Arany János szóhasználatára szerint (A magyar nemzeti versidomról) első sorban a költői beszéd ritmikai szerkezete, azonkívül még prozódikai (azaz verselési) képe. A ritmus szerinte az egész beszéd ritmusa, tehát a gondolat- és a hangritmus együttesen. A magyar nemzeti V. neve alatt tárgyalja a gondolatrítmus fajtáit, a költői beszéd jelentésbeli részének ritmikus tagolódását, a hangritmus formációit, általán a sorok, a versszakok és az űtemek külső és belső ritmusát, végül az űtemek szótagmértékeit. V. nagyjában egyjelentésű a versalak szóval, de a versrendszerrel is, pl. klasszikus V., nyugateurópai, magyar V. Némelyek a V.-ot a verselésre, illetőleg a vers alkotására értik. V. ö. Horváth J., Magyar ritmus, jövevény versidom (1922); Négyesy L., Ritmus-kinés és verstetika (Budapesti Szemle 1924).

Versificatio (lat.) a m. verselés, versbeszedés; *versifex* rimkovács.

Versio (lat.) a m. fordítás, fordulás; valamely elbeszélés, vagy tudósítás foglalata, áttétel, átfordítás.

Versio in rem. A római jogban a más család hatalma alá vetett személynek (persona alieni iuris) ténykedései kötelező (obligativ) hatással nem jártak; sem ők maguk, sem a családapa (paterfamilias) tekintetében. Ezt az elvet törte át a praetor eredetileg két kivételes esetre nézve, a tengeri és belföldi kereskedelmi űzemekre vonatkozóan az *exercitoria* (l. o.) és *institoria* akció útján (l. *Institor*), űgyszintén a *jussum* (l. *Jussus*) esetében, mikor is a megkötött űgylet alapján a paterfamilias-t perelni lehetett. Ha ezek az esetek nem forognak fenn, a klasszikus római jog szerint a paterfamilias csupán ama *haszon*, *jövedelemtöbblet* erejéig lehet perelni, amely rá nézve az illető űgyletből származott; ez a V.; a kereset neve: *actio de in rem verso*.

Versipellis (lat.), 1. *Váltott gyermek*.

Versi sciolti (olasz, ejtés: verzi scolti, franc. *vers blancs*, ang. *blank verse*), a rímtelen ötlábú jambusi verssorok.

Versláb, 1. Láb.

Vers libres (fr., ejtsd: vör libr a. m. szabad versek), vegyes hosszúságú és szabályos versszakokba nem csoportosuló verssorok, amelyek a költő tetszése, sőt szeszélye szerint következnek egymásra s rímjük elhelyezése is egészen szabad. V.-ben vannak írva pl. Lafontaine meséi és Molière Amphitryonja. V. ö. *Comte Ch.*, Les stances libres dans Molière (Versailles 1893). Nálunk ilyenek *Petőfi* Bolond Istókja, *Arany*: A bajusz, A fülemile stb. Újabb lírikusoknál, így a francia és belga szimbolistáknál és dekadenseknél, továbbá német és magyar követőiknél még gyakoribb a V., sőt a ritmus is gyakran feloldódik a versekben. V. ö. *Horváth* János, Magyar ritmus, jövővény versidom (Olecsó Könyvtár 1922).

Versluys, Jan, zoológus, szül. Groningenben (Hollandia) 1873 szept. 1. Tanulmányai végzetével a giesseni egyetemen magántanár, majd rendkívüli tanár lett. 1925-ben a bécsi egyetem hívta meg a zoológia rendes tanárának.

Versmérték, a) szótágok mértéke a versben, b) bizonyos mértékek rendszeréből álló *verssor* vagy *szerkezet*. L. *Vers*.

Vers mesurés (ejtsd: vör mőzüré), ugyanaz a fogalom a francia irodalomban, amit nálunk mértékes verselésnek mondunk; oly versek, melyek az antik versformákat (hexameter, distichon stb.) utánozzák, még pedig a szótágok időmértékét (quantitasát) vége alapul. A V.-t főleg csak a XVI. sz.-ban használták, amikor a klasszikus versformákat quantitációs prozódiajukkal együtt akarták meghonosítani; mivel e kísérlet a francia nyelv hangviszonyai miatt nem sikerülhetett, hamar felhagytak vele. V. ö. *Müller* Eduard, Über accentuierend-metrische Verse in der französischen Sprache (Bonn 1892).

Versok, orosz hüvelyk = 44 mm.; 16 V. = 1 arsin (l. o.) orosz róf = 28 angol hüvelyk = 0.711 m.

Versszak, 1. Vers.

Verstan, a vers leíró elmélete. Foglalkozik a költői beszéd összes versalkotó elemeivel, ú. m. a ritmussal, még pedig a jelentésbeli (gondolat-) és a hangritmussal, a metrikai szerkezetekkel: soralakokkal, ütemformákkal, rendekkel, periodusokkal, strófákkal, továbbá a rímekkel, asszonánccal és az alliterációval; azonkívül beletartozik a prozódia is, vagyis a verselés módszerének: a szótágérték és a hangsúly verselésbeli értékesítésének tárgyalása. L. még *Vers*, továbbá az itt érintett műszavaknál.

Versus (lat.), a vers. — *V. cancrinus* a. m. «rákvers», oly vers, mely visszafelé olvasva is ugyanazon szöveget adja, l. *Palindrom*. — *V. memoriales*, l. *Emlékversek*. — *V. Phalaecius*, l. *Falékoszi vers*. — *V. Pherecrateus*, l. *Ferekratoszi vers* stb. — *V. Saturnius*, l. *Saturnusi vers*.

Vérsülyedés, 1. Hiposztázis.

Vérszegénység (anaemia), lehet helybeli és általános. A helybeli V. (ischaemia) oka a vér odafolyásának akadályozottságában van (verőerek görese, eldugulása v. műtéti lekötése stb.). Az általános V. olyan beteges állapotokat jelent, melyeknél a vér hemoglobintartalma csökken

(oligochromaemia), tekintet nélkül a vörös vérszámára. Klinikai szempontból két alakját különböztetik meg: az egyszerű és a vészes V.-et.

Az *elegyszerű V.* leggyakoribb és legmegmagyarázhatóbb alakja a másodlagos V., mely vérvesztések folytán következik be. Ha a vérvesztés nem volt halálos (l. *Elvérzés*), úgy a szövetekből csakhamar folyadék áramlik át a vérbe s mennyiségét nagyjából kiegészíti; az ilyen vizes vér szárazanyagtartalma, fajsúlya, vérsajt- és hemoglobin-tartalma kisebb a normálisnál (hydraemia). Ugyanakkor a vérszövet regenerációja is megindul a csontvelőben; de nagy, életveszélyes sérüléseknél legalább 3 hét telik el, amíg a vér összetétele normális lesz. Ha kisebb vérvesztések gyakoribban ismétlődnek (gyomor-, bélfekélyek, méhvérszések, aranyér stb.), az állapot úgyszólván állandósul; idővel a csontvelő regeneráló képessége is kimerül és — különösen ankylostomiasisnál (l. o.) — lassanként a vészes V. képe jelenik meg.

A gyakran ismétlődő kis vérzésekkal azonos eredményre vezetnek bizonyos mérgek, krónikus lefolyású fertőző betegségek, rosszindulatú daganatok, visszamaradt anyagforgalmi végtermékek (vesebajná), amelyek mind a vörös vérszövetek fokozott pusztulásával járnak. Az egyszerű V. legnagyobb részét azonban a ki nem elégtő táplálkozás, friss levegő, napfény hiánya, egészségtelen környezet, túlerőltető munka, a gondok stb. okozzák. Ezek a viszonyok ugyan nem járnak a vérszövetek fokozott pusztulásával, hanem a vörös csontvelő regeneráló erejét csökkentik.

A V. legszembeötlőbb tünete a bőr és a nyálkahártyák halványsága. A betegek hamar kifáradnak, álmosak, izmaik, főleg a lábszáron, fájnak, fázékonyak, kezeik, lábaik hidegek, gyakran szívdobogásuk van, szédülnek stb. Rendesen étvágytalanok, főleg a hústól undorodnak, bélműködésük renyhe. Emellett a test tápláltsága igen különböző lehet, vannak kövér vérszegények is. A vér hemoglobintartalma csökkent (70–50%-ra) (oligochromaemia), rendszeren a vérszövetek száma is (oligoocytaemia). Vannak ugyan betegek, kiknél a V. minden tünete feltehető a vörök hemoglobin- és vérszövet-tartalma normális: ezeknél a vér egész mennyisége kisebbdedt meg (oligaemia).

A V. kezelésénél első és legfontosabb teendő a kiváltó ok felismerése és megszüntetése. Nagy súlyt kell fektetni a bélsár vizsgálatára (bélférgesek). A beteg táplálkozása előmozdítandó, pihenés, környezetváltozás (magaslati kúra), vízkúra igen jó hatással van; gyógyszeresek közül a vas és arzén használatosak.

A vészes V. (anaemia perniciosa) lényegére nézve még ma is eltérők a vélemények. Egyesek (Ehrlich) szerint bizonyos speciális, a vérben keringő mérgek okozzák, amelyek egyrészt a vörös vértesteket elpusztítják, másrészt a csontvelő működését embrionális állapotára fejlesztik vissza. Ezzel szemben mások az egész kórképet a csontvelő kimerülésével magyarázzák. A vészes V.-nél a csöves csontok sárga csontvelője is vérvérző vörös csontvelővé alakul és egész málnapiros lesz. A vérképzésben kimerült csontvelő már nem

képes a vörös véresejteket megérlelni, hanem éretlen fejlődési alakok lepik el a vért, ezenkívül degenerációs formák. A véresejtek száma nagy mértékben csökken, 1 mm³-ben a rendes 5 millióról súlyos esetekben 1 millióra; emellett a véresejtek festéktartalma aránylag magas.

A véstes V. oka gyakran az ankylostomum duodenaleval (l. o.) való fertőzés, más bélférgek (bothriocephalus) is hasonló betegséget okozhatnak, továbbá gyakori vérveszteségek, rosszindulatú daganatok, tuberkulózis, tertiar szifilis stb. is. Kezdetben tünetei fokozott mértékben ugyanazok, mint az egyszerű V.-é; a gyengeség rendkívül feltűnő, a szív petyhüdt, tágult és oly kimerült, hogy sok beteg az ágyat el sem hagyhatja. Étvágy alig van, a has puffadt, az emésztés rossz. A beteg nyugtalan, főleg éjjel; idegbénulások léphetnek fel. Gyakori a beteg vézékenysége; feltűnő, hogy néha a haj egyáltalában nem kevesedik meg a bőr alatt, ellenben az izomzat egészen elsorvad.

A betegség tartama néhány hónap és néhány év között változik; gyakoriak a látszólagos javulások, de hacsak a betegség oka biztonsággal meg nem szüntethető, a beteg menthetetlen. A szokott gyógyszerek csak tünetileg használnak; újabbon vérátömlesztéssel kísérleteznek. L. még *Chloroanaemia*.

Vérszerződés, Magyarországának legrégebbi, de csak krónikákban fennmaradt alapszerződése. Midőn ugyanis a magyarok Lebediából Etelközbe indultak, a hét vezér a hagyományok szerint (Névtelen Jegyző, 6. fej.) «saját véruket pogány szokás szerint egy edénybe bocsátva», a következőkre esküdtött meg: 1. míg életök tart, mind maguknak, mind maradékaiknak vezére mindig Álmos nemzetségéből legyen; 2. valami jót munkájokkal szerezhetnek, abból közülük senki se legyen kizárva; 3. azokat a fejedelmi személyeket, akik Álmost szabad akaratukból választották urukká, se magukat, se fiaikat sohase rekeszék ki a vezér tanácsából és az ország tisztjéből; 4. ha utódaik közül valaki hűtellen lenne a vezér személye iránt, a vétkesnek vérént ontsák, miként az ő véruk omlott abban az esküben, amelyet Álmos vezérnek tettek; 5. ha valaki Álmos és a többi fejedelmi személyek utódaiból esküjük állapotát meg akarná szegni, átok alá legyen vetve mindörökké. V. ö. *Mátyás Fl.*, Pogány szokások őseinknél. (Akad. Értek. 1897). L. még *Álmos, Árpád, Vérdáldomás, Vértbosszú*.

Vérszopó denevérek (állat). Igazi V. csak a Hártásorrú denevérek (*Phyllostomatidae*) családjában vannak. Jellemző reájuk, hogy ajkuk, fogazatuk és belük e célra sajátzerüen módosult. Állukon és alsó ajkukon mély V-alakú barázdá van s ajkaik vékonyszélűek és előre nyújthatók. Felső metszfogaik igen nagyok és két éles és széles gyalakúhoz hasonlóan; zápfogaik aprók. Nyelősövény (*oesophagus*), valamint a gyomruk nagyon szűk (nyelősövény átmérője pl. alig nagyobb valamely nagyobb vérerüknél); a gyomron azoknál egy hosszú, tágulékony vakbél szerű függelékük van. Belük tehát csak folyékony vér felvételére alkalmas. A V.-nek csupán két nemét (*Diphylla* és *Desmodus*) ismerjük,

melyek Mexikóban, Közép-Amerikában és Dél-Amerika É.-i részében élnek. Mindkét nemnek mindössze két-két fajtát ismerjük, melyek közül leggyakoribbak: 1. *Kis vérszopó denevér* (*Diphylla ecaudata* Spix). Csak Braziliában található. 2. *Nagy vérszopó denevér* (*Desmodus rotundatus* E. Geoffr.). Bundája felül vörhenyesbarna, alul sárgásbarna. Teste 7-5 cm. hosszú; kiterjesztett szárnyaival 37 cm. széles. Mexikótól Bolíviáig és Paraguayban honos.

Verszt, az orosz mérföld = 500 szas. 3500 láb van benne és = 1066-781 m., úgy hogy 15 V. = 16 km., 100 V. pedig kb. egy közéogeográfiai fok. 1 négyzet-V. = 1-138 km²; 1 km² = 0-9374 négyzet-V.

Vert., a latin *vertatur* rövidítése.

Vért és **páncél** szavakat rendszeren egyenlő értelemben használják, de helyesebben vértan az egész testet betakaró vasöltözetet, páncélon pedig csak a felső és alsó testet védő részeket érteni. A V. egyes részei a különféle korszakokban és az egyes népeknél soknemű változáson mentek át. Különösen eltérő az északi és a keleti népek vértézete egymástól, de e két nagy csoportban is megint sok eltérés fordul elő az illető nép többé vagy kevésbé előhaladott műveltségi foka szerint. Egyes időkben csak a fejét és felső testet, később a kart, a combot és a lábszárt is védőmezbe (bőr, vas) burkolták. Megkülönböztetünk főképp *gyűrűs, pikkelyes és lemezvértéket*. A normannok sajátos gyűrűs páncélját Haubertnak nevezték. A lemezvérték különösen Miksa császár idejében voltak elterjedve (Miksa-vérték). Fel- és alátolható, egymást részben fedező sinszerű vaslemezek alkotják az ű. n. *lemezvértéket* és ennek fő részét a *mellvértéket* (l. o.). Ez a fedezésnek ama neve, amelyet a Crustaceáknál (rákok) találunk, s hogy a régi mesterek szeme előtt is ez lebegett, az mutatja, hogy ilyen egymáshoz tolt melldarabokat *ráknak* (Krebse) nevezték. Egy darabból tolt *mellvasak* 1430 körül még a lemezvért feltalálási és továbbfejlesztési helyén, Olaszországban is ritkák voltak. A sima gömbmellekkel egyidejűleg lépnek fel a Miksa császár utasításai után készült bordázott (gerippt, geriffelt) mellvérték. Már 1400 körül léteztek olasz *mellvérték* (vasak), amelyek vízszintesen rendezett, felfelé tolt sinekből állanak. Ez a szerkezet igaz, hogy viselőjének nagyobb mozgási szabadságot engedett, de mindig saját biztonságának rovására, mert ilyen mellvértékek csekélyebb ellenálló erejük volt. Talán ez okból történt, hogy nem alkalmazták az ilyen mellvasakat általánosan és csak 1520 körül használták előszeretettel könnyű lovasoknál. Ezeket a mellvértéket, akár Olasz-, akár Németországban készítették volt, mindig *magyarnak* nevezték, mert leginkább itt viselték. L. még *Páncél és Hajóvert*.

Vértagadás (*proditio fraterni sanguinis*), Verbóczy Hármaskönyvének I. r. 39. c. szerint az a magánjogi bántalom, «amikor az egyik testvér a másikat az ő törvényes jogaitól ravaszul, alattomosan és ármányosan megfosztja és az örökségből kitudja». A V. büntetése az volt, hogy az elítélt vértagadó minden fekvő jószágától és örökségétől örök időre elesik és azok a jószágol-

és örökségek mind arra a testvérré szállnak át, akit megrövidíteni s törvényes jogaitól megfosztani törekedett, de viszont a megtagadót holtá napjáig élelmezni és ruházni volt köteles. V. volt az is, midőn a nemes ember felesége vagy leánya csak azért füsttatta magát, hogy nemzetségének többi nőtagját a jószágoktól megfosssa. A V. intézménye már elavult.

Vértanu (lat. és gör. *martyr*), azok neve, akik a keresztény hit megvallásáért erőszakos halállal multak ki. Tágabb értelemben V.-k azok is, akiket kínoztak vagy bántalmaztak, nehéz munkára kényszerítettek vagy száműztek keresztény hitük miatt. Az első értelemben vett V.-kat, mint szenteket, tiszteletben részesíti az egyház. Kezdetben a V.-k halálát a püspökök jelentették be, ki megvizsgálta, vajjon az illető valóban V.-nak tekintendő és tiszteletben részesítendő-e; ez elismerés (canonisatio) folytán *martyr vindicatus* lett. E vizsgálatnak tudandó be az a körülmény, hogy a martír cím a katakombák felirtaiban igen ritkán fordul elő. A IV., még inkább a XII. sz.-tól kezdve ez a pápáknak fenntartott jogai közé tartozik. (L. *Boldoggá avatás* és *Szenté avatás*). A történelem tanúsága szerint a kereszténység első századaiban a V.-k száma felette nagy volt. A római martírologium szerint csak Rómára körülbelül 14,000 V. esik. (L. *Martyrologium*.) Legáltalánosabb értelemben V.-nak nevezik mindazokat, akik közöszméért küzdve haltak meg. L. *Aradi vértanúk*.

Vértanuk emlékiratai (lat. *Acta Martyrum*), neve szűkebb értelemben a törvényszéki jegyzőkönyveknek a keresztény vértanuk kihallgatásáról, elítéléséről és szenvedéseiről; tágabb értelemben mindazok az iratok, melyek életükről és szenvedéseikről feljegyzéseket tartalmaznak. Első ilyenmű gyűjtemények a szíriai Szt. Ignácé, Szt. Polikarpé és különösen az Eusebius egyháztörténelme. Később 1525. Faber Jakab adta ki a január hó vértanui emlékiratait e cím alatt: *Martyrum agones antiquis ex monumentis genuine descriptos*; teljes kiadását 1689. Ruinart eszközölte, melyet később mások is kiadtak. L. még *Acta Sanctorum*.

Vért árú, a zsinórverőgépen készült árú. Ilyen a *csipke* (l. o.) és a *zsinór* (l. o.).

Vértatur (lat.) a m. megfordíttassék. A könyvnyomtatói korrekciókban a fordított betűk helyes fektetésére utasító jel (v).

Vért csipke, l. *Csipke*.

Vért de mer, l. *Márvány*.

Vért des Alpes (franc.), díszítőkö; sötét zöld oikalcit világos ereszettel. Départ. Basses Alpes.

Vért de vessie (növ.), l. *Benge*.

Vért de Vienne, l. *Műtsz-zöld*.

Vérte! (lat., rövid. v.) a m. fordíts!

Vertebra (lat.), l. *Csigolya*.

Vertebracia (*Prospodylus*, *Oserinces-állat*, állat), *Haackel* Ernő e névvel jelölte azt a lándzsahalhoz (*Amphioxus* = *Branchiostoma*) nagyon hasonló szervezetű, föltevéses őserincesállatot, melyből az összes ma élő gerincesállatok származtak le.

Vertebralis, bonctani nevekben a m. «a csigolyához tartozó».

Vertebrarium a. m. gerincoszlop.

Vertebrata (állat), l. *Gerincesek*.

Vértejelés vagy *vérfejes*, a tőgynek az a kóros állapota, midőn a fejt tej több-kevesebb vért tartalmaz. Néha azonban az ellés után néhány napig véres a tej anélkül, hogy a tőgy beteg volna s ilyenkor a V. 14 napon belül magától megszűnik. Vér keveredik a tejhez terpentintartalmú anyagok fogyasztása után vagy ha a tőgyet ért zúzódások benne érpedést okoznak, nemkülönben nagyfokú hurutos tőgygyulladás vagy tőgysebzés eseteiben. A vér a tejet vörösre festi vagy benne alvadékokban kiválik. Megfelelő táplálással és a tőgy helybeli gyógyításával mindenkor gyógyulás érhető el.

Vértelen áldozat, l. *Áldozat*.

Vértelenség, valamely tagnak vagy testrésznek vérhiányos állapota. A sebészeten nagy jelentőségű a *mesterséges V.*, melyet a tagok leköltésével (Esmarch) vagy adrenalin (l. o.) alkalmazásával idéznek elő. L. *Csonkítás*.

Vértés, nagyk. Bihar vm. székelyhídi j.-ban, (1920) 2651 magyar lak.

Vértés, 1. *József*, tanár és író, szül. Ipolyságon 1861 jún. 14. Felsőiskolai tanulmányait Bécsben, Münchenben s a budapesti műegyetemen elvégeztén, 1890. a tanári pályára lépett; több helyen működött, 1894 óta Székesfehérvárra, ahol a felső kereskedelmi iskola h.-igazgatója lett. Fiatal korában hírlapíróskodott s több lapot szerkesztett. E korból való szépirodalmi művei: *Ha a nő nem szeret*, *Aranypenész* (1888), *Élő halottak*, *Osszeszedt fonalak* és *A divat bolondjai* (1889) regények, valamint *Asszonyháború* (1891) elbeszélésgyűjteménye s több színmű. Azontúl főleg szakirodalommal foglalkozik. Megjelent tőle: *A vegyi elemzés alapvonalai* (1895) és *Arúismeret* (1898). Ő volt az első, aki hazánkban az acetilénnel foglalkozott (*Acetilén-világítás*, 1899) és azt bemutatta. Újabb művei: *Kétszáz esztendő*, *Napoleon*, *Zrínyi Ilona ura* (történeti regény 1922); *Petőfi* (1923); *Erzsébet királyné* (1924); *Az utolsó magyar nádorispánok* (1925).

2. *V. Oszkár*, orvos-író, szül. Budapesten 1876 nov. 23. Mint orvosdoktor előbb Kézsmárcszi klinikáján, majd Tübingenben a nőgyógyászati klinikán működött; hazatérve, Kolozsvárott a szülészeti klinikán lett tanársegéd, 1914. egyet. magántanári képesítést nyert. Szülészeti és nőgyógyászati tárgyú dolgozatai magyar és német orvosi folyóiratokban jelentek meg.

Vértésacsca, nagyk. Fejér vm. váli j.-ban, (1920) 2749 német és magyar lak.

Vértésboglár, nagyk. Fejér vm. váli j.-ban, (1920) 1295 német és magyar lak.

Vértés cirkáló, l. *Cirkáló*.

Vértésdoboz, nagyk. Fejér vm. váli j.-ban, (1920) 468 magyar lak.

Vértések vagy *kürasszirok* (franc. *cuirassiers*), a mellvértet viselő nehéz lovasok. A XV. sz. vége felé keletkeztek az állandó hadseregekben. Fegyverzetük és felszerelésük még a válogatott nehéz fajú lovakat is felettel megterhelte. Ember és ló vaslemezekkel volt befedve és a dárda meg a széles vérteskard voltak támadó fegyvereik. Tisztek és altisztek (Rottmeister) az elegáns, de kevésbé használható lovasscákányt (Reiterhammer, franc.

marteau d'armes de cavalier, ang. horsman-hammer) viselték; az ezredesek az ezredpálcát (Regimentsstab). A XVI. sz.-ban, úgy 1550 körül, a vértézettet harcban már nem igen hordják, a vassaru helyett vértessarut használnak és a lábszárakról is elmarad a vértézett. A XVII.-ban még könnyebbé teszik a vértes felszerelését, míg a legújabb időkben (málunk 1860.) a V. a legtöbb hadseregben megszűntek.

Vértes hajó vagy pánccelos hajó (ném. *Panzerschiff*, ol. *nave corazzata*, franc. *vaisseau cuirassé*, ang. *iron-clad*), oly hadihajó, amelynek oldalfalazata, részben keresztfalai és fedélzete, valamint egyes fontos részei — mint löveg- és parancsnoki tornyai — az ellenséges lövedékek ellen, újabban pedig valamely belső feneke is a tenger-alatti fegyverek (akna, torpedó) hatása ellen vas- v. acéllemezekkel vannak védve. Ez a hajóvért.

A XII. sz.-ban a normannok hajóik vízvonalát vaspántozattal látták el, mely a hajó elején hegyes, kiálló csúcsban (sarkantyú, döfőok) végződött, hasonlóan az attikai trerákhoz és a római liburnákhoz (*Hajók I. képt. 7. és 10. sz. ábrái*), melyek a későbbi *koshajók* (ném. Ramm- oder Widderschiffe) ősei. A fedélzetet harcolók fedezése céljából a pajzsokat úgy, mint a babyloni hajókon (*Hajók I. 5. sz. ábra*) az oldalfalazat fölé állították, amely intézkedés a későbbi időkben keletkezett sáncburkolat első kísérleteinek tekinthető. Aragoniai Péter 1354. hajóit bőrrel vonatta be, Doria Andrásnak egynéhány hajója pedig 1535., V. Károlynak Tunisz ellen intézett expedíciója alkalmával, ólomlemezekkel volt borítva. A későbbi időben tett ama kísérletek, hogy a hajók oldalfalazatát fapárnákkal, vastag kötelekkel és láncokkal stb. burkolják, nemkülönben a d'Arçon lovag által 1782. épített úszó útegek vértézete, amely 1.80 m. vastag fapalánkokból, vasrudakból, parafából és bőrből állott, a V.-k építését nem sietteték, sőt Fultonnak a XIX. sz. elején e tekintetben kifejtett fáradozása is sikertelen maradt. Midőn azonban Paixhans bombagyűnának robbanó lövedékei ellen fából épült hajók védteleneknek bizonyultak, Franciaországban a V.-k építésének kérdését ismét felszínre hozták és a legkülönbözőbb szerkezetű, vaslemezekből készült vérték ellen évtizedeken át tartó lövőkísérleteket végeztek. E kísérletek alapján 1854. a krími háború kitörésekor III. Napoleon Dupuy de Lôme hajóépítő mérnököt megbízta azzal, hogy 5 vértézett úszó úteget építsen, 110 mm. vastag vértel és 20 cm. vastag tölgyfa-aljazattal. Ezek az útegek Kinburn bombázásánál fényesen beváltak. Röviddel rá, 1858-ban felépült a francia *Gloire* (szintén Dupuy de Lôme műve) vértes fregatta, az első tulajdonképeni V. A *Gloire* fából épült csavargózós volt; ágyúit úgy, mint a többi fregatákon, a hajó két oldalát elfoglaló útegekben állották. Az 1–2 m. szélességben a vízvonal mentén felette és alatta húzódó 120 mm. vastag vért az akkori időben ismert 68 fontos, legsúlyosabb lövedékeknek ellentállott. Hasonló tervszerint építették 1859. az angolok a *Warrior* nevű első V.-jukat, azzal a különbséggel, hogy a 114 mm. erős vértézett csupán a hajónak azon a részén alkalmazták, ahol az útegek voltak elhelyezve

(az oldalak közepén). Labrousse tengernagy indítványára, az 1859. építés alá vett *Magenta* és *Solferino* francia vértes fregatták homlokzatának víz alatti részén egy több méter hosszú, tövisalakú *sarkantyút* (koshajók) alkalmaztak, amely eredetileg a régi római hadi járóművek rostrumához hasonlított, később azonban tompa csúccsal ellátott ívalakba ment át. 1860-ban Coles angol kapitány indítványt tett, hogy a V.-kon pánccellemezekkel vértézett, kupolaalakú forgatható tornyok alkalmaztassanak, amelyek a felső fedélzeten kiemelkedve két nagy űrméretű löveggel szereltesenek fel. A következő évben Ericson, Coles indítványának megvalósításával megépítette a *Monitor*-t, az első *tornyos hajót* az Egyesült-Államok északi államai számára. E hajó oldalfalazatát és fedélzetét pálcéllemezekkel borították. A fedélzet, amelyen nem volt árbo, hogy az ellenségnek lehetőleg csekély céltárgyat nyújtson, csak 60–80 cm.-nyire volt a víz felszine felett, a rajta levő tornyok pedig körbe forgathatók lévén, a torny lövegei a szemhatár minden pontja felé voltak irányíthatók. Az első ilyen hajó neve után ezt a típust *monitornak* nevezték el; ezek a folyamokon kitérőknek bizonyultak ugyan, de a sik tengeren, főleg stabilitásuknak hiányossága miatt, nem váltak be és most már csak mint folyami hadihajók és kis tengerészetek (Holland, Svédország) partvédő hajói szerepelnek.

Az első csata V.-k között a lissai csata volt 1866. júl. 20-án, midőn 7 osztrák vértes fregatta megütközött 10 olasszal. Tegetthoff tengernagy, az osztrák flotta vezére, tekintve tájérségi felszerelésének inferioritását, főleg oldalbadőfessel akarta leküzdeni ellenfelét. Sikertült is ekkép a *Réd Italia* olasz V.-t elsüllyesztenie. Ez a siker jó ideig nagy befolyással volt a harcászatra, amennyiben uralkodóvá vált a döfés taktikája. Ez viszont a hajóépítést irányította: minden V. döfőorrkapott (l. *Hajó II. képtábla 26. sz. ábrát*), azonkívül a hajó orra és fara felé irányított löveg-tűz és viszont az ezen irányokból jövő tűz elleni védelem fontosnak látszott. Így keletkeztek a *kazamata-hajók*, ahol a nagy űrméretű lövegek, egy vagy 2 emeletben, egy kazamátában s főleg annak sarkpontjain vannak egyesítve, amelyet a magasan vértézett hajóoldalfalak és vértézett harántfalak alkotnak. Az osztr.-magy. flottába tartoztak az ault *Custoza* és *Lissa* V.-k (l. *Hajóépítés képtábla 3. sz. ábráját*). Ugyanekkor egyesítették ezt a tiszta kazamatahajótípust a monitortípus főkellékével: a forgó lövegtornyokkal, amilyen többnyire 2 volt. — 1 elől és 1 hátul — alkalmazva minden V.-n. E tornyokban voltak felállítva, többnyire párosan, a legnagyobb űrméretű ágyúk. Csakhamar a *barbette* v. *mellvédés* tornyok alakultak ki, amelyek egy szárdán a hajóba épített hengeralakú, felül nyitott, erősen vértézett mellvédből állanak, amelyben a lövegek egy forgó lövegpádon vannak elhelyezve; később a lövegeket szintén befőtötték egy kupolaszerű vértes fődéllel, amely a lövegekkel együtt forog. A kazamátába, vagy a hasonló, de kisebb terjedelmű citadellába: *citadellás hajók*, a közép-kaliberű lövegek kerültek, amelyeknek hivatása az ellenséges hajók nem, vagy kevéssé vértézett

részei ellen működni; a hajó parkánya mentén és később, midőn a vitorlázat megszűnt, a csataárbocok árbocokosaraiban (l. *Árboc*) a nagyszámú gyorstüzélszű, kiskaliberű ágyúkat állították fel védelmiül a 70-es években fellépő torpedónaszádók ellen. Ezen idő óta tulajdonképpen minden V. *tornyos hajó*.

A lövegek hatóképességének rohamos fejlődése a dőfés lehetőségét egy rendezett csatában csakhamar problematikussá tette. Dőfőorral ugyan még most is ellátják a legtöbb tengerészetben a V.-kat, azonban szükségesnek mutatkozott a löveg-tűz ellen hathatósabban, vagyis vastagabb vért által védekezni. Eleinte, nehogy a hajók méretét szűkebb szűkületen növelni kelljen, mire az akkori hajóépítészet még képtelen volt s egyébként is hátrányosnak mutatkozott, a vértzetet kiterjedését korlátozták, ötvért és oldalvért csak a hajó közpénstől részén volt. Ezt kiegészítendő, a hajónak különben védtelen részeit némi védelemmel ellátandó, a gépezetet és kazánokat befűdték, általában a hajó vízalatti részét egy vértzett fődélzettel, továbbá a hajó vízvonalát a vértés fődélzettel felett apró vízálló rekeszekkel vették körül, amelyek parafával voltak megtöltve avégből, hogy lövedék, tehát víz behatolása esetén a magát vízzel tele szívó parafa a lékeket bedugja. Ugyanúgy helyezték el a szén egy részét a hajó vízvonalá mentén futó rekeszszertű szénraktárakba. A tüzérségi lövedékek, torpedók és aknák okozta vízbeümlések elleni további védelem céljából kettős, később hármas fenékekkel látták el a V.-kat, a köztiük levő tirt pedig vízálló rekeszekre v. cellákra (l. *Cellarendszer*) osztották fel; a hajó belsejének alsó részét pedig részben vértzett haránt- és hosszalakkal nagyobb szakaszokra osztották, amelyek közt a közlekedés vízálló, vértzett ajtókön át történik.

Ezen lényeges újítás után alakult ki az a nemzetközinek mondható V.-típus, amely 1906-ig a *Dreadnought* nevű angol V. vízrebocsátásáig uralkodó volt; ez tulajdonképpen egy tornyos kazamata-hajó volt, elől és hátul egy-egy barbette-torronnyal, amelyben a nagykaliberű ágyúk forgathatóan, körülbelül 270 foknyi kilővési szöggel voltak felállítva; a hajó két oldala mentén közép-kaliberű ágyúk ütegei egy gyöngében vértzett kazamátában elhelyezve, a hajó orra dőfőkoszterűen alakítva, vértzett parancsnoki tornyok és többnyire 2 csataárboc gyorstüzélszű ágyúkkal, gépfegyverekkel és fényszórókkal, ezek voltak a V. fő jellegzetes vonásai. Ez általános típuson belül megkülönböztetendők a *csatahajók* (l. o.), a vértés és védett cirkáló (l. *Cirkáló*), a csatahajóknál kisebb értékű vértés partvédő hajók és a folyami hadihajók, többnyire a monitor-típus szerint szerkesztve. A csatahajók és vértés cirkálók több mint 2 lövegtorronnyal bírnak, amelyek a legkülönbözőbbek vannak a felső fedélzeten elhelyezve, hogy mennél hatásosabb tüzet fejtsenek ki a fő lövőirányokban.

A V.-k további fejlődésének jellemző vonásai: az ágyúk kaliberének és számának, a sebességnek és a hajó tonnatartalmának fokozatos, némely tengerészetnél szűkebb szerű növekedése. E növekedést főleg a hajólövegek (l. o.) gyártása terén

tett nagy és gyors haladás idézte elő, valamint az a hadászati és harcászati előny, amely a nagy sebességben mutatkozott. Hogy mennél több és nagyobb ágyút, mennél erősebb gépeket és az ellen-sége ágyúkat mindinkább fokozódó átesapó és robbantó erejét lehetőleg paralizáló vérteteket lehessen alkalmazni, ehhez a hajó horderejét, tehát nagyságát megfelelőleg növelni kellett.

Ilyen típusú hajók vívták meg 1905 máj. 28. (oros-zjapán háború) a cu-simai csatát. A japánok itt fölényesen kiképzett tüzérségüket kihasználva már nagy (körülbelül 5000 m.) távolságról összelőtték a legerősebb orosz V.-kat is, miután azokon közép-kaliberű tüzérségükkel nagymérvű rombolást és demoralizációt idéztek elő. Közel fektűt tehát e csata tanulságai után annak az előnynek felismerése, mely mennél több nagykaliberű ágyú felállításában van, mert ilyenekkel már nagy távolságról átűthető minden hajóvért; de hogy valamely flotta e távolságra tarthassa is magát ellenfelétől és vele szemben állásbeli előnyöket is elérhessen (Togo tengerenagy T-állása l. *Tengeri harcászati*), ehhez nagy, az eddigiéknél jóval nagyobb hajók kellettek. Ebből az eszmemenetből született meg a *Dreadnought* (l. o.) típus gondolata. E hajó 1906-ban nagy újítás volt, 17,900 tonnájával nagyobb volt minden egykorú V.-nál és közép-kaliberű ágyúval egyáltalán nem, hanem eltekintve a torpedónaszádok elleni kis kaliberek-től, csakis nagy kaliberű ágyúkkal bírt, nevezetesen 10 drb 30·5 gyorstüzélszű 45 kaliber hosszú ágyúval, párosával 5 lövegtoronyban elhelyezve, ebből 3 a hajó hossz tengelye mentén felállítva; 39 km.-nyi sebessége is nagy haladás volt. E tiszta *Dreadnought*-típus azonban nem maradt fenn, amennyiben a legtöbb flotta ily típusú hajóin csakhamar közép-kaliberű ágyúk is szerepeltek. A *dreadnoughtok* egy alfaját a *dreadnought-cirkáló* vagy *csatacirkáló* képezik. Ezek nagyságban sokszor felülműlják a csatahajókat, de kevésbé erős vérttel és viszonylag gyengébb tüzérséggel, viszont nagyobb sebességgel bírnak, mint amazok. Ilyen pl. az 1915 jan. 24. a Dogger-zátonyok és Helgoland közt német és angol cirkáló és torpedónaszádok közt vívott ütközetben elmerült angol 30,000 tonnás *Tiger*.

Úgy látszik, hogy ez a V.-k jövőndő típusa, ha ugyan a V. általában fennmaradhat. Mert úgy ez az ütközet, mint a Skagerrak előtti nagy tengeri csata (1916 máj. 31., l. *Tengeri harcászati*) eseményei azt mutatják, hogy még a legnagyobb modern V. minas megvédve a tüzérségi tűz, még kevésbé torpedó és akna ellen. Legveszedelmesebb ellensége a V.-nak a láthatatlan tengeralattjáró naszád, amellyel szemben a V.-nak más fegyvere nincs, mint fölényes sebessége, amit azonban a tengeralattjárók sebességének fejlesztése szintén kérdésessé tehet.

Az osztr.-magy. flottában a *Dreadnought*-típust a 4 drb 20,300 tonnás *Viribus unitis*-típusú hajó képviselte 12 drb 30·5 és 12 drb 15 cm.-es ágyúval (l. *Hajó II. képtábla 27. sz. ábráját*); modern csatahajó kereszmetzetét l. *Hajóépítés képtábla 4. sz. ábráján*.

Vérteshalak (*Ganoidei*, *halak*), a Halak (*Pisces*) osztályának egyik rendje. Az ide tartozó halak

összekötő kapcsot alkotnak az Óshalak (*Selachii*) és a Csontoshalak (*Teleostei*) között, mert egyesítik magukban e két csoport több jellemző bélyegét. Egy részüknek porcogós, más részüknek csontos belváza van, a porcogós vázúakban a gerinc-húr (*chorda dorsalis*) is megvan. Legnagyobb részüknek testét *ganoinból* álló, zománcsal bevont pikkelyek fedik, ezért *Zománcpikkelyű halaknak* is nevezik. Belső szervezetük bélyegei közül fontos, hogy belikön megvan az Óshalakra jellemző spirális billentyű, de megvannak a Csontoshalakra jellegzetes gyomorcsukói függelékek (*appendices pylorici*) is, azonfelül szívük úteres gumóval (*conus arteriosus*) van ellátva, melyben számos billentyűsor foglal helyet. Úszóhólyagjuk szintén van s ennek vezetéke a nyelősőbe nyílik. A most élő, csekély fajszámú (mindössze 32 faj) vérteshal csak kicsiny maradványa a Föld régebbi korszakaiban élő rendkívül gazdag és változatos vérteshal-faunának. Fajaikat két alrendre tagoljuk:

1. alrend: *Porcogós V. (Chondrostei)*. Vázuk egészen vagy részben porcogós. Bőrük csupasza vagy egyes sorokban álló csontos vérték fedik. Farkúszójuk részaránytalán: felső karélya nagyobb és hosszabb az alsónál. Ide tartoznak a *Tok-félék (Acipenseridae)* és a *Sokfogúak (Polyodontidae)*.

2. alrend: *Csontos V. (Holostei)*. Vázuk csontos. Bőrüket rhombusalakú, zománcos (*ganoinos*) csontlemezek vagy simaszélű rendes pikkelyek fedik. Ide tartoznak a *Sokszárnyú halak (Polypteridae)*, a *Csontos csukák (Lepidosteidae)* és az *Iszaphal-félék (Amiidae)*. Az újabb rendszerekben a V. csoportja mint egységes csoport már nem szerepel, hanem elhelyezt a V.-at négy rendbe osztva mint a Csontoshalak (*Osteichthyes*) alszótályának rendjeit találjuk meg a modern rendszerekben. E négy rend a következő: 1. rend: *Sokszárnyú halak v. Sokszárnyú csukák (Polypterini)*. Ide tartozik a *bisó (Polypterus bichir* Geoffr.). 2. rend: *Tokszereűk (Chondrostei)*. Ide tartoznak a *Sokfogúak (Polyodontidae)* és a *Tok-félék (Acipenseridae)*. 3. rend: *Iszaphal (Amiidae)*. Legnevezetesebb faj: az *iszaphal (Amia calva L.)*. 4. rend: *Csontos csukák v. Kajmánhalak (Lepidosteidae)*. Pl. *Csontos csuka v. hosszúcsőrű kajmánhal (Lepidosteus osseus L.)*.

Vértes harcra (állat), 1. *Chaetostomus*.

Vértes-hegység. A Magyar Középhegység egyrésze, a móri völgy a Bakonytól és a bicskei tóras a Dunazúg-hegységtől választja el, legmagasabb csúcsa a Csókahegy Mór fölött (479 m.), főbék: a Csákvár (422 m.), Körtvélyes (481 m.), Táborhegy (448 m.) és a Vitányi-hegy (460 m.). 30 km hosszú, DNY.—ÉK.-i irányú, 10—15 km. széles platós jellegű hegység, triasz és rhaetiumi rétegekből áll. Lábai szőlők, oldalain bükkerdők terülnek el, északi oldalán van a *Tatai-hegység* (294 m.) Tatától DNY.-ra, D.-i részén pedig a *Velencei-hegység* (Meleghegy, 352 m.) a Velencei tóig. A Tatai hegység sok szenet tartalmaz, erősen bányásszák. Az egyes csúcsokon régi várak romjai láthatók: Csókakő, Gerencsér, Csákvár, Szentkereszt, Gesztes, Vitány. Csákvárnál 1925.

nagyobb cseppkőbarlangot tártak föl, őskori állatok maradványaival.

Vértesi, 1. Arnold, író, szül. Egerben 1836 aug. 16., megh. Budapest 1911 aug. 1. A szabadságharc alatt mint 13 éves gyermek beállt a honvédek közé s részt vett a temesvári csatában. Az 50-es években jogot hallgatott, de *Mór király* c. elbeszélése a Hölgyfutárban tetszést aratván, egészen az irodalomnak élt. Elbeszélései csakhamar népszerűvé tették nevét s Arany figyelmét is felkeltették. Jóformán minden napi- és szépirodalmi lapnak munkatársa volt, maga is több szépirodalmi és élelapon indított, így a *Képes Világot*. Szerkesztette egy ideig a Magyarország és Nagyvilágot is. 1878-ban Debreczenbe költözött, hol a Debreczeni Ellenőrt szerkesztette 1893-ig, ekkor újra a fővárosba tette át lakását. V. igen termékeny író volt, sok kisebb-nagyobb regényen kívül ezernél jóval több novellát írt; mélyre nem igen hatolt, de mindig ízléssel és vonzóan beszélt el történeteit. Kezdetben idegen világokba kalandozott, azután magyar történeti tárgyakat dolgozott föl s a mindennapi élet kisebb-nagyobb összeközeseit, különös kedvvel a magyar vidéki életet. A Petőfi-Társaság alakulásakor (1876), a Kisfaludy-Társaság 1887. tagjai közé választotta. Novellás kötetei: *Történeti beszédek* (1859); *Tíz beszély* (1868); *A dicsőség tengeréből* (1869); *Világ folyása* (1870); *Beszédek* (1874); *Öngyilkosok* (1882); *A kuruc világból* (1885); *Páriák* (1885); *Kisvárosi történetek* (1897); *Innen-onnan* (1903). Nagyobb elbeszélései és regényei: *Eltévesztett utak* (1877); *A nyomorúság iskolája* (1878); *Fényes házasság* (1878); *A jegyző kisasszony* (1885); *A debreczeni diák* (1885); *Csircsáry Bertalan* (1887); *A bojár leánya* (1888); *A fecskéfészek* (1890); *Fürdőn* (1895); *Mézesetek* (1895); *Mindhiába* (1896); *A ugáros-karádi közbirtokosság* (1896); *A királyi tanácsosok* (1897); *Előre* (1899); *Kadocsa Ákos* (1900); *A szerenese fia* (1901); *Istenért és szabadságért* (1901); *Varga Imre* (1903); *Fölfelé* (1908). Megindította 1888. összegyűjtött műveinek kiadását is, de 1891-ig V. A. *Összes munkái* c. alatt csak 15 kötet jelent meg. Megpróbálkozott a drámaírással is: *Az áruló* c. színműve Kolozsvárt, az *Irma úrfi* c. vígjáték Debreczenben és Budán (1886) került színre, a *Báthori Gábor* c. tragédia nyomtatásban jelent meg (1900). V. ö. *Császár* Elemérnek a Kisfaludy-Társaságban V. fölött tartott emlékbeszédét (Kisfaludy-Társaság Évk. 1913).

2. *V. Károly*, utirajzíró, szül. Zomborban 1843 okt. 22., megh. Budapest 1917 febr. 22. Gimnáziumi tanulmányait Baján és Pécsen, a jogot Pesten végezte. Ugyanitt ügyvédi oklevelet szerzván, felváltva Zomborban és a fővárosban ügyvezői gyakorlatot folytatott. Bejárta egész Európát és a Földközi-tenger partvidékét, járt Amerikában is és útjairól élénk tárcákat írt, amelyek később kötet alakjában is megjelentek. Ezek: *Az Alpesek közt* (1878); *Útiképek Olaszországból* (1880); *Több országból* (1888); *Keleti ég alatt* (Egyiptomban 1898; *Palesztinában* 1900); *A zombori felső keresk. iskola tanulmányútja* (Bosznia, Hercegovina, Dalmácia, Montenegro 1903); *Három főváros* (Berlin, Kopenhága, Drezda, 1903);

Az éjféli nap országában (1904); *Spanyolország, Portugália* (1906); *Körutazás Amerikában* (1908). Egyéb művei: *Ködképek a múltból* (rajzok, 1896); *Újabb beszédek* (1904); *Legújabb beszédek* (1908); *Hattyúdalok* (beszédek, 1911). Megalapította 1905. a Bács-Bodrog megyei irodalmi társulatot s annak élnöke volt.

Vértesi csata, 1051. történt. I. András király vezére, Béla herceg olyan teljes győzelmet aratott III. Henrik hadain, hogy a németek a Bodóhát alját vértjeikkel telezörták, miért is, néphagyomány szerint, a Bodóhátat több Vértesnek nevezték.

Vértes kesztyű, a teljes vértesfelszereléshez tartozott, a lovagok viselték. Eleinte bőrkesztyűt hordtak, amelyre később pikkelyszerűen vaslemezdarabokat erősítettek. Idővel teljes vaskesztyűt is viseltek, amelyből mind az öt ujj különvált. Később csak a hüvelykujj volt külön, a többi négy ujj pedig egy közös fedezet alatt (ném. Hentzen, fran. mitons). A XVI. sz.-ban megint a régi alakú kesztyűre tértek vissza, csakhogy tökéletesebbek voltak és az ujjak szabadabban mozoghattak.

Vérteskehely, nagyk. Komárom vm. gesztesi j.-ban, (1920) 845 magyar lak.

Vérteskozma, kisk. Fejér vm. móri j.-ban, (1920) 438 német és magyar lak.

Vértes kölönte (állat), l. *Agonus cataphractus*.

Vértes lövedékek (ném. *Panzer-, Stahl- oder Hartguss- und Sprenggeschosse*), oly lövedékek, amelyeket vértezett vagy igen nagy ellenálló képességgel bíró tárgyak ellen alkalmaznak. A lövedék fala kemény öntvényből vagy merev acélból készül. Az erősebben lobbánótöltet alkalmazása újabb keletű és célja a szilárd tárgyakban elérendő nagyobb robbantó hatás.

Vértes lövegtalp, vértezett mozsaraknál alkalmazták. Fő alkotó része a falazonat nyugovás alápitmény, melyen a vértezett kupola forgatható. Minden V.-at magassági irányzó készülékkel és fordító szerkezettel látnak el. Eme fordító szerkezet a kupolának a csóvel együtt vízszintes irányban való fordítására szolgál. Ily V.-akat a vartüzérség hajító lövegeinél alkalmaznak.

Vértes rákok (*Palinuridae* s. *Loricata*, állat), a Hosszúfarkú tizslábú rákok (*Decapoda*, *Macrura*) csoportjába tartozó rákcsalád. Jellemző reájuk igen vastag, kemény páncéljuk. Torlábaik mind hegyesek s nem ollósak. Nemeik közül említésre méltó a *Palinurus*-nem, ahová a közönséges *languszt* (*P. vulgaris* Latr.) tartozik és a *Scyllarus*-nem, amelynek legnevezetesebb fajai a *kis medverák* (*Sc. arctus* Fabr.) és a *nagy medverák* (*Sc. latus* Latr.); az előbbi barnaszínű s potrohán vörös haránt gyűrűk vannak, hossza 8—10 cm., a Földközi-tengerben honos, eszik; a másik sötétbarna színű, hossza 40—45 cm. s szintén a Földközi-tengerben honos, azonban az előbbinél ritkább. L. még *Langusta*.

Vértessomló, kisk. Komárom vm. tatai j.-ban, (1920) 1102 német és magyar lak.

Vértesszöllős, nagyk. Komárom vm. tatai j.-ban, (1920) 1500 tót és magyar lak.

Vértestecske, l. *Vér*.

Vértestolna, kisk. Komárom vm. tatai j.-ban, (1920) 634 német és magyar lak.

Vértesy, 1. *Dezso*, klassz. filológus, tanár, műfordító, szül. Pásztón (Heves m.) 1881 jún. 24., megh. Budapesten 1917 júl. 12. A budapesti ág. ev. főgimnáziumban, majd a makói és losonezi áll. főgimnáziumban, a budapesti III. ker. áll. főgimnáziumban tanárkodott, 1913. a tanárképző gyak. főgimnázium tanára lett. Tanulmányutakat tett Görög- és Olaszországban. A lapokban és folyóiratokban számos cikke, bírálata és műfordítása jelent meg. Önálló művei: *A Peleus-Thetis mythus változatainak fejlődése* (Budapest 1902); *Sávítri a Mahabharatából* (Makó 1904); *Theokritos költeményei* (Budapest 1904); *A Szerlem abc-je. Görög dalok* (u. o. 1906); *A Hiopadesából* (Losonez 1906); *Anthologia az újkori görög nép költészetéből* (Budapest 1913).

2. *V. Gyula*, tanfelügyelő, költő, szül. Balassagyarmaton 1866 szept. 22., megh. Budapesten 1925 jún. 10. Középiskolai tanulmányait befejezve hírlapíróvá lett s előbb Debreczenben, 1889 óta a fővárosban működött, egyideig mint a Fővárosi Lapok segédszerkesztője, majd mint a Nemzet munkatársa és később szerkesztője. 1899-ben megszerezvén a jogi doktorátust, szakított a hírlapírással, Budapesten segédtanfelügyelő, majd Nagyszébenben és Temesvárt, később Veszprémben tanfelügyelő lett. 1922-ben miniszteri tanácsosi rangnak megfelelő rangosztályba nevezték ki. A szépirodalmat azonban továbbra is nagy becsvágyal művelte, versei és elbeszélései sűrűn jelentek meg majd minden fővárosi lapban. Verseit szelíd, bánatos merengés jellemzi, novelláit erős, de nem bántó realizmus; kedvvel fordul az élet szomorú jelenségei felé. Önállóan megjelent művei: *Tárcák* (1888); *Az élet bajai* (elbeszélések, 1890); *Sebek* (elbeszélések 1893); *Elbeszélések* (1895); *A kis doktor története* (regény, 1897); *Falusi történetek* (1902); *Az élet, Szürke ég alatt* (elbeszélések, 1908); *Rab-szolgák* (elbeszélések, 1909); *Szomorúság tarlóján* (versek, 1909); *A vér* (elbeszélések 1914). A Petőfi-Társaság 1906. tagjává választotta, több költeményével nyert a társulatnál jutalomdíjat.

3. *V. János*, XVI. sz.-beli magyar humanista, akinek nevét az egykoriak *Janus Vyrthesi Panoniusnak* is írták és akit ezen a néven Abel Jenő kutatásai előtt az összes írók összetévesztettek ifj. *Vitéz Jánossal*. V. a Vértesy (másképpen Vírtesy de Baszte) családból származott, anyja részéről unokaöccse volt Bakó Tamás magyar primásnak és 1513. Velencébe ment, hogy az ottan 1509 óta tanító Musurusnak a görög nyelvből tartott előadásait hallgassa. Görög tanulmányaiiban annyira kitűnt, hogy Aldus Manutius, a nagy hellenista, neki ajánlotta Athenaeus editio princepsét (Velence 1514). Későbbi sorsáról mit sem tudunk. V. ö. *Abel Jenő*, Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság (akad. értek., Budapest 1880, 109., 110. old.) c. művét.

4. *V. Jenő* író, muzeumi igazgató ör. V. Arnold író fia, szül. Budapesten, 1877 jún. 30., megh. u. o. 1916 jún. 18. A budapesti egyetemen doktori oklevelet nyervén, a nemzeti muzeumi könyvtár tisztviselője, majd igazgató öre lett. Lapokban és folyóiratokban nagy munkásságot fejtett ki az irodalomtörténet és kritika, valamint a szépiroda-

lom és műfordítás terén. 1914-ben a magyar irodalomtörténet egyetemi magántanára lett. Munkái: *Czakó Zs.* (Budapest 1899); *Költemények* (u. o. 1905); *Kölcsey F.* (1906); *Homeros Odysseája* (1909); *A kard, Hugo V. költ.* (1910); *A magyar romant. dráma* (1913); *Homeros Iliásza* (1913); *Macbeth Rómában* (1914); *III. Eduard király* (Al-shaksperei dráma ford. 1914); *Merlin születése* (szintén, 1915). 1916-ban megnyerte a Kisfaludy-Társaságnak Sziglieti élettrajzára kitűzött pályadíját. Munkatársa volt e Lexikonnak is.

Vértetű (*Schizoneura lanigera* Hausm., állat). A *Levéltetvek* (l. o.) családjába tartozó, 2 mm. hosszú, barnásveres színű, fehér gypjas rovar, az almafának leghírhedtebb ellensége. Ritkán akad a kőrtéfán, birsfán és galagonyabokron is. Rendszerint a fa sebeiben telepszik meg s a friss forradáson szívogat. Ezáltal a seb begyógyulását megakadályozza, ez egyre nagyobb lesz («rákos» seb). A fiatalabb gallyakon és hajtásokon szívogatása helyén dudorodások, görcsök keletkeznek. Kedvvel lepi meg a gyökérből előtörő víz- vagy fattyúhajtásokat s ezeken levándorol a gyökérryakra és gyökerekre is, hol szívása nyomán szintén sebek támadnak. A fiatalabb fát néhány év alatt teljesen elpusztítja. Tavasztól őszig egyre szaporít. Egy nemzedék két hét alatt teljesen kifejlődik, így egy év alatt számtalan nemzedék követi egymást. Elhanyagolt almafákon nyáron már messziről szembetűnnek a V. fehér gypjas telepei. Ilyen telepen százszámra szoronganak egymás mellett a vértetvek. Ha újjunkkal ott végigdörzsölünk, pirosas nedv marad azon, innen kapta az állat nevét.

Irtását a törvény követeli. Legcélszerűbb irtási mód: a sebek kitisztogatása, simára metszése, utána szabad tűzön 2—3 óráig főzött fa- vagy kőszénkátránnyal bekenése. A kátrány bevonja a sebet, a beforradást biztosítja, újabb tetűtelepedésnek útját zárja. Így orvosolják a újtűker sebeit is. Ez esetben előbb a fa tövét ki kell bontani s ha a kátrány megszáradt, a föld helyére visszahelyezhető. A forradásos, görcsös gallyakat le kell vágni s a támadt sebet szintén bekátrányozni. E munkának ideje a tél. Nyáron a törzsön és vastagabb ágakon kátrányozással, a zöld hajtásokon zsíros, olajos anyagokkal történő beecseteléssel irtjuk a V.-t. Mivel az egész ország fertőzött, így az újabb betelepülés állandó, e munkát évről-évre, rendszeresen kell elvégezni. Főszabályul tartjuk, hogy sehol sebet, származzék az törés, metszés, rovarrágás stb. útján, az almafán meg ne tűrjünk, hanem azonnal bekátrányozzuk.

Vertex fejtetőpont, a koponyatető legmagasabb pontja a német vízszintesben mérve. L. *Koponyamérés*.

Vértezet, l. *Vért*.

Vértezett erőd, l. *Erőd*.

Vertfal. Deszka szádfalak közé bunkóval, rétegekben eszmösölt, pelyvával kevert agyagos földből épített fal. A munka előrehaladtával a szádfalakat is mindinkább emelik. Olesőbb mint a vályogfal, egyéb tulajdonságaira nézve azzal egyezik.

Verticilis (lat.) a. m. függőleges, függőirányos. — *V. kör*, l. *Ég*. — *V. tüzelés*, Carnottól származó kifejezés, amely általában olyan hajító-

tűzet jelent, amelynél azt akarják, hogy a lövedék a célt inkább felülől találja, illetőleg a találati helyen maradjon.

Verticibasalitis (növ.), a. m. *bipolaritas*, vagyis a növényi test szár és gyökér pólusa. L. még *Polaritas*.

Verticillaster (lat.), l. *Álvör*.

Verticillatae (növ.), a szabadszirmú két-szikűek első sorozata, amelynek jellemző saját-sága, hogy magkezdeményében 20 és több embrió-zsák van. Egyetlen gúnusza a *Casuarina*, l. *Casuarinaceae*.

Verticillus (lat.) a. m. levélörv, l. *Levélállás*.

Verticordia (*szivek fordítója*), Venus egyik mellékeve, később külön istenalakká fejlődött s külön temploma is volt Rómában.

Vertigo (lat.), l. *Szédülés*.

Vertikális (lat.) a. m. függőleges, l. o.

Vertikális kör vagy *magassági kör* a csillagászatban oly legnagyobb kör az éggömbön, amely átmegy a zenitén és nadíron, amely tehát merőleges a horizonra. A V. és a meridián közti szög az azimut. A V.-nek a horizonttól a csillagig terjedő íve a csillag magassága. A keleti és nyugati ponton átmenő V. az ú. n. első V.

Vertikáleméter, l. *Távolságmérő*.

Vértisztító szerek (*depurantia, haematocathartica*), az orvostudományok elavult multjából származó hibás és ma már értelmetlen elnevezés, mely csupán akkor bírt jogosultsággal, amikor még a betegségek közös okát a vérnek hibás vegyületében keresték. A név különben ma is forog, de nem a tudományban, hanem a titkos szerek piacán.

Vert jus (franc., ejtsd: ver zsi, a. m. zöld lé), szörpsűrűségűre bepárolt fehérszőlőmust, amelyet főleg Franciaországban silány mustok javítására s bizonyos sauceok készítésére használnak. Igen édes, emellett savanykás ízű szörp, sok cukrot és borkövet tartalmaz.

Vert lumière (franc.), l. *Jódzöld*.

Vert mezőny, turfkifejezés: a győztes és a helyezett lovak után nádhoz ért többi részvevő együttesen.

Vert mű, nyújtható fémlemezkből kalapács, poncoló vagy dűcök segítségével alakított szobor, dombormű, edény stb. A V. technikája, amelyet a német Treiben után *trébelsnek* is neveznek, már az ókorban is ismeretes. Rómában s Bizáncban fából faragott minták segítségével készült a vert művű edény, amelyeket hátulról a fémlemezbe vertek. Theophilus Presbiter és Benvenuto Cellini részletesen leírja a középkori és a renaissance V. technikáját, amelyet napjaikban nagyobb méretű szobrok előállításánál is felkaroltak. V. ö. *Trauth*, *Werkzeuglehre und die Bearbeitung der Metalle* (3. kiad. Kriens-Luzern 1900).

Vértodulás (*congestio*), bizonyos érszakaszok vérrrel való telődése, amely lehet az érmozgató idegek működésének eredménye, avagy gyuladás következménye. A közönséges nyelvhasználatban V.-on rendszeren az agyvelő aktív arteriális vérbőségét értjük, mely gyakran szédüléssel jár s érlemezsedésben szenvedő egyéneknél könnyen gutaütésre vezethet. Gyakori a V. klimaktériumban levő nőknél.

Vértorony, l. *Héttorony*.

Vértő (növ.), l. *Onosma*.

Vértrágya, a vágóhídnál és a gyepmesteri tereken összegyűjtött állati vérből készül. A V. készítéséhez a vért vizgőzzel megalvasztják, az alvadékat megszáritják s aztán megörlik. Az így nyert termék (vérliszt) sötétbarna, finom szemcséjű por, vagy tisztán, vagy más trágyaszerekkel, leginkább szuperfoszfáttal keverve kerül a forgalomba. A tiszta vérlisztben mintegy 12% nitrogén van könnyen bomló fehérjeanyagok alakjában és 1% foszforsav. A gazdaságban kikerülő állati vért a komposzt-trágyához lehet célszerűen felhasználni.

Vertumnus vagy *Vortumnus* (*verto*=fordítok, változtatok), az etruszk Volsiniiből Rómába telepített istenség, általában a változások, nev. a termés, gyümölcs, a változó évszakok, továbbá a kereskedés, üzlet istene, akinek a virágok és gyümölcsök zsengejét áldozták. Összel ülték tiszteletére a *Vertumnaliát*. Szép ifjúnak ábrázolták, fején kalászkoszorú vagy zöld lomb; kezében bőségszaru. Felesége *Pomona*, a gyümölcsáldás istennője. Kettejüknek egy papjuk (flamen) volt.

Vértűjtés v. vérfelfrissítés, tenyésztő eljárás. A hosszú ideig folytatott beltenyésztés és rokon-tenyésztés folytán az állatok termékenysége és élet-energiája csökken, a szervezet elfinomodik vagyis degenerálódik, e káros következmények elkerülése végett V.-t alkalmaznak idegenből hozott, az anyai állatokkal lehetőleg rokonságban nem álló tenyészhímekkel. Külföldi fajták sikeres tenyésztése időnként szintén szükségessé teszi a V.-t.

Verulami Bacon, l. *Bacon*, 1.

Verulamium, l. *Saint-Albans*.

Verus, *Lucius*, Marcus Aurelius uralkodótársa, a Hadrianustól örökbefogadott Lucius V.-nak 130. született fia, akit viszont Hadrianus kivánságára Antoninus Pius fogadott fiává. A parthus háborúban (162—166) V. volt a fővezér, de az időt Antiochiában tétlenül és dorbézolásokkal fecsérelte el s így élt tovább Rómában is. Meghalt 169. a venetiai Altinumban, 39 éves korában.

Vervád, szokásos elnevezése annak a zsidók ellen emelt vádnak, hogy keresztény gyermekek vérért a páska (mácesz, macra) sütéséhez felhasználják. Tudományosan jelenti mindazokat a vádakot, melyeket néha babonáságból, de legtöbbször rosszhiszemű tendenciával vallásfelekezetek ellen emeltek annak a híresztelésével, hogy valóságos babonáknál más vallásfelekezetűek vérért használják. A római birodalomban azt terjesztették, hogy minden, a kereszténységbe felveendő neofita egy az áldozati liszt alá elrejtett gyermeket törével átszúr és azután a jelenlévőkkel együtt megisszák a kifolyt vért és megeszik a megült testet. Az egyházatyák (Justinus Martyr, Tertullianus, Minucius Felix stb.) hiába harcoltak az ilyen legtöbbször rosszhiszeműséggel csinált hírek ellen, a nép zöme elhitte és ezek a hírek voltak okozói a keresztényüldözéseknek mindaddig, amíg a keresztény vallás nem lett államvallás. A középkor óta a zsidók ellen igaznak azzal, hogy keresztény vért használnak a páska-sütéshez. Legelőször lép fel ez a vád Franciaországban, ahonnan II. Fülöp uralkodása alatt

(1180—1223) a zsidók kiűzetnek. Azóta a vád számtalanszor ismétlődött. A keresztény nép hiszékenységet nagyban növelte az a tény is, hogy az egyház két, állítólag a zsidók vérszükségletének áldozatul esett keresztényt a szentek sorába iktatott. Így a trienti Szt. Simont (1475), Szt. Vencelt, akinek tiszteletére több kápolnát emeltek a Rajna mentén, ámbar viszont maga az egyház több ízben, legelőször IV. Ince pápa 1427. és egyéb egyháznagyok, később Luther is alaptalannak nyilvánították a V.-at. A középkorban sok egyes egyéneken kívül egész zsidó közösségek, amelyeket kifosztottak és lemészároltak, estek a V. áldozatává. A modern antiszemitizmus is több ízben felkarolta és szította a népek ideirányuló hiszékenységet. Hazánkban az első V., amelyről tudomásunk van, a nagyszombati volt 1494., ez alkalmunkkal az ottani zsidókat máglyán elégették. Ezt követte II. Lajos alatt a budai, amelyet a zsidó származású Szerencsés Imre meghusított, 1529. a bazini, 1539. ismét egy nagyszombati. A XVIII. sz.-ban a sárosi követelt véraldozatot. Felmentéssel végződött 1741. a csengeri és 1888. a tiszsaeszlári. A legújabb és felmentéssel végződött per (1913) Oroszországban folyt le. A V.-ből kifolyólag nagy irodalom is keletkezett. V. ö.: Christ. Zeugnisse gegen die Blutbeschuldigung der Juden (Berlin 1882); *Struck*, Das Blut im Glauben und Aberglauben der Menschheit (München 1900) és *Chwoolson*, Die Blutanklage der Juden (Frankfurt 1901). L. még *Ritvális gyilkosság*.

Verve (franc., ejtsd: verv) a. m. művészi lelkesedés, tűz, lendület.

Vervet (állat), a *Cercopithecus pygerythrus* F. Cuv. (*lalandei*) nevű cercófmajom.

Verviers (ejtsd: vervié), az ugyanily nevű járás székhelye Liège tartományban, (1920) 44,118 lak., igen jelentékeny posztóiparral, bőrgyártással, malmokkal, kalapkészítéssel, cink- és ólomöntéssel; különböző szakiskolákkal. A Gileppe vize, hatalmas töltések segítségével összeszerítve, szolgáltatja számos gyárnak a mozgató erőt. V. szülővárosa Vieuxtemps hegedűművészeknek.

Vervins (ejtsd: verven), város Aisne francia départementban, (1911) 3206 lak., szövőiparral, XV. sz.-beli templommal, várfalak maradványaival. 1598 máj. 2. itt kötötték meg IV. Henrik francia és II. Fülöp spanyol király a békét.

Vérvirág (növ.), l. *Haemanthus*.

Vérvizelés, l. *Hematuria*.

Vérvizsgálat. Az orvosi V. többféle lehet. A vérnek mint testszövetnek tulajdonságait megállapítandó, vizsgálni szokás a vér fajsúlyát, megállapítván, hogy mily fajsúlyú benzol és kloroform keverékben marad lebegve valamely vércsepp; vizsgálják a vér hemoglobin-tartalmát (l. *Hemoglobinométer*, *Hemométer*), megállapítják továbbá a vörösvérsejt és fehérvérsejt számát. Ez úgy történik, hogy a vérnek ismert kis mennyiségét vörösvérsejt-számláláskor számszorosra, fehérvérsejt-számláláskor tízszorosra hígítjuk s a keverék egy cseppjében megfelelő vérszámoló készülékben mikroszkóp alatt megolvassuk a vérsejt számát. Ebből kiszámítható a vérsejt száma 1 mm³ vérben. Különösen a Thoma-Zeiss és a Bürker-féle vérszámoló

készülékek használatosak. Mikroszkópi készítményeket megfelelő festéssel előállítva, képet nyernünk a vérsejtek alakai és vegyeni viszonyairól, különös tekintettel a fehérvérsejtek különböző fajainak számarányára.

Adott esetekben meghatározzák a vérsejtek térfogatát hajszálesőben centrifugálással különválasztva a véredvtől (hematokrit). Használatos a vér viszkozitásának (viszköziméter) és megaldvadóképességének (thrombométer, thromboszkóp) s a vérsejtek süllyedési sebességének meghatározása is, Klinikai fontosságú a vér fagyáspontjának meghatározása (Korányi). A vér gázainak, továbbá cukor, hígysav és más anyagainak meghatározására is vannak klinikai eljárások, amelyekhez legtöbbször 1—2 csepp vér elég. Másnemű vizsgálatok a vérben keringő baktériumok (tifusz, genyesztők) kitenyésztesével, ismét mások a vér immuntesteinek kimutatásával foglalkoznak. L. Szerumdiagnostika, Wassermann-reakció.

A törvényszéki orvosi V. megállapítja, hogy valamely folt vérfolt-e, továbbá hogy ha vér, milyen állattól származó. L. Biológiai vérkimutatás.

Vérvölgy (Verveghiu), kisközség Szilágy vm. zsbói j.-ban, (1910) 602 magyar lak. (Tr. R.)

Verwey, Albert, németalföldi költő, szül. Amsterdamban 1865 máj. 15. Modern író társaival együtt alapította a Nieuwe Gids (Új kalauz, 1885) c. folyóiratot; 1894 óta a Tweemaandelijksch Tijdschrift (Kéthavi folyóirat) szerkesztője Amsterdamban. V. lírai költeményei: Verzamelde gedichten (Összegyűjtött költemények, u. o. 1889); drámái: Johan van Oldenbarneveldt (u. o. 1895) és Jacoba van Beieren (u. o. 1902).

Verwirkungstheorie (ném.) a. m. jogeljáráselmélet, a Schmerling államminisztersége alatt osztrák részről hivatalosan is vallott az a felfogás, hogy Magyarországot alkotmányára való történeti jogait a szabadságharc folytán eljártította s ezért az egységes birodalmi alkotmánynak ráoktrojálása ellen jogos kifogást nem emelhet. Ezt az elméletet Deák cáfolta meg az ú. n. jogfolytonossági elméletének felállításával és bizonyításával.

Verworn, Max, német fiziológus, szül. Berlinben 1863 nov. 4., megh. Bonnban 1921 nov. 23. 1891-ben a jenai élettani intézet tanársegéde lett s az ottani egyetemen magántanár, 1895. rendkívüli tanár, 1901. rendes tanár Göttingenben, 1910. Bonnban, ahol a fiziológiai intézetnek is vezetője volt. Fő műve: Allgemeine Physiologie (Jena 1895, 2. kiad. 1897). Egyéb munkái: Psychophysiologische Profistenstudien (Jena 1889); Die physiologische Bedeutung des Zellkerns (Bonn 1891); Die Bewegung der lebendigen Substanz (Jena 1892); Beiträge zur Physiologie des Zentralnervensystems (u. o. 1898); Das Neuron in Anatomie und Physiologie (1900); Physiologisches Praktikum für Mediziner (1907); Mechanik des Geisteslebens (1907); Die Entwicklung des menschlichen Geistes (1912). V. ö. Madarász István, V. Miksa pszichomonizmusa (Budapest 1919).

Verzális, I. Versalia.

Vérzapor (aösv.), I. Haematococcus.

Verzár, I. Frigyes orvos, egyetemi tanár, szül. Budapesten 1886 szept. 18. Orvosi tanulmányait

Budapesten végezvén, 1913. a budapesti egyetemen magántanár, 1918. a debreczeni egyetemen ny. r. tanár lett; 1921—22-ig az orvosi kar dékánja. A vezetése alatt álló élettani intézetnek közleményei főleg a Pflügers Archivban és a Biochemische Zeitschriftben jelennek meg. Önállóan megjelent művei: Der Gaswechsel des Muskels (1914); Ergebnisse der Physiologie; Orvosi laboratóriumi munkálatok (1920).

2. V. Gyula, orvos-frő, szül. Gyulafehérváron 1886 márc. 22. Orvosi tanulmányait Budapesten végezvén, Krepuska tanársegéde volt; 1922. a budapesti tud. egyetemen a fülbetegségek kör- és gyógytanából magántanári képesítést nyert. Iradalmilag folyóiratokban pathológiai és fülsebészeti kérdésekkel foglalkozik.

Verzasca, a Lago-Maggiore egyik forrásfolyója Tessin svájci kantonban.

Vérzékenység (hemofília), veleszületett, a nő ágon át a fiúkra öröklődő beteges állapot, mely vérzésre hajlamosságban nyilvánul. Nemcsak minden kis sebzés vérzik veszedelmes erősséggel és tartóssággal, hanem látszólag maguktól is támadnak tüdő-, bél-stb. vérzések. Jelentéktelen ütésektől nagy bórallati vérzések keletkeznek; az izületek egészen megtelhetnek vérrrel (hemartroz). Vannak betegségek is, melyek folyamán vérzésre hajlamosság fejlődik ki, pl. skorbut, Werlhof-féle betegség stb.

Vérzés (haemorrhagia) alatt értjük a valamely okból megnyitott vérekből a vérnek kiömlését akár a test külső felszínére, akár valamely belső üreg felé, akár pedig a szövetekbe. A vérzések okai négy nagy csoportra oszthatók:

a) az egyik esetben az egyébként ép vérér valamely külső behatásra, legyen az sebzés, zúzódás vagy erős összenyomatás, megreped (sérüléssel, traumás V.);

b) a másik esetben a beteg érfalat repeszi meg a normális vagy felfokozott vérnyomás (önkéntes, spontán V.);

c) a harmadik lehetőség az, hogy a vérnyomás fokozódik az erekben, illetve az erek körüli nyomás csökken az erek szövetségében annyira, hogy a véredek megrepednek. Az utóbbi lehetőségre példa a légújósoknál nagy magasságban meginduló orr- vagy fül-V.; az előbbire példa: igen erős köhögési roham kapcsán bekövetkező apró V.-ek;

d) a negyedik lehetőség az, hogy a vér minőségében, illetőleg az egész szervezet alkatában rejlik annak az oka, hogy az egyén kimutatható külső okok nélkül is könnyen és erősen vérzik (V.-es hajlam, haemophilia, haemorrhagiás diatesis). Ilyetén vérzékeny hajlamot okozhat bizonyos betegségeknek kiállása, így a tifusz, himlő, vörheny, skorbut és mások.

A seb-V.-eknél a megnyitott véredek minősége szerint verőeres, gyűjtőeres és hajszáleres V.-t szokás megkülönböztetni, amelyek közül az elsőt az élénk piros vér lüktetése, a gyűjtőereset a sötétvörös vér egyenletes előbuggyanása, a hajszáleres (parenchymás) vérzést pedig a sok pontból történő szivárgás jellemzi. Az olyan szervek, amelyeket igen bő rendszeres ágaz be (csontvelő, lép, máj) mindig sokkal erősebben vérzenek, mint

a vérszegény heges kötőszövet. Lobos területek, működésben lévő szervek V.-e is mindig jelentőkenyebb.

A közvetlen V. nehezebben áll meg az élesen metszett, tétongó, mint a keskeny szúrt vagy erősen zúzott sebekből. Ha valamely vérer teljesen át van metszve, könnyebben visszaugorhat a szövetek közé és akkor belőle a V. hamarabb eláll, mintha az érfal csak meg van metszve. Hogy az elvesztett vér mennyisége mikor jelent a szervezetre nézve általában veszedelmet, nehéz a szervezet állapotán és egyéb tényezőkön kívül eldönteni; függ a vérszegénység sebességétől; nők jobban tűrik mint férfiak. Általában a vérmennyiség $\frac{1}{5}$ részének elvesztése még nem jár következményekkel; $\frac{1}{3}$ rész elvesztése halálos lehet, $\frac{1}{2}$ elvesztése feltétlenül halálos.

Az üregi V.-eket, vagyis a test belső üregeinek felszíne felé (bél, húgyhólyag, hasüreg, mellüreg, légcső stb.) történő V.-t értjük általánosságban belső V. alatt. Az ilyen V.-ek ugyanis a kifelé történő V.-ekhez hasonló tünetekkel járnak, anélkül, hogy kifelé a vér, legalább is kezdetben, megjelenjen. Nagy üregek felé történő V. éppúgy lehet életveszélyes, sőt halálos, mint a külső vagy seb-V. Az utóbbira példa a méhen kívüli terhesség repedése folytán bekövetkező halál, mely a hasüreg felé történő elvérés következménye.

A külső vagy belső V. első általános jele a bőr és nyálkahártyának egyre fokozódó halványsága, amely élénk ellentétben áll kezdetben a sértült jó közérzésével; ezt azonban csakhamar fáradtság, gyengeség érzése váltja fel, a vérző egyén szédül, émelyeg, ájduozik; egész testében fázik, remeg. Miközben a végtagok kihűlnek, a szemek beesnek, egyre szaporább, kisebb hullámú, elnyomhatóbb lesz az érlökés, felületessé és szaporává a légzés. A vérző egyén ásít, homályosan lát, fülei zúgnak, az eszmélet megzavarodik, esetleg görcsök jelentkeznek és a tünetek fokozódása közben beállhat a halál.

A szöveti V. legismertebb példája a bőr-V.-ek változatos képe. A bőr-V. nagysága szerint vérpontokat (echimosis), vérálfutást (suffusio) és vérömlenyt (haematoma) szokás megkülönböztetni. A bőr-V.-ek eltűnése a vér felszívódása által történik, aminek első kifejezett jele a V. körül létrejövő vérfesték beivódása, amely a vérfesték bomlása folytán az eredeti kékes-vörös színnyalatból sötétkék, kékeszöld, zöldessárga, majd narancssárga színbe megy át. A belső szervek szöveti V.-e közül pedig legvégzetesebb az agy-V. (gutaütés, apoplexia), amely mindenkor a megfelelő agyrészlet roncsolásával s éppen ezért bizonyos agyműködések kiesésével jár; az életre nézve nélkülözhetetlenül szükséges agyrészletek roncsolása azonnali halálnak lehet okozója.

A V.-csillapítás csakis a külső és belső V.-ekre nézve jöhet tekintetbe, míg a szöveti V.-ekkel szemben voltaképpen tehetetlen az orvos. Az utóbbiakra legfeljebb közvetve, nyugalom létesítése, vérnyomás-csökkentés által hathatunk.

A belső V.-ek egy része, pl. tüdő-V., gyomor-, bél-V., ugyancsak közvetve, tehát belgyógyászati úton is megközelíthető. Más részénél (gyomor-V., hasüregi V., hólyag-V.) sebészi beavatko-

zásra lehet szükség, amely a V. helyének felkeresésében, esetleg a vérző szerv kiirtásában állhat.

A seb-V.-nél a külső V. csillapításának feladata a vérző ér nyílásának elzárása. Ezt elérhetjük vagy közvetlenül a seben alkalmazott eljárásokkal, vagy oly módon, hogy a sebtől távolabb avatkozunk be a vér kifolyásának megállítására.

A közvetett eljárásokhoz tartozik a vérerek összenyomatása, a sérülés helyétől távolabb, megfelelő gummipólyával (Esmarch-pólya), szükség esetén a gyakorlati életben bármilyen erősebb kötélekkel (nadrágtartó, összehajtott kendő, erősebb kötelék) végezhetjük. Az ilyen ideiglenes V.-csillapítás csupán addig alkalmazandó, míg a sértült oly helyre szállítatik, ahol a végleges V.-csillapításhoz szükséges műtét rajta elvégezhető. A végtagok leszorítását csakis súlyos, verőeres V.-nél szabad és kell végezni. A lekötést a combra avagy a felkarra alkalmazzuk. Ezen a téren igen sok visszaélés történt; a V.-ek nagyobb része gyűjtőeres, a gyűjtőeres V. pedig a rendszeren tökéletlen leszorítás következtében még sokkal erősebb lesz.

Súlyosabb külső és belső V. esetén fontos a kivérzett beteg rendszer vérkeringésének, a vérnyomásnak helyreállítása. A végtagok felemelése és a végeiktől tövük felé irányított szoros bepólyázása által a végtagokban levő vért a szív felé nyomhatjuk. A beteg fejét, kivált fenyegető agyvérszegénység esetén, mélyebbre fektetjük, megveszteségét felmelegített takarókkal kisebbítjük. Ha a sértült eszméletlen van és nyelését nem zavarja a hányás, forró kávéval, teával a gyomron át, lassan benyomott kenyhasós vízzel a végbélen át juttathatunk folyadékot a keringésbe. Súlyos esetben folyadékot, nevezetesen 0.9%-os kenyhasóoldatot (még inkább Ringeroldatot) ömleszhetünk a sértült bőre alá, esetleg valamely gyűjtőérbe is, esetleg egészséges vérnek átömlesztése más egyénből is szóba jöhet.

Vérzés (növ.), l. *Könnyezés.*

Vérzéscsillapító szerek (*styptica*; *haemostyptica*), a vérzés elállását elősegítő orvosságok. Ilyenek pl. a vasechloridos vatta, az anyarozs és készítményei, az adrenalin, továbbá gelatina, kalciumsók, coagulen (Kocher-Fonio) stb. Részben helyben hatnak, ha a vérző területre aplikáljuk, részben a véráramba kerülve vagy a vér alvadékonyságát növelik, részben (mint az anyarozs-készítmények a méhen) a vérző szerv összehúzódása által az erek elzáródását eredményezik. Vanak köztük elavult gyógyszerek s gyakran észszerűtlenül is használják őket.

Vérző tarjag, l. *Werthof-féle betegség.*

Vérzsbolovo, város, l. *Wirballen.*

Vesalius, *Andreas*, belga anatómus, szül. Brtízszeiben 1514 dec. 31., megh. Zante szigetén 1564 okt. 15. 1543-tól felváltva hol Bolognában, hol Pisában tanított; előbb V. Károly német császár, 1555. II. Fülöp spanyol király udvari orvosa. Az inquirició mint varázslót halálra ítélte, II. Fülöp azonban megkegyelmezett neki, de csak oly feltétel alatt, ha zarándoktat tesz a Szentföldre. V. a tudományos boncolástan megalapítója. Műveit kiadták: Boerhave és Albin (2 köt., Leiden 1725). V. ö. *Weynants*, *Andreas* V. (Lüwen 1846); *Rott*, A. V. (Basel 1886).

Vesania (lat.), l. *Tébolyodottság.*

Vesdre (ejtsd: védr), az Ourthe (Maas-vízrendszert) jobboldali mellékfolyója. A német Hohes Venn hegységben ered és 71 km. hosszú folyás után Lüttichtől DK-re torkollik. *Gileppe* nevű mellékvize 80 ha. feltöltött tóvá duzzasztva Verriers várost látja el vízzel.

Vese (*ren, nephros*). Az ember veséje bab alakú, 10—12 cm. hosszú, 5—7 cm. széles, 3,5—4,5 cm. vastag, 120—170 gr. súlyú mirigyes szerv. Mindkettő a gerincoszlop mellett az ágyéktájon, a hashártya mögött laza zsírszövetbe ágyazva fekszik, a jobb valamivel mélyebben, mint a bal. Keresztszövetén a vesét borító erős rostos hártján (vesetok, capsula) belül két réteget lehet megkülönböztetni, ú. m. kéregállományt és velőállományt. Ez utóbbi kúp alakú kiemelkedésekkel (papilli renales, Malpighi) nyúlik a vese homorú oldalán levő türeges részbe, a vesemedencébe (pelvis renalis), melynek a kiemelkedések közé nyúló részei a vesekelyhek (calyces renales), más oldalon pedig közvetlenül folytatódik a húgyvezetőbe (l. o.). A vese bemélyedését, melyből a húgyvezető ered s melyben a vese erei elvesznek, veseköldöknek (hilus renalis) hívjuk. A vese szöveti szerkezete igen bonyolult. A kéregállomány hámsejtekkel bélelt húgycsatornácskák tömkelegéből áll. Az ily csatornácskák zárt végén az üregbe egy gömb alakú képződmény domborodik be, az ú. n. Malpighi-féle testecske (corpusculum renis glomerulus), melyet a csövescske elvékonyodott hámla tokszerűen borít (Bowman-féle tok). Az egész átmérője 0,1—0,2 mm. Innen a húgycsatornácska kanyargósan, majd egyenes vonalú hurkot képezve (Henle-féle hurok) halad, majd néhány kanyarulat után egy kivezető csövescskébe torkol, mely csövek egyenes vonalban haladva, egyre számosabban egyesülnek a velőállományban apró nyílásokkal végződve a szemölcsök tetején. Ez a mirigyes rendszer áll a kiválasztás szolgáltatában, eltávolítva a vérből a kiválasztandó anyagot. A működés lényege még ismeretlen, de bizonyos, hogy a Malpighi-féle testecskéknél és a kanyarulatok csatornáknál (canaliculi contorti) jut leglényegesebb szerep. Erre vall a vese különös vérkeringése is. A veseűtőér ugyanis apró ágakra oszolva a Malpighi-féle testekben a csodarecég (rete mirabile) oszlik, melynek elvezető csöve még keskenyebb, mint az oda-vezető, minek folytán e csomócskában kétségtelenül igen nagy vérnyomás van. Valószínű, hogy legalább jórészen itt választatik ki a víz, míg a kanyarulatok csatornáiban a sók és a többi anyagok. A kiválasztás művelete nem pusztán fizikai folyamat, hanem a sejtek életműködésének eredménye. Ha a kiválasztás elégtelen, úgy húgyvérűség (l. o.), vízbetegség (l. o.) stb. fejlődik ki. (L. *Vesebetegségek, Húgy, Vizeletvizsgálat* stb.) Ha a vizelet lefolyása akadályozva van (vese-, illetőleg ureterkő), a vesemedence s a bevezető csatornák a veseállomány rovására kitágulnak (hydronephrosis). Ez a tágulás néha óriási méreteket ölthet (l. még *Vesebetegségek*). A vese fejlődése igen bonyolult. A fejlődés menetén később egészen elpusztuló vagy más szervekké átalakuló szervek felelnek meg a V.-nek. A végleg kifejlődő vese voltaképpen a harmadik képződmény (metanephros).

Vése, kisk. Somogy vm. marczi j.-ban, (1920) 1683 magyar lak.

Vesebajok, l. *Vesebetegségek.*

Vesebetegségek. A vese éppen mint kiválasztó szerv gyakran van megbetegedés veszedelmében, mert a kiválasztásra kerülő mérgek és baktériumtermékek közvetlenül veszélyeztetik. Újabban megkülönböztetik a kanyarulatok csatornák elfajulásával járó megbetegedéseket (nephros) a glomerulusok megbetegedésétől, mely elsősorban gyuladással eredésűnek tekinthető. Gyuladással eredésűek a kötőszövetes zsugorodásra vezető nephrosklerosisok is, melyeknek egyik alakja a granularatrophia. Gyakori azonban e folyamatok kombinációja. Az ily V. rendszeren mérgezőek — szublimát, krómsav stb. — nyomán támadnak vagy fertőző betegségekhez — vörheny, difteria, kolera, torokgyuladások stb. — társulnak. A V. jellemző tünetei, hogy a vizeletben fehérje, vér s bizonyos húgycsatornákból származó henger alakú képletek, ú. n. cilinderek jelennek meg. A vizsgálatok kimutatják, hogy a vese vizet, sókat és bizonyos szervezettel próbanyagokat nem olyan idő alatt, nem olyan mennyiségben és nem olyan koncentrációban választ ki, mint a normális vese. A vérben visszatartott víz, sók és egyéb bomlásanyagok húgyvérűsége, vízbetegségre, stb. vezetnek. Különösen a vese zsugorodásával járó betegségeit gyakran kíséri a vérnyomás jelentékeny emelkedése és a szív balfélének kitágulása.

A vese ilyenmű megbetegedéseinél igen fontos a diéta, mégpedig különösen a víz és sófogyasztás szabályozása, a lehűlések gondos elkerülése stb. Minden egyes eset alapos vizsgálatot és gondos mérlegelést kíván, sematikus rendelések, pl. tejkúrák adása, teljesen idejüket múlták. (L. *Albuminuria, Húgyvérűség, Eklampszia*.) A heveny vesegyulladás megfelelő kezeléssel teljesen gyógyulhat, az időstilt folyamatok körjárólata rossz, bár a modern gyógykezelés az életet jelentékenyen meghosszabbítja. Megemlíthető a vese amiloid elfajulása (l. o.), a vese pangásos megbetegedése, mely más vérkeringési zavarokat okozó bajokhoz társul, s a vese infarktusa (l. o.), melyekben a vese ereinek teljes vagy részleges eldugulása okozza a hirtelen fellépő fájdalmat és véres vizelet (l. *Embolia*); a vese hólyagos elfajulása, a vese rákos vagy más természetű daganatai, a vese-echinokokkus stb. Fejlődhetik genyes, tályogképződésre vezető gyuladás a vesében, akár a véráram útján oda-került fertőző anyagtól, akár a hólyag és húgyvezetéknek a vesemedencére s magára a vesére áttérő gyuladásából. Nem nagyon ritka megbetegedés a vesetuberkulózis, amely, ha csak egyik beteg, a vese eltávolítását teszi szükségessé.

A *vesekövek* a vesemedencében keletkezett, rendszeren húgysavas vagy foszforsavas sókból, ritkán más anyagból álló szilárd testek, melyek a nyálkahártya izgatásával és megsértésével kólikaszerű fájdalmakat (vesekölika), véres vizeletet és számos reflexjelenséget — ájulás, hányás stb. — okozhatnak. Ha a húgyvezetőn keresztül maguktól eltávozni nem tudnak, sebészeti eltávolításuk válik szükségessé (l. *Húgykő*).

Ha a húgyvezető vesekőtől vagy más okból (daganat) elzáródik, a kiválasztott vizelet hatal-

mas daganattá duzzasztja a vesét (hydronephrosis). Ha geny gyúlik így meg, pyonephrosisról szólnunk. Gyógykezelése és jóslata az előírózókóktól függ.

A *vesemedence gyuladása* leggyakrabban a hólyaghurut fölterjedéséből támad. Igen gyakori állapot a *vándorvesének* (l. o., ren migrans) mondott betegség. Nem túlságosan ritkák a vese fejlődési rendellenességei, így a *patkóvese*, vagyis a két vese alsó vegeinek összenövése, az egyik vese veseszülettelt hiánya stb.

Vesedió (növény), l. *Anacardium*.

Veseérc, héjas szerkezetű limonit-konkréción.

Vesefa (növény), l. *Anacardium*.

Vesegyulladás, l. *Vesebetegségek*.

Veseinfarktus. Ha a veseverőer valamely ágát a véráram által odasodort embolus elzárja, avagy ami ritkább, az érben a vér megalvad (thrombus), az ér elágazási területének megfelelő veseszövet elhal. A veseverőerek ugyanis egymással nem közlekednek és így a szövet a szomszéderekből vért nem kaphat. Rendesen szívbetegségek és érelmeszesedés kapcsán keletkeznek. Kisebb (borsónagyságú) V.-ok tünetnélküliek; a nagyobbak igen heves vesekólikás fájdalommal és vérvizeléssel járnak. A vesén magán az infarktus a hegyével a vesekapu felé fordított sárgásfehér vagy szürkésárga kúp alakjában (keresztszomszékben ékalakú) jelenik meg. A V. gyógyítása érdekében semmit sem tehetünk; az alapbaj gyógyítandó s legfeljebb vizeletdezinficienseket ajánlatos szedni.

Vesekólika, l. *Vesebetegségek*.

Vesekő, l. *Vesebetegségek*.

Vesekő (ász.) a. m. nefrit.

Veselény (*Ričenice*), kisk. Trencsén vm. kizsuczajhelyi j.-ban, (1910) 827 szlovák lak. (Tr. Cz.-Szl.)

Veselke (növény), l. *Chrysozplenium*.

Vesemedence-gyulladás (*pyelitis*), leggyakrabban húgyhólyaggyulladás következménye, amennyiben a fertőzés a hólyagból a húgyvezetőkön keresztül a vesemedencébe jut. Minden momentum, amely a vizelet kiürítését megnehezíti, kedvez a V. létrejöttének. Ennél az ú. n. felhágó infekciónál jóval ritkább a leszálló fertőzés, amikor a vesemedence a vesén keresztül fertőződik, s ez a fertőzés jut le a hólyagba (pl. tuberkulózis). A V. különböző fokú lehet, enyhe alakjai úgyszólván tünet nélkül folyhatnak le; gyakoribb azonban a lázzal, sőt hidegrázással járó V. A V. sokkal gyakoribb nőknél, mint férfiaknál; aránylag csekély helyi tünetei és rendetlen hőemelkedései, a szabálytalan hidegrázások miatt sokszor más betegség képét utánozhatja; biztos diagnózisra vezet a vesemedence katéterezése. Elhanyagolt V. a vesegyenedést (pyelonephritis), az egész vese pusztulását okozhatja úgy, hogy csak az egész vese kiirtása mentheti meg a beteget a vérmérgezésről (sepsis).

Vese-metszés, l. *Vese-műtét*.

Vese-műtét alatt értjük a vesén különböző okokból végrehajtott különböző beavatkozásokat. A fontosabb V.-ek a következők:

1. A *vese-metszés* (nephrotomia), a vese kettémetése domborulatának megfelelően, hogy a

nyíláson át a vese állományába, illetőleg a vesemedencébe behatolhassunk. A vesében fejlődött kóros góccok felnyitására v. eltávolítására, továbbá a vese-kehelyben székelő kövek kiemelésére végezzük. Az utóbbiak eltávolítása történhetik a vese-medencének felnyitásával is (pyelotomia), ha a kehely hozzáférhető s benne a kő kitapintható. Mindez esetekben a vesét, illetőleg a kelyhet újból összevarrjuk.

2. *Vese-szájadék-képzés* (nephrostomia), a felmetzett vese állandó nyitvatartása oly célből, hogy a vese váladéka, illetőleg a vesének valamely beteg góca a bőr felszíne felé levezetessenek.

3. *Vese-kimetszés* (nephrectomia), az egyik vese eltávolítása gyuladás v. daganat képződése miatt. A kiirtás vonatkozhatik a vese egyes részleteire (nephrectomia partialis v. vese-resectio), vagy az egész vesére. Feltétele, hogy a másik vese oly állapotban legyen, hogy a szervezetre nézve fontos vese-működést egymagában átvehessen. Ellenkező esetben a vizelet-alkatrészeknek a szervezetbe való visszamaradása hamarosan halált okoz. E feltétel megállapítása az utóbbi időkben használatos vesevizsgálati módszerekkel (uréter-katéterezés) nagy tökélyre emelkedett. A vese kiirtása történhetik az ágyék-tájáról a hashártya megnyitása nélkül (nephrectomia lumbalis), vagy a hasüreg felől a hashártya megnyitása után (nephrectomia transperitonealis).

4. A *vese-felvarrás* (nephropexia), a vándorvese, vagyis a felfüggesztő szalagok lazulása folytán helyéből kimozdult vesének visszavarrása.

Vesepecsenye, a marhának a vese tájéka fölött fekvő húsából készített sült. Két részből áll: az ú. n. V., mely hosszúkas, és a lapos, kiszélesedő felső rész, az ú. n. pacsni. A V. sok csont, bőr, zsír és kötszövet közé van ágyvalva. Ettől megtisztítva, finom porhanyós húsát sütve v. párolva készítik. A pacsniból rendszeren gulyást főznek.

Vésés, az ipar és az iparművészet számos ágának technikája, mely mélyített v. kidomborodó és sokszorosításra v. díszítésre szolgáló képek, jelek, betűk előállítására végett vésővel v. géppel távolít el az alaphól megfelelő anyagrészeket. A V. főbb technikái a drágakő-V., a bélyegző-V., a betű-V., a pecsétnyomó-V., továbbá a fa- és rézmetszés. V. ö. *Hauß*, Anleitung zur Gravierkunst (Leipzig 1896).

Vesepipoly, l. *Húgypipoly*.

Vésőtájkú paduc (állat), l. *Paduc*.

Vésőt kövek, l. *Gliptika* és *Gemma*.

Vesevérzés (*nephroraghia*) különböző vesebetegségek tünete lehet: vesegyulladás, vesetuberkulózis, vesekő, vesedaganatok, veseinfarktus, mind V.-sel járnak. Tünete a vizeletben megjelenő vér; hogy a vér tényleg a veséből s nem a húgyhólyagból jön, uréterkatéterrel dönthető el, amely mindjárt megmutatja azt is, hogy a két vese közül melyik a beteg.

Veseszugorodás, l. *Vesebetegségek*.

Vesica (lat.) a. m. hólyag; *V. fellea*, epehólyag; *V. urinaria*, húgyhólyag.

Vesicantia (állat), l. *Hólyaghúzó bogarak*.

Vesicantia (örv.). l. *Hólyaghúzó szerek*.

Vesicatoria, l. *Hólyaghúzó szerek*.

Vesicula a. m. hólyagocska. *V. germinativa*, a petesejt magva. *V. prostatica* a. m. utriculus (l. o.) masculinus. *V. seminialis*: ondóhólyag (l. o.).

Vesicularis lélegzés a. m. sejtes lélegzés. Orvosi megnevezése az egészséges tüdők fölött hallható lélegzési zörejnek. L. még *Auszukultáció*.

Veskócz (*Vieskovce*), kisk. Ung vármegye nagykaposi járásában, (1910) 368 magyar lakossal. (Tr. Cs.-Szl.)

Vesle (ejtsd: vél), az Aisne egyik mellékfolyója Franciaországban, ered Châlons-sur-Marnetól K.-re 18 km.-re és Soissons fölött torkollik. A világháborúban jelentékeny harcok színhelye volt, 1914 szept. 2-án az előnyomuló német hadseregek átkeltek rajta, de a marnei vesztes csata után a visszavonuláskor föl kellett adniok. A V.-vonalat másodszor 1918 máj. 30-án foglalták el a németek. Mikor az új francia offenzívakor ismét el kellett hagyniok az elfoglalt területet, a német 7. hadsereg aug. 4-től szept. 3-ig harcolt és fedezte a visszavonulást.

Vesnić, *Milenko*, szerb államférfi, szül. Dunišićiban (O-szerbia) 1863 febr. 25., megh. Párisban 1921 máj. 28. Németország több egyetemén, Párisban és Londonban tanult jogot; majd diplomáciai pályán működött, 1893. tanár letta belgrádi egyetemen, rövid idő múlva közoktatásügyi miniszter, 1900. római, azután párisi követ, 1906. visszahívták igazságügyminiszternek, de egy év múlva ismét Párisba ment s a világháború alatt is ott képviselte Szerbiát. 1920-ban rövid időre a szerb parlamenti válság alatt kétszer is átvette a kormányelnökséget, de azután ismét fölcserélte azt a párisi követséggel. Több büntetőjogi és nemzetközi jogi munkát is írt, ezek közt: *Le droit international dans les rapports des slaves méridionaux au moyen âge* (Paris 1896).

Vesontio, *Besançon* (l. o.) régi neve.

Vesul (ejtsd: vözl), székhelye Haute-Saône francia départementnak, (1911) 10,579 lak., nagy szállókkal, szerszám- és térszagtartással; muzeuma, könyvtára, liceuma és tanítóképzője van. V. az ókori *Vesulum*.

Véső, vas-, kő- stb. ipari acél-szerszám. Élét két köszörtült sík alkotja. Teteje rendszerint sík lap formájú és kalapácsütések felfogására szolgál. A V.-t rendszeren balkézben illesztik a vésendő tárgyra, míg a jobb kézzel kalapáccsal ütnek rája.

Vésőgép, l. *Gyalugép*.

Vésőszájú hal vagy *Pillangóhal* (*Pantodon buchholzi* Pet., állat), l. *Pillangóhal*.

Vespa (állat), l. *Darazsak*.

Vespasianus, *Titus Flavius*, római császár, szül. Reate mellett egyszerű családból Kr. e. 9., megh. 79 jún. 23. Sokszor kitüntette magát a hadseregben, 51. konzuli rangot kapott, 66. Nero a zsidó háború fővezérletével bízta meg s 67—69. Jeruzsálem kivételével egész Palesztinát meghódította. Nero bukása után légiói császárrá kiáltották ki, hozzájárultak ehhez az egyiptomi, szíriai és a dunai légiók is. A V. és Mucianus közt kötött megegyezés értelmében Titusnak, a császár fiának kellett Jeruzsálem ostromát folytatni, V. Egyiptomba sietett e termékeny provincia biztosítása végett, Mucianusnak pedig Szíriából szárazföldi úton Pannoniába kellett sietnie a dunai lé-

giók átvételére, de őt a nyugtalan Antonius Primus a pannóniai és moesia légiókkal megelőzte, Vitelliust és híveit Cremonánál megverte (e csatában Vitellius el is esett) s így a tengeren visszatérő V. Róma kapuit nyitva találta, ahol távollétében Mucianus vitte a kormányt. V. mint császár ép oly egyszerű, természetes és igénytelen maradt, mint mikor magánember volt. Szigorú lelkiismeretességgel ápolta hadseregében a fegyelmet, ügyelt a becsületes közigazgatásra és jogszolgáltatásra, gyógyítani igyekezett a pénzügy sebeit, amelyek a polgárháború okozott. Ezért uralma alatt majdnem az egész birodalomban béke honolt, csak Britanniába, a Civilis alatt fellázadt batávusok és a szarmaták ellen kellett légiókat küldeni. Takarékossga mellett nagy építkezéseket rendelt el; helyreállította a Capitoliumot, felépítette a béke templomát (templum Pacis) és a híres Amphitheatrum Flaviumot, amelyet később Colosseumnak neveztek.

Vesper, *Vesperugo* (lat.) a. m. est, este és az esthajnali csillag (Venus) megszemélyesítése. L. *Phosphoros*. — V. a katolikus egyházban a. m. vécsernye.

Vespertilio (állat), a Simaorrú denevérek (*Vespertilionidae*) egyik neme, melyet *kétszínű* vagy *szélesarcú denevéreknek* neveznek. Középtermetű, zömöktestű denevérek. Fejük vaskos, arcuk rövid és széles, pofamirigyeik erősen kiduzzadnak. Fülük széles, kerekded háromszögű s vége legfeljebb az orr csúcsát éri el. Fülfedőjük szélességénél alig másfélszer hosszabb. Szárnyuk meglehetősen hosszú. Alsó karjuk hossza legfeljebb 45 mm. Szőreik kétféle színűek: tövük fekete-barna, csúsa fehér vagy sárga. A hegyvidék erdősegeinek lakói; repüléstük kitartó, gyors és magas. Esténként mindjárt napnyugta után jelennek meg. A palaearktikus régió északi és középső részeiben honosak s egyik fajuk (*V. borealis*) egészen a sarkkörig hatol fel. Hazánkban két fajja él: az *északi denevér* (*V. borealis* Nilss.) és a *fehértorkú denevér* (*V. murinus* L.). E két fajt könnyű megkülönböztetni a következő bélyegek alapján: A fehértorkú denevér farkvitorlájának töve sűrű szőrökkel borított; első felső metszőfoga elülről tekintve kéthegyű, hátulról nézve háromhegyű s kétszer olyan hosszú és jóval vastagabb a másodiknál; fülének külső széle a szájrés vonalán alul, a szájrug közvetlen közelében ered; első karjának hossza 41—45 mm.; teljes testhossza 91—99 mm., miből farkára 35—43 mm. jut; kiterjesztett szárnyainak hossza 277—310 mm. Az északi denevér farkvitorlája közepéig sűrű szőrökkel borított; első metszőfoga kéthegyű és majdnem akkora, mint a második; fülének külső széle a szájrés vonalában, a szájrug közelében ered; első karjának hossza 36—40 mm.; teljes testhossza 82—101 mm., miből 34—46 mm. jut a farkára; kiterjesztett szárnyainak hossza 252—270 mm. — Az irodalmunkban a homoródmácsi barlangból származó és *Daday* Jenő által *Vesperus siculus* Daday néven leírt denevérről *Méhely* Lajos kimutatta, hogy az nem új faj, hanem a fehértorkú denevér típusos öreg példánya.

Vespertilionidae (állat), l. *Simaorrú denevérek*.

Vesperugo (állat), a Símáorrú denevérek (*Vespertilionidae*) egyik neme, mely azonban az újabb rendszerekben már nem szerepel, mert fajait más nemekbe osztották. Így pl. a *V. serotinus* Keys. et Blas. = *Eptesicus serotinus* Schreb. (kései denevér); *V. borealis* Dobson = *Vespertilio borealis* Nilss. (északi denevér); *V. discolor* Keys. et Blas. = *Vespertilio murinus* L. (fehértorkú denevér); *V. noctula* Keys. et Blas. = *Nyctalus noctula* Schreb., vagy régibb néven: *Pterygistes noctula* Schreb. (korai denevér); *V. Leisleri* Keys. et Blas. = *Nyctalus leisleri* Kuhl., régibb néven: *Pterygistes Leisleri* Kuhl. (szőröskarú denevér); *V. pipistrellus* Keys. et Blas. = *Pipistrellus pipistrellus* Schreb. (törpe denevér); *V. Nathusii* Keys. et Blas. = *Pipistrellus Nathusii* Keys. et Blas. (durvavitorlájú denevér).

Vesperus siculus *Daday* (állat), l. *Vespertilio*.

Vespidae (állat), l. *Darazsak*.

Vespucci (ejtsd: veszpuccsi), *Amerigo*, olasz tengerész, szül. Firenzében 1451 márc. 9., megh. Sevillában 1512 febr. 22. Mint kereskedő 1490. Sevillába ment; 1499—1500. résztvett Hojeda első délamerikai útjában. 1500 végén portugál hajón még két utazást tett az új kontinensre. Első útján fedezték fel a Roque-fokot (1501 aug. 17.), Rio San-Franciscót (okt. 4.) és Rio de Janeirot (1502 jan. 1.). Második útján Coelto admirális alatt 1503—4. Brazília partjain a 25° D.-i szélességig jutott. Ez utazásain V. főképp mint képzett kozmográfus és kormányos szerepelt. Kolumbus ajánlatára V. 1505. újból spanyol szolgálatba lépett; 1508. az indiai utakra főkormányosnak nevezték ki. Utazásairól leveleiben számol be; utait tartalmazza a Vicenzában megjelent hat könyve is: Paesi novamente ritrovati ed Nuovo Mondo da Alberti Vesputio Fiorentino intitolato, amelyek Alessandro Zozzi veneziai kozmográfus és térképrajzolótól valók. Ezt adta ki Ruchamer Jobst nürnbergi orvos 1508. német és du Redoues 1515. francia nyelven. Így V. neve ismert és népszerű lett, Kolumbusról pedig már életében megfélemdkeztek, aminek következménye, hogy az újvilágot nem felfedezőjéről nevezték el. Az ajánlat, hogy az újvilágot Amerikának, azaz V. földjének nevezzék, Waldseemüller német nyomdásztól ered, aki St. Dié lotaringiai városban 1507. V. utazásait lefordította és *Cosmographiae introductio* címen, Hylacomylus álnév alatt kiadta. A könyv négy kiadást ért és 1509. újból kinyomatták Strassburgban. Waldseemüller ajánlatára nevezték el az új kontinenst V. tiszteletére Amerikának. V. ö. *Bandini*, Vita e lettere di A. V. (Firenze 1898); *Varnhagen*, A. V. Son caractere, ses écrits, sa vie et ses navigations (London 1869); *Uzielli*, Les voyages et les écrits d'Am. V. (Firenze 1893, 2 kötet); *Markham*, The letters of A. V. and other documents illustrative of his career (London 1894); *Ober*, Amerigo V. (New York 1907).

Vessző (*virga*, *virgula*, *vimen* v. *vimentum*, növ.), a fáknek vékony, hosszú, kevésbé ágas, merev vagy hajlékony, ekkor csüngő és suhogó levelétől fosztott ága, különösen a fűzfáké, azért a V.-s fűzekből kosarat, kast, kerítést stb. szoktak fogni.

Vessző (gör. *komma*), az írásban a legkisebb szünetet jelző írásjel, részint egyenrangú mondatrészek, részint apróbb összetartozó mondatok elválasztására; rendszerint V. van a fő- és a mellékmondat között.

Vesszőbárka, fűzvesszőből kötött haltartó.

Vessződ (*Vesūd*), kisk. Nagy-Küküllő vm. szentágotai j.-ban, (1910) 578 német és román lak. (Tr. R.)

Vesszőfutás, katonai fenyítés volt rendfokozat nélküli legénység számára. Végrehajtásánál a derékig meztelen fenyített a bajtársaiból alakított kettős sor között, elől összekötött kézzel, lassú ütemben végigment minden katona egy fűzavesszővel a hátára ütött. A végrehajtott sorok, az elkövetett cselekmény súlyosságához képest, 100—300 emberből állottak. A fenyítést, amelyet haditörvényszék v. rögtönfélő bíróság szabott ki, még a múlt század elején is alkalmazták.

Vesszős (*zselizi*). A Becse-Gregor-nemzetségből származott Báthmonostori-család egyik mellékága, mely néhány igen át virágzott. Alapította Becsei Imre fia V. (megh. 1364.), barsi, pilisi és zólyomi főispán s lévai, saskói és visegrádi várnagy.

Vesszőshajtás v. *vizhajtás*, a hosszúhajtások fajtája, amely rendes rügyből keletkezik, de különösen kedvező táplálkozási viszonyok közé jutva a többi hajtást növekedésében felülmúlja.

Vesszőspala, l. *Agyagpala*.

Vesszőzés, l. *Botbűntetés* és *Vesszőfutás*.

Vesta, a görög *Hestiával* (l. o.) azonosított itáliai, főleg latin istennő, a házi tűzhelynek, élesztárnak gondviselője, kinek segítségét az állam is mindenkor, minden fontos ügyben kérte (V. publica populi Romani Quiritium) s ép ezért V. kultusza a Hestiáénál is fontosabb. Tiszteletét a hagyomány szerint Numa telepítette Rómába Laviniumból, hova őt Aeneas hozta volt Trójából a szent tűzzel. Állami szent helye a forumon, a régi Regia (királyi lak) mellett, tehát a város kellő közepén levő kis kerek templom volt a hat *V.-szűz* gondozása alatt, kik a templom mellett levő Atrium Vestaeben laktak. Abban volt V. tűzhelye (szobra nem volt) az örök tűzzel, melyet minden márc. 1-jén megújítottak. Ha valamely V.-szűz gondatlansága miatt előbb kialudt, nagy veszedelem jele volt s a V.-szűzet a pontifex maximus megkorbácsolta. Újra meggyújtása csak gyümölcstermő fa darabjainak összedörzsölésével v. gyújtótökörrel történhetett. Idegennek ide belépnie tilos volt; a temploma is csak jún. 7—15. közt mehettek be a templomtisztítás ünnepén. A templom belsejében volt V. *penus*-a (tárháza), benne őrizték a trójai Palladiumot. Nagy ünnepét, a Vestaliát jún. 9.-ikén tartották; a matronák ekkor mezitláb zarándokoltak templomához, áldást kérve háztartásukra és cserépedényben ételáldozatokat vité. E napot a molnárok és pékek is megünnepelték. A V.-szűzeket 6—10 éves leányokból választotta ki a pontifex maximus, még pedig 20 közül sorshúsz útján. Kezdetben csak patricius, később már plebejus szülők leányai közül is. A kijelölés elfogadása kötelező volt. A leányok 30 évig voltak szolgálatban, 10 évig tanultak, 10 évig hivataloskodtak, 10 évig tanítottak.

Ez idő leteltével férjhez mehettek. Ha valamelyik megszegte szüzességét, élve befalazták, csábítóját halálra vesszőzték. Nagy tekintélyük volt Rómában; a város kocsiján mehettek s előttük licior járt. Ha útközben egy elítélt büntetéssel találkozott, annak megkegyelmezhetek. V. tisztelete csaknem a pogányság végéig fennállott; Gratianus császár szüntette meg 382. Ábrázolták ugyan szobrokban is, de az sem egészen bizonyos, vajjon az ú. n. Hestia Giustiniani (i. o.). A VIII. agyvelő-idegnek a velük összefüggésben levő részét *nervus vestibularis*-nak nevezik.

Vesta-szüzek, 1. *Vesta*.

Vestes sacrae (lat.) a. m. szent ruhák, 1. *Paramenta*.

Vestibularis készülék, a belső fül azon része, mely nem a hallással, hanem a helyzetérzéssel, izomérzésekkel stb. van összefüggésben, tehát az otolith-apparátus és az ívjáratok (i. o.). A VIII. agyvelő-idegnek a velük összefüggésben levő részét *nervus vestibularis*-nak nevezik.

Vestibulum (lat., franc. *vestibule*) a. m. előtér; valamely épületbe bemenet található többé-kevésbé tágas helyiség, belőle többféle, különböző rendeltetésű helyiségekbe — főleg azonban a lépcsőházba, folyosóra, udvarra, esetleg szobákba — van kijárási; népiesen *pitvar*. L. még *Előcsarnok*.

Vestigia (lat. *többszám*), a. m. nyomok, lábnyomok. *V. terrent*: «a nyomok visszariasztanak». Horatiusnál (Epist. I. 1, 74) órlás arra az aesopusi mesére, amelyben a róka nem akarja elfogadni az oroszlán meghívását, mivel ijesztik azok a nyomok, amelyek mind befelé irányulnak az oroszlán barlangjába, kifelé egy sem.

Vestis (lat.) a. m. ruha, köntös, öltözet. — *V. non facit monachum*, nem a csuha teszi a barátot.

Vestitura (lat.), 1. *Investitura*.

Veštnik, 1. *Vjesztnyik*.

Vestris (*Vestri*), Olaszországból származó táncművészesalád. *V. Gaetano Apollino Baldassarre*, szül. Firenzében 1729 ápr. 18-án, megh. 1808 szept. 27. Mint Duprez tanítványa, 1748. lépett először a színpadra Párisban, ahol egész 1781-ig működött s a párisi opera büszkesége volt. Tanítványa s később felesége *Heinel-V. Anna Friederika*, szül. Bayreuthban 1752 dec. 28., megh. 1808 szept. 27. 1768-ban lett mint balletáncosnő a párisi nagy opera tagja s nagy feltűnést keltett tökéletes művészetével. *V. Marie Auguste*, az előbbinek és Allard táncosnőnek (ezért néha *V. Allard* néven is említik) fia, szül. Párisban 1760 márc. 27., megh. u. o. 1842 dec. 6. 1772-ben lépett föl először a párisi nagy operában, zajos tetszést aratva. Ő a piruettek feltalálója. *V. Gaetano* fivérének *Angiolónak* felesége *Gourgaud-Dugason Marie Françoise Rose*, szül. Marseilleben 1743 ápr. 7., megh. Párisban 1804 okt. 5., 1768-ban lett a Théâtre Français tagja s 1803-ig az intézet legkiválóbb tragikái színésznője volt.

Vestvái, Felicita, voltaképen *Stegemann Anna Marie*, énekesnő és drámai színésznő, szül. Stettinben 1828 febr. 23., megh. Varsóban 1880 febr. 3. Tizenöt éves korában lépett színpadra. Párisba, majd Olaszországba került s mint olasz énekesnő a milánói Scala tagja lett. Később New-Yorkban

mint angol tragikai színésznő férfiszerepeket (Romeo, Hamlet) játszott.

Vesul, a Silvretta-Alpok 3095 m. magas csúcsa Graubünden svájci kantonban.

Vesuvium, 1. *Bismarckbarna*.

Vész, általában veszedelmes járványos fertőző betegség.

Vész, 1. *Béla*, mérnök, vasútigazgató, szül. Budapesten 1862 jún. 12. Műegyetemi tanulmányait Budapesten végezvén, a m. kir. államvasutak szolgálatába lépett s működését különösen a vasúti felépítmény tökéletesítésére fordította. *A vasúti felépítmény megerősítéséről* irt munkája kormányelismerésben részesült. 1923-ban kormányfőtanácsosi címmel tüntették ki. Munkatársra e Lexikonnak is.

2. *V. János Ármin*, matematikus, szül. Szegeden 1826 ápr. 7., megh. u. o. 1882 jún. 29. 1848-ban mérnöki oklevelet nyert és a szabadságharc ideje alatt a magyar kormány megbízásából a debreczeni — szatmári vasúti vonal előmunkálataival foglalkozott. 1849 elején kezdte meg tanári működését az egyetemen mint Petzval Ottó segédje, 1857. lett az akkor szervezett József-műegyetemen a felsőbb mennyiségtan és leirati mértan rendes tanára. V. 1858. lett az Akadémia levelező és 1864. rendes tagja, 1861. megjelent felsőbb mennyiségtanával pedig az akadémiai nagy jutalmat nyerte. Nevezetesebb művei ezenkívül *A háromél leirati feloldása* (1858); *Leirati mértan* (1865); *Biztosítási kölesön* (1868); *A legkisebb négyzetek elmélete* (1869); *Legrövidebb távolok a körkúpon* (1869); *Adalékok a visszafutó sorok elméletéhez* (1874).

Vészalja (*Vässaja*), kisk. Arad vm. borosbesi j.-ban, (1910) 833 román lak. (Tr. R.)

Veszekedő sárfutó (állat), 1. *Sárfutó*, 8.

Veszele (*Veselé*), kisk. Árva vm. námesztői j.-ban, (1910) 1818 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Veszelei Károly, költő, szül. Veszprémben 1867 ápr. 30., megh. Dombóváron 1902 ápr. 11. Mint középiskolai tanuló súlyos betegségbe esett, amelyből nem gyógyult ki, önmagára utalva irodalmi tanulmányoknak élt, szenvedése, világfájdalma lírai költeményeiben nyilatkozott meg. Elemben megjelent kötetei: *Hervadás regéi* (1892); *Fel a szívekkel* (1897). Hátrahagyott verseit Hajdu Miklós rendezte sajtó alá *Melódiák* címen (1903). Lakóházát dombóvári tisztelői emléktáblával jelölték meg.

Veszelin Pál (*kismarjai*), ref. hittanár és lelkész. Előneve szerint szül. Kismarján. A keleti nyelvek tanára a debreczeni kollégiumban 1612-től 1629-ig, ettől kezdve debreczeni lelképásztor. Megh. 1645. Művei: *Kegyes és istenes beszélgetések* (Debreczen 1633); *Oktató és vigasztaló prédikációk* (u. o. 1641); *Brevis institutio ad cognitionem Lingvae Hebraeae* (Franeker 1643). A héber nyelvtan első művelője s Komáromi Csipkés György előfutára.

Veszelinovics, Jánkó, szerb író, szül. Glogovácon (Szerbia egyik kisebb macsóí községében) 1862 máj. 1. 1893-ig több helyen, főleg Szerbia belsejében tanító és középisk. tanár volt, azután Belgrádban a hivatalos közlöny szerkesztője, végül több éven át a szerb Nemzeti Színház

műbirálója. Írói pályáján előbb elbeszélésekkel, utóbb szindarabokkal és regényekkel tűnt fel; a cselekvény háttérben mennél szélesebb és eleve-nebb képet igyekezett rajzolni a szerb nép életéről, amelynek kitűnő megfigyelője volt. Elbeszéléseinek gyűjteményes kiadásai: Poljsko evecé (Mezei virágok, Belgrád 1890—91); Rajske duse (Angyali lelkek, u. o. 1893); Od sreca sreca (Szívöl szívhez, u. o. 1893) és főleg Slike iz seoskog života (Képek a falusi életéről, u. o. 1896—99) stb. Legjobb szindarabja a Gjido (A gonosz, u. o. 1892). Legismertebb regénye Hajduk Stanko (Sztanko a hajdú, 1896 óta számos kiadást ért.

Veszéleovszkij, *Alexandr Nikolajevics*, orosz irodalomtörténész, szül. Moszkvában 1838 febr. 20. (8.), megh. Szt.-Péterváron 1906 okt. 23. (10.). A szentpétervári egyetemen az egyetemes irodalomtörténet tanára s az Akadémia r. tagja volt. Igen becsesek az orosz hősköltészetre vonatkozó kutatásai.

Veszélszki *Antal*, hazánkban XVIII. sz.-beli jeles botanikusa, életéről alig tudunk valamit. Nyelvezete szerint túl a Dunán, hihetőleg Sopronban, a XVIII. század harmadik esztendeiben született és a XIX. sz. elején Vácson halt meg. Itt gazdatiszt volt, de az ország különböző helyein vizsgálódott s *Növevény-plánták országából való erdei és mezei gyűjteménye* (Pest 1798) florisztikailag, valamint a botanikai nyelvet tekintve is nevezetes. Más munkája a *Százesztendő kalendárium* (u. o. 1799), sőt *Flatt* (Pótfűzet 1894, 133. old.) szerint a névtelenül megjelent *Huszonöt esztendőre szegődött házi és mezei szolga* (Vác 1797), amelyet Szinyei *Szeitz* Leonak tulajdonít, a *magyarországi méhtartás rövid tudománya* (u. o. 1782, 1795) és a *Házi orvosságok* (u. o. 1801) c. munkái is V. termékei.

Veszély (a véletlen kár veszélye). Ha a jogviszony tárgyát alkotó dologban oly kár esik, amely egyik félnek sem róható fel (véletlen kár), a kárt a dolog szolgáltatására kötelezetteknek kell viselnie, az őt éri, ha csak a kárveszély a kár bekövetkezését megelőzően már nem szállott volt át a másik félre. Kétoldalú szerződésnél a kárveszély jogunk szerint a teljesítés megtörténteig általában a dolog szolgáltatására kötelezettet terheli és ha a dolog véletlen folytán megsemmisül azalatt, amíg ő viselte a kárveszélyt, ő szabadul ugyan a szolgáltatás kötelezettsége alól, de viszont elveszti a másik fél részéről való viszonyszolgáltatáshoz való jogát. Ha pedig a kárveszély a kár bekövetkezését megelőzőleg már átszállott volt a másik félre, ez azt jelenti, hogy ez utóbbi — a kapott dolog véletlen megsemmisülése dacára — a másik félnek a kötelezett ellenszolgáltatással tartozik. Adásvételi szerződésnél a kárveszély a dolog átadásával száll át a vevőre. A véletlen kár, amely a dolog fuvarozás közben éri, rendszerint szintén a vevőt éri, kivéve ha a hely, ahová a fuvarozásnak történnie kell, az eladóra nézve a teljesítés helye. Egyoldalú szerződésnél a véletlen kár veszélye kezdettől fogva azt a felet terheli, aki a szerződés (pi. ajándék) folytán vagyoni előnyhöz jut. A kárveszély átszállására azonban a jog egyik-másik esetre vonatkozólag a fentiekől eltérőleg rendelkezik.

A követelés veszélyeztetése bizonyos esetekben biztosíték követelésére, biztosítási végrehajtásra ad okot.

Veszélyes cselekmények és mulasztások, l. Köveszélyű cselekmények és Erdei kihágások.

Veszélyes fenyegetés, l. Fenyegetés.

Veszélyit (ász.), a cink- és réznek arzenátja és foszfátja, valószínűleg $7(\text{Cu,Zn})\text{O} \cdot (\text{P,As})_2\text{O}_5 + 9\text{H}_2\text{O}$. Zöldeskék háromhajlású kristálykák, többnyire csak bekérgeződések a gránátszirten és limoniton. Egyetlen lelőhelye Vaskó, Krassó-Szörény vm-ben. Schrauf bécsi mineralogus Veszélyit bányamérnök után nevezte el.

Veszéttéség, ebdüh, víziszony (rabies, lyssa, hydrophobia stb.), rendszerint halálosan végződő fertőző betegség, fő székhelye a középponti idegrendszer. Oka mindenkor fertőzés, önmagától sohasem támad. Nem áll, hogy az ebek a nagy hősegtől, hidegtől, forró ételtől vagy a nemi ösztön ki nem elégítése miatt kapják meg a V.-et. A fertőzés leggyakoribb formája az, hogy a veszétt állat marás által nyálával oltja be áldozatába a V. fertőző anyagát (virusát). Más módon ritkábban jut a vírus a szervezetbe: így a bőr valamely kis sebével érintkezhetik a fertőző nyál, ha a veszétt állat megnyalja a sebet (még ép nyálkahártyáról is felszívódhatik a reá jutott vírus); veszétt állat boncolása közben a boncoló fertőzhető megsértett kezét; veszétt állat karmolása is ragályozhat, mert körme nyálas lehet. A V. fő terjesztői a kutyák (átlag 90%-ban), azután a macskák (6—8%), majd sorrend szerint leggyakrabban fertőzettek a marhák, sertések, lovak, juhok és egyéb emlősök, kivételesen madarak (baromfiak) is. A V. kórokozója az ú. n. *szűrhető mikroorganizmusok* közé tartozik és az idegsejtekben jellemző sejtarványoknak, a *Negritesteknek* képződését idézi elő. Veszétt eb nyála már 3—8 nappal a betegség jellegző tüneteinek fellépte előtt fertőző lehet. Veszétt állat vére csak kivételesen fertőz; teje tartalmazhatja a virust. Az agyvelő fertőző képessége, ha nedves állapotban levegőtől és fénytől megóvjuk, szobai hőmérsékleten és nagy hidegben is hónapokon át megmarad, magasabb hőmérséken gyorsan megszűnik (45 C°-on 24, 50 C°-on 1 óra alatt). A rothadás is csak hetek múlva (*Bátt* szerint 14—24 nap múlva) teszi tönkre. 70%-nál erősebb alkohol és fertőtlenítő szerek percek v. órák alatt tönkre teszik.

A V. a *kutyán* rendszerint a marás utáni 3—8. héten tör ki (a legrövidebb időköz 1 hét, a leghosszabb kb. 2 év. Általában két fő alakját különböztetjük meg: a *dühös* és a *csendes* (bénulásos) V.-et. A *bevezető szak* $\frac{1}{2}$ —3 napig tart. A kutya ijedező, nyugtalan, helyét gyakran változtatja, bujkál; néha feltűnően szomorú vagy igen hizeleg, játékos, pajtásait nyalogatja, de könnyen összevész velük s marja őket. Rendes ételle helyett emészthetetlen tárgyakat fal (fát, szemetet, földet, saját bélsarát). Sokszor nemi ösztöne fokozott, testének hátulso része remeg, marása helyét nyalja, sőt rágja, szeme piros, szembogara tág. A tulajdonképeni *dühösség szakában* az előbbi jelenségek mellett jellegzők: a kóborlási hajlam, nagy

harapási vágy (sokszor önmagát is összemarja), vontatott, ivóltésszerű ugatás, gyors soványodás; később nehezen nyel s azért már nem fal, de vizet iszik. Nem áll, hogy a veszett eb folyton tajtékzik s farkát behúzza mindig egyenesen fut. A *bémulás* szaka 3—4 nap múlva áll be; az eb teljesen elgyengül, alsó állkapcsa lelóg, nyelve kilóg, álla, feje, farka lelóg, lábai alig bírják, harapni már nem tud, lélegzése nehéz, hangja halk, rekedt, teste olykor rángatózik. A halál rendszeren a betegség 5—7. napján áll be, ritkán egy-két nappal előbb vagy később. Veszett ebnek gyógyulását csak kivételesen észlelhetni. A *csendes V.*-nél, amely ritkább, a dühösségi stádium hiányzik és a halál rendszerint már 3—4 nap alatt következik be. *Más állatok V.-énél* a főbb tünetek: a magaviselet megváltozása, izgatottság, bógés, nyerítés, öklelőzés, marásvágy és végül bémulás. Lovak és szarvasmarhák leggyakrabban a marás után 1—3 hónap (kivételesen csak 1—2 év) múlva betegednek meg; sertésekénél a lappangási idő rövidebb.

Az *embernél* is különböző a V. lappangási ideje és lefolyása. Amíg a marás helyén a testbe jutott mérge az idegek útján felterjed az agyvelőbe, átlag 18—60 nap telik el. Legtöbbször a 20—40. napon tör ki a V. (az első 2 héten belül igen ritkán, valamint ritkán a 6. hónapon túl is). A kitért V.-nek az embernél is 3 szakát különböztetjük meg: *A prodromális szakban* lehangoltság vagy izgatottság, álmatlanság, rossz étvágy, mérsékelt láz nyugtalanítja a beteget; olykor csapongó jókedv és a sebhely zsbongása, fájdalomassága is mutatkozik. Ez állapot 2—8 napig tarthat, de hiányozhatik is, úgy hogy azonnal az *izgatottság szakjának* jelenségei lépnek előtérbe. Ezek: a lélegzet gyakori elakadása, nyelési görcsök (különösen nyelési kísérletekkor). Erősebb fény, hang vagy a beteg arcába fúvás fájdalmas lélegzési és nyelési görcsöket vált ki. Később ezek önkénti is és mind sürűbben jelentkeznek, megfuladással fenyegetve a beteget. Ugyane szakban gyakoriak az örjüregi rohamok, ezek csillapodtával a tisztá öntudat visszatér. E szak 1—3 napig tart s vége felé a láz folyton magasabb, a beteg állapota egyre kétségbejítőbb, rémég, sokat nyálazik, köp. *A bémulás szaka* 2—18 óráig tart; az izgatottság szűnik, a görcsök elmúlnak, a nyelés javul, de a gyöngeség fokozódik, a tagok bémulnak, az eszmélet elvész s a halál beáll. Sokszor már a 2. szakban szenved ki a beteg, fuladás következtében. A csendes V. embernél ritka. Nincs biztos adatunk arra, hogy az ember kitért V.-e meggyógyult volna.

A V. elleni *védekezés* szempontjából fontosak mindenekelőtt a fertőzés ellen való *óvintézkedések*, amelyeket részben az állategészségügy rendezéséről szóló 1888. VII. t.-c. és a földművelési miniszternek 1888-iki 40.000. sz. rendelete, részben az egyes törvényhatóságok ebtartási szabályzatai állapítanak meg. Az *ebadó* igen hatásos a V. ellen, mert lényegesen csökkenti az ebek számát. A *szájkosárkényszer* is igen hasznos intézkedés, mivel a marás esélyeit csökkenti. Mindentűt, ahol az óvintézkedéseket szigorúan végrehajtják, lényegesen ritkul a V.

A veszett állat okozta sebet legcélszerűbb azonnal fertőtlenítő szerekkel (1% szublimát, 4—5% karbol, klórvíz, 1% kálium hipermang.) mosni, étetőszerekkel (maró savak, lúgok, lúpsz) kezelni vagy tüzes vassal kiégetni. Ezeket részben házi-szerek is pótolhatják, mint a konyhasó tömör oldata, erős ecet, alkohol stb.; ha más nincs kéznél, vízzel való bő kimosás is jó. Nem ajánlatos a seb kiszopása vagy kiszopátása, mert az ajkon lehet valami csekély lehámlás, másrészt a V. vírusa ép nyálkahártyáról is felszívódhatik. Állatkísérletek szerint a seb alapos fertőtlenítése által, ha ez a marás utáni 5—15 perc múlva történt, a V. vírusa gyakran megsemmisíthető, a később végrehajtott fertőtlenítés, égetés már eredménytelen, mert a vírusnak már ideje volt felszívódnia. Minden esetben szükséges a V. kitérésének meggátolása végett a megmarat egyént *védőoltásban* részesíteni a betegség lappangási idejében, mert ha a V. egyszer kitért, akkor a védőoltás már nem használ s az egész gyógyítás csak csillapítószerek (kloráhidrát, morfium, opium) nyújtásából és a beteg nyugalmának lehető biztosításából áll. V. ö. *Högyes* Endre monografiáját a Belgyógyászat kézikönyvében 1894. és a Nothnagel-féle nagy belgyógyászatban.

Vészfék, 1. Fék.

Vészhal (állat), a vágó tok (*Acipenser Güldenstädtii* Brandt) népies neve.

Vészi, 1. József, hírlapíró, ny. min. tanácsos, szül. Aradon 1858 nov. 6. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Már 1877. hírlapíró lett, dolgozott német és magyar lapokba. 1894-ben főszerkesztője lett a Pesti Naplónak, 1896. megalapította a Budapesti Napló napilapot, amelynek főszerkesztője volt. 1899-ben országgyűlési képviselőnek választották, majd ismét 1904. és 1905. Elnöke volt a Budapesti Újságírók Egyesületének; 1905. a sajtóiroda főnöke és min. tanácsosnak nevezték ki. 1906 áprilisában, amikor a koalíciós kormány alakult, állásától visszalépett, Berlinbe költözött, ott a Jungungarn folyóiratot szerkesztette és a magyar lapok levelezője volt. 1911-ben visszatért Budapestre és a Budapesti Presse szerkesztője lett, de 1913. meghívták a Pester Lloyd főszerkesztőjének, amely lapnak korábban is munkatársa volt. Számos politikai és társadalmi cikket írt, nagyrészt névtelenül. Ifjúkorában a szépirodalom terén is jó nevet szerzett. Önállóan megjelent művei: *A bánat dalai* (1879); *Traviata* (dalok, 1881); *Mese a boldog munkásról* (1900); *Hiénák Jókai sirján* (1904). Lefordította németre Katona Bánk bánját s Berlinben az ő fordításában mutatták be.

2. V. Margit, írónő, V. I. leánya, szül. Budapesten 1889 ápr. 27. Festőművészeknek készült s kiállított Budapesten, Párisban, Berlinben, Londonban, karrikaturákat rajzolt különböző lapokba, majd újságíró lett, beutazta Európát Az Est és a Pester Lloyd megbízásából, ugyanakkor német és olasz lapoknak is levelezője volt; a világháborúban mint haditudósító is működött valamennyi fronton, járt repülőgépen és tengeralattjáró naszádon is. Első férje Molnár Ferenc volt, a második Mantica Pál báró. Számos cikkén kívül önállóan megjelent a világháborúról két könyvet:

Az égi Európa (1915) és Útközben (1918), továbbá egy elbeszélőskötete: *Éjjeli mese* (1923).

Vészjelek v. vészjelzések oly nemzetközileg megállapított hajójelzések (l. o.), melyeket hajók vész esetén használhatnak, hogy a figyelmet magukra felhívják és segítséget kapjanak.

Vészjelző, l. Jelzés, Jelző készülékek, Helyhez kötött jelzők, Vasúti jelzések.

Veszka, Huesca (l. o.) arab neve.
Veszka (*Vieska pri Holiči*), kisk. Nyitra vm. szakolczai j.-ban, (1910) 425 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Veszvény, kisk. Sopron vm. kapuvári j.-ban, (1920) 1264 magyar lak.

Vészkiárat, oly, rendszerint a közönség által nem használt lejárati színházakban, gyárakban, középületben stb., amely tűzriadó esetén a közönség több irányban való gyors kijutását kívánja elősegíteni. Ezt a célt szolgálják az épület külső falán, az ablakok mentén alkalmazott állandó vaslétrák is.

Vészlés, vesszöböl való sövény, melynek célja a folyó elrekesztése, hogy a hal el ne menekülhessen.

Vészlövés, az a lövés, melyet veszélybe jutott hajók adnak a célból, hogy a figyelmet magukra felhívják és segítséget kapjanak.

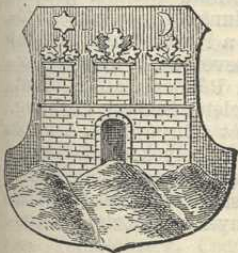
Vészmadarak (*Puffinus*, állat), l. Hojszafélék.

Vesznmélet lett a neve Kézai szerint a ménfői csatátérnek, hol 1044 júl. 5. Aba Sámuel csatát vesztett, de igen sok németet végtatott le.

Vesznic, *Milenko*, l. *Vesnić*.

Veszprém, vármegye hazánk dunántúli részében; határai E.-on Sopron, Győr és Komárom, K.-en Fejér és Tolna, D.-en Somogy és Zala, Ny.-on

Vas vm. Területe 3957 km². A vmegye közepe táján a Bakony (l. o.) vonul végig. Legnagyobb emelkedése E.-on a Kőröshegy (713 m.), Somhegy (653 m.), középső szakaszában a Feketehegy (648 m.) és Papodhegy (646 m.), déli szakaszában a Kabhegy (601 m.). Ezt a hegységet túlnyomóan bükk-erdők borítják. A Ba-

Veszprém vármegye címere.

konytól Ny.-ra a Marczal folyó felé tágas róna terül el, amelynek hullámos keleti szegélye csakhamar átmegy a kis magyar alföld alacsony (140 m.) rónájába. E róna déli részében a boráról híres Somlyó magányos kúppja (435 m.) emelkedik fel. A vármegye DK.-i része a Balatonon túl ismét hullámos lapály. Vizei közül a Balaton tó csak E.-i részével nyulik be V. vármegye területére és kifolyása a Sió, Somogy vármegye felé a határt képezi. A Bakonyban számos kisebb folyócska ered; így a Bittva, Tapolca és Gerenceze, Czuhá, Gaja, Séd és Eger. Mocsarai csekély kiterjedésűek, leginkább a Marczal mentén.

Eghajlata mérsékelt, csapadéokban gazdag. Az évi közepes hőmérséklet a síkságon fekvő Pápán 10,1, a hegyek övezte Veszprém városában 9,8, a Bakony mélyében épült Bakonybélben 8,3°; a

csapadék évi mennyisége Pápán 597, Bakonybélben 729 mm.

Terményei az ásványországból barnaszézen (Ajka, Szápár, Várpalota) és mészkövön kívül alig vannak. Talaja, mely a sík és dombos vidéken agyagos, a Bakonyban többnyire meszes, egészben véve elég termékeny; a termőterületből (1922) szántóföld 212,825, kert 3549, rét 22,765, legelő 41,094, szőlő 3500 és erdő 84,990 ha. Legfőbb terményei: a búza (1922-ben 423,574 q.), rozs (347,226 q.), árpa (240,561 q.), zab 120,792 q.), tengeri 297,555 q.), burgonya (901,818 q.), továbbá cukorrépa (212,749 q.). Gyümölcse, bora bőven van, legjobb bora a Somlyón terem. Erdőségei igen kiterjedtek, túlnyomó részben bükkösök, kevesebb a tölgyes és csak igen kevés a fenyves; az erdők nagy mennyiségű fát szolgáltatnak. Az állattenyésztés fejlett; a vármegyében van az 1911-iki összeírás szerint 101,416 drb szarvasmarha, 22,800 ló, 144,750 sertés és 81,026 juh. A baromfitenyésztés is gyakori. A méhészettel is sok helyen foglalkoznak.

A lakosság száma 1869-ben 201,431 volt, 1920-ban 232,554. Egy km²-re 58,3 lakó esik és így V. a kisebb sűrűségű vármegyék közé tartozik. A lakosok közt van 204,839 magyar (88,1%), 26,239 német (11,3%) és 730 tót. A magyarság az utolsó évtizedben 5776 lélekkel (2,9%) gyarapodott. A nem magyar anyanyelvűek közül 20,044 (72,3%) beszéli a magyar nyelvet. Hitfelekezet szerint van 156,577 r. kat. (67,3%), 24,463 ág. evang. (10,5%), 43,474 ref. (18,7%) és 7312 izr. (3,2%). Foglalkozásra nézve ekként oszlik meg a kereső népesség (1920): őstermelés 81,240, bányászat 957, ipar 14,942, kereskedelem és hitel 2530, közlekedés 1916, közszolgálat és szabad foglalkozások 3343, véderő 4857, napszámos részletezés nélkül 1035, nvügyias, tőkepénzes stb. 2805, házi cseléd 3661, egyéb foglalkozású és foglalkozás nélküli 860. A lakosság fő foglalkozása a földművelés, szőlő- és gyümölcsstermelés és állattenyésztés. Az ipar még kevésbé fejlett, de emelkedőben van; nagyobb iparvállalatai az ajkai és várpalotai kőszénbányán kívül a herendi híres porcellángyár, a pápai dohánygyár és textilgyár, a veszprémi posztó-, valamint faárúgyár, a herendi üvegyár, több szeszgyár, téglagyár stb. A Bakony német ajkú parasztsága (Zircz vidékén) jelentékeny házi faipart űz, a régi elterjedt csutorásipar majdnem teljesen megszűnt. Sokfelé foglalkoznak faszénkészítéssel, valamint kendertelítéssel és fonással. A hitelügyek kielégítésére fennáll 18 bank és takarékpénztár és 51 szövetkezet. Közlekedési hálózata: 336 km. vasút, 51 km. állami, 585 km. törvényhatósági és 258 km. községi út.

Közművelődés tekintetében V. vármegye helyzete meglehetősen kedvező; a 6 éven felüli lakoságnak 88,4%-a tud írni-olvasni. A vármegyében mindössze 378 tanintézet van, ú. m. 2 hittani intézet (Pápa, V.), 3 gimnázium (Pápán ref. fő- és kat. algimnázium, V.-ben kir. főgimnázium), 1 gazdasági tanintézet (Pápa), 2 kereskedelmi iskola, 1 tanító- és 3 tanítónőképző intézet, 8 polgári, 17 gazdasági ismétlő és 315 elemi népiskola, 18 kisdudó és 1 fogháziskola. A szellemi élet Pápán és V.-ben összpontosul.

Közigazgatás. V. vármegye 5 járásra és 2 rendezett tanácsú városra oszlik, ú. m.:

Járás, város	Házak száma	Nép- ség száma 1920	E b b ö l			Házak száma
			magyar	német	tót	
Devecseri járás	45	39,538	35,584	3,793	88	6,840
Enyingi «	15	31,316	30,789	361	90	5,126
Pápai «	50	47,631	40,696	6,613	34	7,664
Veszprémi «	35	38,596	30,757	7,685	39	6,274
Zirczi «	37	40,632	33,160	7,005	413	6,306
Pápa rtv.	1	19,255	18,830	335	33	2,084
Veszprém «	1	15,586	15,023	447	33	1,782
Összesen	184	232,554	204,839	26,239	730	37,076

A vármegyében a két városon kívül 47 nagy és 135 kisközség van. A községek általában véve közép nagyságúak, 2000-nél több lakosa 19-nek van. A városok után legnépesebb község Várpalota 4964 lakossal. Székhelye V. az országgyűlésbe V. vármegye 7 képviselőt küld.

Története. A vármegye *őstörténetéről* a vármegye területén talált kőkorszaki, bronzkori és római régiségek beszélnek. A magyarok bejövetele előtt, miként helynevei mutatják, szlávok is laktak e vidéken; ilyen nevek: Tapolca, Czuha, Csesznek, Gerencsér s maga a Balaton.

V. a magyarok jöttekor Pannonia egyik része, római birtok volt s lakói már ekkor is keresztények voltak. V. város falai alatt rakták le őseink alapkövét a keresztény Magyarországnak, mikor Koppány somogyi vezér hadait a Csatár nevű hegyen tönkrevették. Szt. István korában e vármegye első volt Magyarországi vármegyének sorában. A vármegye székhelyét Gizella királyné állandó lakhelyéül választotta. V. város vidékének lakóit kir. udvarnokokká tette a király, így a szentgáliak kir. vadászok lettek, kik még a későbbi időkben is a nagy vadakat szállították a királyi udvar számára; a szentkirályszabadiak kir. kanászok lettek; Teleki pedig a királyi szakácsok telepévé nőtte ki magát. Maga V. város püspökséget nyert és püspöke a királyné koronázója lett, kinek koronáját a Gizella királynétól épített Szt. György-kápolna őrizte. A V.-i püspök mellé a király káptalant is rendelt s egy felsőbb iskolát is emelt, mely fennállott 1276-ig, amikor Csák Máté feldúlta.

Szt. László király neje Adelheid, kinek hamvai a székesgyház alatt nyugsznak, újabb adományokkal gyarapította a veszprémi püspökséget. Szt. László emlékét őrzi a Bakony sűrűjében Bakonyzentlászló-község, amely ekkor sertészállás (villa porcerum) volt a királyi udvar számára.

IV. Béla Somlyó-Vásárhelyt a Nyulak szigeten lakó apácáknak adományozta; majd Somló-Vásárhelyen is létesült egy apáca-zárda, amely azonban a Dózsa-féle zendülés idején 1514. megszünt. IV. (Kun) Lászlóról tudjuk, hogy 1275. a Bakonyban vadászván, meglátogatta a V.-völgyi apáca-zárdát. A V. városi levéltár II. Endre nejeinek, Jolánta királynénak 1224-iki, IV. Béla király 1254-iki adományleveleit őrzi. Egy év mulva alapította a dűsgazdag Gyulaffy nemzetség a rátóti prépostságot. Róbert Károly király idejéből értesülünk a Bakony sűrűjébe rejtett *cseszneki* várról (l. *Csesznek*). Ezt 1314. Garai Zsigmond

építette; később a vár Verbóczyra, azután az enyingi Török-családra, így a Hosszutóti s végre az Esterházy grófi családra szállt. Erzsébet királynétől 1383-ból őrzi adományleveleket. *Város-Lőd* szintén I. (Nagy) Lajostól veszi eredetét, ki ott a karthausiak zárdáját alapította, amely azután 1552. a török hódoltság terjeszkedésékor pusztult el. Zsigmond király korában építette a Garay-család a *csatai pálos-kolostort* és Pápa várát.

A Hunyadiak korából tűnik fel *Essegvár*, *Enying* és *Nagy-Vázsony*, mint Kinizsi Pál birtoka s ezért a nép ma is Kinizsi-várnak nevezi a vár romjait.

A Habsburg-ház trónraléptével egymásután kerültek a török kezére a vármegye különböző helyei, v. vívtak erős küzdelmet fenmaradásukért. Ezek sorát V. nyitja meg, mely 1552 jún. 1. két heti ostrom után Ali budai pasá kezére került, miután parancsnoka Paxy János már az ellenség közeledetének hírére Ausztriába menekült. V.-et ettől kezdve 12 évig birta a török. Zircz is ez évben került zárdájával együtt török uralom alá. Pápa várát azonban úgy 1543., mint 1555. is sikerrel védte meg Mártonfalvay Imre deák. A török hódoltság különben létre hozta a vármegyében a különböző rablővárat, így keletkeztek Ugod, Banka és Tevel várak a Bakonyban.

1554 mind V.-re, mind Pápára szerencsétlenséget hozott; a harcias agg vezér Szinán foglalta el mindegyiket. De már 1579. Pápat Miksa főherceg, V.-et Pálffy és Schwarzenberg hadai visszafoglalták.

A Rákóczi-szabadságharc idején Pápa város főldesura gr. Esterházy Antal, Rákóczi generálisa volt; ezért Pápa a dunántúli hadaknak főhadiszállása lett. Itt még a Ferenc-rendi atyákat is akuruc-barátoknak nevezték, a fegyverfogható lakosság meg mind Rákóczi hadába állott. 1704 máj. V.-et bevette Heister Sigbert, 1707 aug. 14. Pálffy (császári) Pápat felgyújtatta. A török hódoltság idején kipusztult helyekre III. Károly uralkodása idején tót telepítvényesek jöttek Szápar, Csernye, Jásd, Súr, Öskü, Tótvázsony falukba, németek a Bakony szegényebb vidékeire: Városlód, Ganna és Jákóra.

A török hódoltság korában virágzott fel a vármegye területén egy különös intézmény, a ma is élénk emlékezetben álló *Vecse-Szék*, egy kiskülvén vármegye a vármegyében. Ez úgy keletkezett, hogy a győri püspök V. vármegye területén lakó jobbágyai között Tapolcazfő, Kis-Jenő és Vease községek lakosait felszabadította és helyi nemesi előjogokkal ruházta fel. Ezek azután a püspököknek más vármegyéből ilyen felszabadított nemesseivel együtt *Vecse-Szék* (Sedes Vecseiana) néven egy külön kis vármegyét alkottak. Volt ennek külön táblabírói kara, törvénytészeke, külön alispánja; főispánjuk mindenkor a győri püspök volt. Az országgyűlésre külön képviselőt természetesen nem küldtek. A szék nemesei a vármegyei gyűlésekre is bejártak, de maga *Vecse-Szék* is tartott tisztújító gyűléseket; az utolsót 1846. tartották, amikor táblabírói karukat az ország előkelőségeiből egészítették ki. Mikor azután a nemesi kivált-

ságok ideje lejárt, 1848. az egész nemes Vecse-Szék mindenestől megszűnt.

Közben a vallási villongásokból is kivette részét V. vármegye. Ebben is a két vezető város, V. és Pápa jártak elől, de a balatonmelléki ev. ref. egyházak is sokat szenvedtek. V.-ben III. Károly 1716 nov. 14., Pápán Mária Terézia 1752 máj. 8. tiltotta el az ev. ref. vallásnak szabad vallásgyakorlatát és II. József türelmi rendeletének kihirdetéséig ezen az állapoton változtatni nem lehetett. Maga a pápai ev. ref. főiskola 31 éven keresztül száműzve a városból *Adásztevelen* vonult meg. A főiskolai nyomda, mely már 1756 előtt állíttatott fel és így első volt a vármegyében, csak 1838. kelt ismét új életre.

Az XIX. sz. kezdetét a Napoleon ellen folyt harcok töltik be. 1807-ben V. vármegyéből kelt szárnyra a felszólítás a szomszéd vármegyékhez a magyar nyelvnek hivatalos ügyekben való alkalmazása iránt. 1848-ban az országgyűlés fegyverre hívó szavára újabb meg újabb csapatokban tódultak a vármegye ifjai a honvédség zászlói alá; mások nemzetőrök lettek, v. a Bakony guerrilla-csapatok közé iratkoztak be. A pápai ev. ref. főiskola tanulói közül harmincan Győrffy Endre vezetése alatt indultak Pestre és gr. Batthyány Lajos miniszterelnöktől honvédszászlóaljba soroztatásukat s a rációk ellen küldetésüket kérték. A vármegyéből toborzott honvédek meg a Dráva mentén tették kockára az életüket a hazáért, számosan Komáromnak, a szabadságharc ezen utolsó bástyájának védelmében segítkeztek. 1849 jún. 27. a Pápával szomszédos Ihási pusztán Kmety György 5700 emberével feltartóztatta br. Schütte osztrák altábornagyot; alig mult el dél, mikor a küzdő felek közt megindult heves ágyúharcban Schütte hadai szenvedtek nagyobb veszteséget. A vármegye hazafiás lakossága egy Pápán felállított csinos emlékszoborral róta le az ihászii csata hősei iránt érzett kegyeletét.

Irodalom. Győri Tört. és Rég. Füzetek I., II., III. kötetek; Martonfalvai Imre deák emlékiratai: Monum. II. 31. köt., Römer Fl., A Bakony; Vég hely D., Emléklapok V. közigazgatási életéből, 1886. A V.-i püspökség oklevéltára, Hornig báró püspök megbízásából, I. köt. 1103—1267, 1896, II. köt. 1415-ig, 1898.

Veszprém, rend. tan. város V. vm.-ben, 4 dombon (Temetőhegy, Cserhát, Jeruzsálemhegy és Várhegy a Szt. Benedekhegygel) és az ezek közti Séd-völgyben, felette sziklás talajon épült. Központja a *Vár*, a hajdani erősség, bástyái részben ma is fennállanak, a Várban van a tűztorony (hajdan török minaret), a törvényszék, a kegyesrendiek főgimnáziuma, a barokkstílusú püspöki palota (1773) a XII-ik sz.-ból való Gizella-kápolnával (XIII. sz.-beli fafestményekkel), a Ferenciek-temploma és az eredetileg románstílusban épült Szt. Mihály székesegyház. Az eredeti templom elpusztult, helyébe a XVIII. sz.-ban barokk-templomot emeltek; ezt br. Hornig Károly püspök Aigner Sándor tervei szerint 1907—10. az eredetinek megfelelően újjáépíttette; (szentélye eredeti csúcsíves alakjában maradt meg, alatta a kriptának használt alttemplom). A székesegyházon túl vannak a kanonokok házai és a papnevelő-intézet, azontúl a Séd-pataktól körülfolyt dolomit-sziklás Szt. Benedekhegy, mely alatt Szt. Katalin-templom

és domonkos apácakolostor csekély romjai vannak (1240-ben itt nevelkedett IV. Béla leánya, Margit 4—10 éves korában). A Vártól D. felé a tágas Rákóczi-tér terül el, a város legforgalmasabb és építészeti legérdekesebb része. Odább a Szabadság-tér van, mellette a szállodával összefüggő színház áll, Medgyaszay István magyar izlésű sikerült alkotása (1909), ettől D.-re a szép püspöki-kert, továbbá a püspöki kormányzói palota szép épülete, a magyaros stílusú ipariskola és a postapalota, a park hátterében az angol kisasszonyok gótszerű kolostor-épülete. A Szabadság-térről nyíló Me-

Veszprém város pecsétje.

gyeház-utcában van az impozáns megyeház, mögötte az Erzsébet-tér a királyné bronzszobrával (Zala Györgytől 1901) és az arnyas Plosser-sétány, ugyanítt az 1925. felavatott díszes muzeumépület, a külső püspöki kertből kiszakított területen az állami gyermekmenedékhely. A Rákóczi-tér felől a Hosszú-utcába s innen a Jeruzsálemhegyre jutunk, rajta ref. templom áll, az Esterházy-utcában a Davidikum fiárvaház (1812), a Temetőhegyen a Szt. László-templom. A Séd-patak festői völgye (benne malmok) megkerüli a Szt. Benedek-hegyet és a Csapószér városrész felé, meg a Buhim-völgybe vezet. A Szabadság-térről a pályaudvar felé a Kossuth Lajos-utca vezet, ebben Szigeti József és Imre színészek szülőházai, valamint az állami felső keresk. és polg. iskola épülete. A vásártérhez közel, a Kórház-téren a kupolás Feltámadás temploma (Károly-templom) áll, amelyet Hornig Károly püspök 1907. emeltetett, szép polichrom belső festéssel és szobrászati díszsel, utóbbi Csikász Imre szobrásztól, aki Petőfi bronzplakettjét (a Korona-szállodán) és Bacsnány János szép emléktábláját is (a kegyesrendi főgimnáziumon) készítette; emléktáblával van megjelölve az a már átépített ház is, amelyben Endrődi Sándor született.

V. a vm. törvényhatóságának, a V.-i járás szolgabírói hivatalának, kir. törvényszéknek és járásbírósnak, pénzügyigazgatóságnak, államépítészeti hivatalnak, kir. tanfelügyelőségnek, kir. ügyészségnek, közjegyzőségnek, csendőrszárnyparancsnokságnak széke. Itt székel a V.-i r. kat. püspök, káptalannal és szentszékekkel, van itt több kolostor, kegyesrendi főgimnázium, püspöki papnövelde, állami polgári és felső kereskedelmi iskola, püspöki elemi tanítónőképző, angol-kisasszonyok és irlalmas nővérek, valamint izraelita hitközség polgári leányiskolája, kórház, árvaház, több nevelőintézet, adóhivatal, pénzügyőrség, számos egyesület és társulat (közte a Nemzeti Kaszinó, 1838), nagy honvédlaktanya, 2 takarékpénztár, továbbá vasúti állomás, posta- és táviróhivatal és telefonállomás. A városban van vízvezeték, csatornázás és villanyvilágítás. A lakosság száma 1850-ben 10,468 volt, 1910-ben 14,792, 1920-ban 15,586, majdnem kizárólag magyar. Hitfelekezetet szerint 12,457 r. kat., 478 ág.

evang., 1441 ev. ref. és 1121 izr. A lakosok főfoglalkozása a kézműipar, gabona- és baromkereskedés. A házak száma 1799. Határa 5078 ha.

V. helyén állott a római *Cimbriana*, utóbb Szvatopluk morva fejedelem székhelye volt s a honfoglalás idejében Öcséb és Öse vezérek foglalták el; Szent István fejedelem korában itt történt Kupa somogyi vezér veresége és halála; püspökségét Szent István alapította, aki a V.-i püspökök jogává tette a királynéi koronázását és felkenését; a XII., mások szerint a XI. sz.-ban már Szent István királyunk alatt székesegyházi iskolája (nem egyeteme) volt, de ez 1276. a székesegyházal együtt elpusztult. 1490 nov. 1. Székely Jakab közbenjárására a várost Miksa osztrák főhercegnek adták át, de ez még ugyanazon évben oda hagyta. 1552 jún. 1. a törökök árulás folytán elfoglalták, 1564 jún. 24. Salm gróf a törököktől rohammal visszafoglalta; 1594—98. ismét a törökök tartották megszállva, 1620. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, 1682. Thököly Imre foglalta el. 1704 máj 31. a Rákócziaktól Heister császári vezér foglalta vissza, s itt kegyetlen pusztítást vitt végbe. 1809-ben a franciák zsákmányolták ki. 1875 okt. r. t. v. lett és közlekedési viszonyainak javulása folytán, valamint az 1895 évi óriási tűzvész után szépen fejlődött. 1919 nyarán rövid ideig szintén román megszállás alatt volt. V. ö. *Laczkó* Dezső, V. város és környékének geológiai leírása (V. 1909).

Veszprémfajs, kisk. Veszprém vm. veszprémi j.-ban, (1920) 281 magyar és német lak.

Veszprémi püspökség és káptalan. Alapította Szt. István király 1009. és hatóságát Veszprém, Somogy, Zala, Fehér és Pilis vármegyékre terjesztette ki, úgy hogy még Budavára is ez egyházmegyéhez tartozott. Ugyanakkor épült a székesegyház is Gizella királyné bőkezűségéből, aki azt dús kincsekkel és egyházi szerekkel ajándékozta meg, utóbb temetkezési helyül választotta. A veszprémi püspökök a legrégibb időtől azzal a kiváltsággal bírnak, hogy a magyar királynékat ók koronázzák és a királynék kancellárjai. Zsigmond király, midőn ezt 1425. megerősíté, Szt. István királyra vezette vissza. Első püspöke *I. István* volt (1009-től). 1925-ben püspök *dr. Rott* Nándor (l. o.). A káptalan 12 kanonokból áll.

Veszprémpinkócz, kisk. Veszprém vm. deveseri j.-ban, (1920) 207 magyar lak.

Veszprémvarsány, kisk. Veszprém vm. zirezi j.-ban, (1920) 1417 magyar lak.

Veszprémy *Dezső*, orvos-író, szül. Sajószent-andráson (Szolnok-Doboka vm.) 1871 márc. 1., megh. Szegeden 1924 máj. 13. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezvén, 1897. tanársegéd lett a kolozsvári kórházi és kórszövettani intézetben, 1902. Tübingenben folytatta tanulmányait, 1903. egy. magántanárá minősítették, 1904. egy. r. tanár lett, az egyetemnek a románoktól történt elfoglalása után ő is Budapestre, majd Szegedre ment, ahol 1923—24-re rektorra választották. Hazai és külföldi szaklapokban megjelent tudományos dolgozatai a kórházi, a kórszövettani és bakteriológia fontosabb kérdéseivel foglalkoznak; nagyobb dolgozatai jelentek meg folyóiratokban a gümöbacillusok virulenciá-

jának kísérletes vizsgálatairól, a központi idegrendszer betegségeiről, az útszüks gyuladások bakteriológiájáról, fehérvérütségről stb.

Vesztegetés, l. *Megvesztegetés, Eletés-ítás, Választói jog büntető védelme.*

Vesztegidő (hajózás), tág értelemben az az idő, mely alatt a hajó, bármely okból, útját fel nem veheti vagy nem folytathatja. Ide számítják tévesen a hajónak rakodására szükségelt időt is, bár az a hajó- és árutulajdonosok között rendszeren külön egyezmény tárgyat képezi, melynek külön díjazása csak az esetben esedékes, ha az előre kikötött rakodási idő be nem tartott.

Veszteglőintézetek. Egészségügyi intézmények fertőző betegségek behurcolásának megállítására. Különösen a kolera (l. o.) és a pestis (l. o.) ellen állították föl. Működésüket nemzetközi megállapodások szabályozzák. (Drezda, 1893. kolera; Velence, 1897. pestis). A V.-ben töltik kellő ellenőrzés mellett és alaposan fertőtlenítve a fertőzésre gyanus hajók a betegség lappangási idejét. A személyek megfigyelésével a V. csak különös esetekben foglalkoznak.

Veszteglő-lobogó, l. *Lobogó.*

Veszteglő rag, elavult nyelvtani műszó; a *nál, nél* rag neve.

Vesztegzár (franc. *Quarantaine*), pestis- vagy koleragyanus betegek visszatartása azon az időszakon át, amíg a betegség a tapasztalat szerint ki szokott törni (incubatio). V. ö. az 1909. XXI. t.-c.-be iktatott párisi egyezmény 46—82. cikkei.

Vesztény (*Vesteim, Westen*), nagyk. Szeben vm. nagydisznói j.-ban, (1910) 1833 román, rutén, német és magyar lak. (Tr. R.)

Veszteség- és nyereségszámla. (*Eredmény-számla*.) Az év folyamán a különböző számlákon elszámolt veszteségeket és nyereségeket erre a számlára viszik át (a veszteségeket a tartozik, a nyereségeket a követel oldalra), ami által a V. egyenlege az évi tiszta eredményt mutatja. Ezt az egyenleget egyéni cégeknél azután a tőkeszámlára, közkereseti és betéti társaságoknál a tagok tőke-vagy magánszámláira könyvelik át, amivel a V. teljesen kiegyenlítődik. Részvénytársaságoknál és szövetkezeteknél a V.-t mérleg-számlával zárják le és nyitják meg újból és az eredményt csak akkor könyvelik át más számlákra, amikor hovaforditása tekintetében a közgyűlés már döntött. A könyvekben így évente a folyó és az elmúlt év eredménye is szerepel és ezért ezeknél a vállalatoknál a V.-t évszámmal is ellátják. A V. tiszta vagyon-számla.

Veszteségszámla, l. *Veszteség- és nyereségszámla.*

Vesztfália (*Westfalen*), 1. a régi Szász-hercegségnek Ny.-i része a Rajna és a Weser közt. A Szász-hercegség felbomlásakor (1180) nagyobb-részt egyházi fejedelemségekre osztott (*Münster, Osnabrück* püspökségek), jó része a kölni érsek-séghez tartozott *V.-i hercegség* címén. Mikor I. Miksa 1512. a Német-birodalmat 10 kerületre osztotta, a *V.-i kerület* még magába foglalta *Minden, Paderborn* és *Lüttich* püspökségeket, *Jülich, Cleve, Berg* és *Oldenburg* hercegségeket s *Mark* grófságot. Eme területekből Minden 1648., Mark grófság 1666., Münster és Paderborn

1803. V.-hercegség pedig 1815. Poroszországhoz került s együttesen alkotják *V. tartományt*.

2. *V.*, a porosz állam egyik *tartománya*, Hannover, Schaumburg-Lippe, Lippe, Braunschweig, Hessen, Waldeck, a Rajnai-tartomány és Németalföld közt, 20,220 km² területtel és (1919) 4.488,115 lakossal. Felszíne nagyjából hegyes-dombos; csak Münster kerület sík. K.-i és ÉK.-i részét a Weser-hegység, D.-i részét pedig a K.-i alsórajnai palahegység legészakibb része takarja. Hajózható folyói a Weser 114, az Ems 50, a Ruhr 24, a Lippe 176 és a Berkel 12 km.-nyi hosszúságban. Az éghajlat mérsékelt; csupán a Sauerlandban és Westerwaldban zord; eső bőven esik. Az egész terület fele szántóföld és rét s inkább az állattenyésztése, mint a földművelése virágzóbb. A tartomány főkinése azonban a kőszén és a vas. A legnagyobb széntelepek a Ruhr völgyében vannak. A porosz tartományok közül V. szolgáltatja a legtöbb vasércet, Szilézia után a legtöbb ércet, a szász tartomány után a legtöbb rézércet, továbbá nikkel-, ólom- és antimon-ércet; jelentékeny még a mész-, épületkő-, gipsz- és márványbányászat is. A 30 ásványvízforrás közül a legjelentékenyebbek: a drüburg-lippspringei, mollenkotteni stb. Az ipar igen fejlett, leginkább a len-, gyapjú és pamutfonás és szövés (Bielefeld). A fémipar központja Iserlohn és Lüdenscheid s a többi iparágak is igen jelentékenyek. A textil- és vasárúriknak, továbbá szénben forgalma óriási nagy. Kulturális és emberbaráti intézmény igen sok van. Három kerületre oszlik. Fővárosa: Münster. 1923 januárban egy részét, a Ruhr-vidéket, francia csapatok szállták meg és 1925. egyes helyei még megszállás alatt álltak.

Vesztfáliai béke, a harmincéves háborút befejező békekötés 1648 okt. 24. Nevét onnan kapta, hogy III. Ferdinánd császár követei a franciákkal *Münsterben*, a svédekkel pedig *Osnabrückben*, e két vesztfáliai városban alkudoztak 1645 óta. A V. okmányát a münsteri városháza tanácstermében írták alá. Pontjait l. *Harmincéves háború* alatt.

Vesztfáliai kapu (lat. *Porta Vestphalica*), a Weser-hegység É.-i szélén levő hegyszakadék Minden porosz kormányzósági kerületben, amelyen át a Weser egy völgyes vidéke ömlik. A széles völgyet balról a Weser folyó és az országút, jobbról a köln—mindeni vasút töltése határolják. A kapufelet jobbról a 181 m. magas (a tenger felett) Jakab-hegy, balról a Willekind-hegy alkotják. A V. közelében van Hansberge városka. A szoroson keresztülvezető országút Minden-Herfordot köti össze Bielefelddel. A hegységből igen szép barna-erű homokköveket nyernek.

Vesztfáliai kerület, l. *Vesztfália*, 1.

Vesztfáliai királyság. Napoleon francia császár alapította 1807 aug. 18. legifjabb öccse, *Jeromos* (l. *Bonaparte*, 4.) számára. Kezdetben a Poroszországtól elvett Ny.-i területekből, Braunschweigtól és Hessen-Kasselből állott (38,000 km², 2 millió lakos). Székhelye *Kassel* volt, ahová 1807 dec. 10. vonult be Jeromos király, miután országának francia mintára alkotmányt adott. Napoleon kiméletlenül kizsákmányolta az új országot pénzben és emberekben. 1810 jan. Hannover-

rel gyarapította területét, de nemsokára elvette annak jó részét s a V. területe 1810 végén 45,000 km² lett. Napoleon bukása a V.-nak is véget vetett. 1813 szept. 30 vonult be *Csernisev* orosz tábornok Kasselba s a V.-ot felosztottnak nyilvánította. V. ö. *Kleinschmidt*, *Geschichte des Königreichs Westfalen* (Gotha 1893); *Servières*, *L'Allemagne française sous Napoleon I.* (Paris 1904).

Vesztfáliai sertés, húshasznosítású, nagytestű, kesely színű, német lapály-sertésfajta, újabb hozzánk is bekerült, de nagyobb elterjedésre nem tudott szert tenni.

Vesztfalít (*westfalit*), biztonsági robbantószer, bányákban használatos és ammóniumnitrátból, kollódiumpyotból és gyantából készült.

Vésztfő, nagyk. Békés vm. szeghalmi j.-ban, (1920) 9373 magyar lak.

Vésztfőhely, ahol a halálbüntetést végrehajtják, l. *Akasztófa*, *Halálbüntetés*.

Vésztfőrvényszékek, gyors eljárások mellett, fokozott szigorúságú ítéletek kiszabására felhatalmazott kivételes bíróságok, amelyeket a régebbi időkben különösen felkelések, lázadások megtorlására állítottak fel.

Vesztróczy Manó, festő, szül. Újpesten 1875 jan. 17. A Mintarajziskolában 1892—96 Székely Bertalan volt a mestere, azután Münchenben tanult Herterichnél és Marrnál, végre Nagybányán Hollósynál. 1906-ban *Bab-pirgálók* c. képre megkapta a Röck Szilárd-jutalmat, 1909. a *Mestelenő* c. képre a Lipótvárosi kaszinó díját; részt vett a hazai kiállításokon s a velencei (1910) és római (1911) nemzetközi kiállításon is; 1906. Milanóban aranyérmeket kapott. A Székesfővárosi Iparrajziskola tanára.

Vétek, *vétkesség*, l. *Bűn*, *Gondatlanság* és *Vétség*.

Vétel (*emptio*, ném. *Kauf*, franc. *vento*), magánjogi értelemben az a szerződés, amellyel valamely dolog vagy jog készpénzben meghatározott árárt másnak átengedtetik (l. *Adásvétel*); *kereskedelmi jogi értelemben* V. az a kereskedelmi ügylet, mellyel valamely ingóság készpénzbeli árárt másnak átengedtetik (1875. XXXVII. t.-c. 336—367. §§.). A V.-t megköthetnek tekintik, ha a felek a V. tárgyra és az árra nézve megegyeztek. Ha az ár tekintetében pénz mellett egyéb teljesítések is kikötöttek, a magánjogi V. még akkor is létrejön, ha az egyéb teljesítés értéke a készpénzzel egyenlő, ellenben a kereskedelmi jogi V. csak akkor áll meg, ha az egyéb teljesítés értéke a készpénznél kevesebb; különben a szerződés nem V., hanem csere. Lehetséges olyan eset is, midőn a V. különböző tárgyai külön meg nem jelöltetnek, hanem a vevő egy nagyobb mennyiséget a maga egészében részletezés nélkül egy egységes árral vásárol (*átalány-V.*). A V. lehet *helyi V.*, ha jelenlevők közt kötöttek, és *távollevők közi (distance-) V.*, ha eladó és vevő különböző helyeken vannak és az árú a vevőnek elküldendő. Ez utóbbi V.-nél, ha az kereskedelmi ügyletet alkot, a vevő az árúval azonnal megvizsgálni köteles s ha az a kikötött vagy törvényi kellékeknek meg nem felel, azt vissza nem küldheti, hanem az árú megőrzésével az eladó *rendelkezésére köteles bocsátani*. Ennek

elmulasztása esetén az árú nem kifogásoltnak tekintetik. Ha a szerződésben az árú faja és minősége közelebbről meg nem határozott, az eladó középfaajú és minőségű árút köteles szolgáltatni. Ha az árú a kikötött vagy törvényi kellékekkel nem bír, a vevő kárának megtérítésén felül vagy a V. felbontását vagy a V.-ár aránylagos leszállítását követelheti. Ha a vevőt az átvételben késedelem terheli, az eladó az árút leteheti vagy eladhatja, a késedelemből eredő kárát követelheti: ha a vevőt fizetési késedelem terheli, az eladó vagy teljesítést és kártérítést követelhet, vagy az árút a vevő rovására eladhatja, kártérítést követelhet vagy a szerződéstől egyszerűen elállhat. Ha pedig az árú átadásával az eladó késik, vagy teljesítést és kártérítést vagy a nemteljesítés miatt kártérítést követelhet vagy egyszerűen elállhat, de az elállani kívánó fél utólagos teljesítési időt köteles engedni. Záros határidőre szóló ú. n. fix ügylet esetében (ha t. i. a teljesítés ideje oly lényeges kellék, hogy elmulasztása az ügylet teljesítését lehetetlenné teszi, p. o. sírko-szorúkat nov. 6-án szálltanak), ez a kötelezettség nem áll, hanem a mondott jogok tetszés szerint gyakorolhatók. (L. *Fedezeti vétel, Adás-vétel, Szavatosság*). — Remény-V., l. *Szerencse-szerződés*.

Vételár, l. *Adásvétel, Vétel*.

Vételárelosztás, l. *Végrehajtási eljárás*.

Vételbizomány, l. *Bizományi ügylet*.

Vetélés, l. *Abortus*.

Vételi szerződés, l. *Adásvétel, Vétel*.

Vetelő, l. *Szövösék*.

Vetelő ujj, a madárlábon az az ujj, melyet az állat tetszése szerint majd előre, majd hátra tehet. A V. mindig a külső, pl. némely bagolynál.

Vetemedés, l. *Fintorosság*.

Véter, hordóalakú kosár, amelyet vízbe sülyesztve, csíkok tartására használnak.

Vetera Castra, l. *Xanten*.

Veterán, l. *Veteráni*.

Veteráni (lat.), az állandó hadsereg létesítése után a régi római császárok alatt az *evocati* (l. o.) helyébe léptek; kiszolgált, de még el nem bocsátott katonák voltak, akiknek földbirtokra volt kiállításuk. Az elbocsátásig külön zászlók (vexillum, vexillarii) alatt maradtak, vagy elkülönítve gyarmatosítási célból más tartományokba osztattak be, minden munkától mentek voltak, csak védelmi harcra alkalmazták őket. A *veterán* szót ma is használják; a kiszolgált, öreg vagy félrokkant katonák elnevezése.

Veterani Frigyes gróf, császári hadvezér, szül. Urbino hercegségben 1650., megh. 1695. szept. 21. 1688-ban egy vértés ezred élén tűnt ki Bécs védelmében. Részt vett az összes török hadjáratokban, 1689. Nis parancsnoka lett. 1692 óta az erdélyi császári hadtest parancsnoka volt s humánus lelkületéért az erdélyiek nagyon megkedvelték; 1694. tábornagy lett. Az 1695-iki hadjáratban Frigyes Ágost szász választófejedelem és császári fővezértől cserben hagyatva, 8000 főnyi hadtestét II. Musztafa szultán túlnyomó hadereje Lugos mellett majdnem teljesen megsemmisítette. Maga V. is súlyos sebekkel borítva a törökök fogságába került, akik őt kegyetlenül

meggyilkolták. Emlékiratokat is írt az 1683—1694-iki hadjáratokról, megjelentek Lipcsében 1771.

Veteráni-barlang, nevezetes barlang Duna-tölgyes (Dubova) határában, Krassó-Szööreny vm. orsvoi j.-ban, a Duna balpartján a Kazán szorosban, jelentékeny, a Duna felett uralkodó hadászati pont, 1691-ben Veteráni tábornok a barlangot Arnau lovag vezérlete alatt 300 katonával megszállatta; 45 napig védték a törökök ellen. 1788 aug. havában is sikerrel védték a császári hadak a törökök ellen.

Veterinarius (lat.) a. m. állatorvos; *medicina veterinaria*, állatgyógyászat, állatorvostan.

Veterna hola (*Rajeczi havasok*), a Kis-Tátra egyik hegyesortja Trencsén, Türróc és Nyitra vármegyék határán. Leginkább gránitból és kristályos palából áll, tehát az ÉNy-i Kárpátok külső kristályos vonulatába tartozik, kezdődik a Facskői hágónál (a Rajcsanka-Nyitra völgyei közt, 809 m.) és a Vág sztracsónói szorosánál ér hirtelen véget, a Vág jobbpartján folytatásában emelkedik a Kriván Tátra. A V. egységes gerincű, rövid oldalágakkal és mély patak völgyekkel tagolt hegyesség, főbb csúcsai a Velka luka (1477 m.), Mincsol (1364 m.), Klak vagy Orrkő (1353 m.) és a Hornja luka (1293 m.). (Tr. Cs.-Szl.)

Veternica, adóközség Varasd vm. zlatari j.-ban, (1910) 2001 horvát lak. (Tr. SzHSz.)

Vetero-Solium, Magyarország középkori földrajzában és azóta *Zólyom* latin neve.

Vetés, a *mezőgazdaságban* a V. ideje szerint lehet *tavaszi* és *őszi* V., a V. módja szerint pedig *szórvasoros* és *fészkes* V. a *tavaszi* V. alatt részint a tavaszi gabonaneműeket, részint és általában a tavasszal eszközölt V.-eket szokás érteni, szemben az *őszi* V.-sel. A tavaszi és őszi V. közt fennforgó arány a bevetett területből azaz közel 12 millió ha.-ból volt 1914. hazánkban 62:5:37:5-höz. A *szórva* V.-nél a magot kézzel szórják szét. Ez a V.-nek legrégebb, de egyúttal legkövetlenebb módja. *Soros* V.-nél a vetőmagot egyenlő távolságú sorokban helyezik el, amint ezt teszik a kerti és kapás növényeknél. Nagyobb elterjedést s általánosabb alkalmazást mezei terményeinknél csak a sorvetőgépek feltalálása óta nyert. *Fészkes* V.-nél a vetőmagvakat egymástól nagyobb távolságra helyezik el, hogy azáltal a növénynek nagyobb tenyészterülete legyen, így pl. a tengeri, burgonya, tök, bab vetésnél. — V. az *erdőtelepítésnek* v. az erdő mesterséges felújításának egyik módja, amidőn t. i. a gyűjtött erdei fagyvakat a beerdősítendő területre erdőlétesítés céljából elvetik. Ma már inkább ültetéssel erdősítenek.

Vetés (Vetis), kisk. Szatmár vm. csengeri j.-ban, (1910) 1771 magyar és román lak. (Tr. R.)

Vetésáldó körmenet, köznyelven Búzaszentelő körmenet. L. *Márk szentek*, 1.

Vetésfehérítő bogár vagy *veresnyakú árpa-bogár* (*Lema melanopus* L. állat), 4—4.5 mm. hosszú, acélkék színű, csak az előtora (népiesen: nyaka) és lábai vörössérgák. A földben telet bogarak tavasszal az árpa-és zabvetéseken csoportokban gyülekeznek. A levél lemezébe keskeny, hosszúkás lyukakat rág. Páosodás után a növény petéit gyöngyfűzrszerűleg a levél főérére

rakja le. A lárvák esetlenek, púpos alakúak, fekete, nyálkás váladékkal borítottak. Népiesen árpasiga, nyálkás, esupas, kopasz csiga stb. néven ismerik. A lárvák szintén a levelet fogyasztják: a felső v. alsó bőrkéts a belső szövetelpusztítják, de a túlsó bőrkét meghagyják, így a levél fehér, hártyszerűvé lesz. Minthogy a lárvák foltokban rágna, ezek a foltok fehér színűekkel a zöld vetésből már messziről kirínak. Máj. végén, jún. elején a kifejlődött iárva átalakulás végett a földre vonul. Ha kedvező az időjárás, a zab és árpa többé-kevésbé még helyreputolja a szenvedett sérülést, ellenkező esetben csak nagyon silány termést ad. Védekezés a bogaraknak tavaszi összehálózásából, később a lárvalepte-foltoknak nikotinos folyadékokkal történő megpermetezéséből áll. V. ö. *Kadocsa*. A veresnyakú árpabogár (*Lema melanopus* L.) életmódja és irtása. Kísérletügyi Közlemények, XVIII. (1915) köt. (109—178. lap, 13 képpel).

Vetésforgó, vetésforgás, forgó, forda (*calcutura, rotatio, turnus*), az a sorrend, amely szerint a szántóföldön termelt növények évről-évre egymásután következnek. A V. tehát évekre előre megállapított vetőterv, a gazdaság kezelését nagyon megkönnyíti s azonkívül a termésekre, valamint a jövedelmi eredményekre, nemkülönben a munkák megosztására nagyon lényegesen befoly s ezért a gazdaságok berendezésekor a V. okszerű megállapítására kiváló gond fordítandó. Első feltétel, hogy a forgóba csak oly növények vetessenek föl, amelyekből az adott viszonyok közt a legbiztosabb termés remélhető, hogy továbbá minden növény oly növényre következzen, amely a földet megfelelő fizikai állapotban és trágyaerőben hagyja vissza és amely után a talaj a következő növény alá kellőképpen elkészíthető és sem a fogatos, sem a kézi munkák nem torlónak össze. A trágyázást a forgóban részben az évi takarmánynövényekhez, részben a kapás és ipari növényekhez adjuk. Ilymódon a gabona rendszerint a trágyázás utáni második évben jut a földre. Ezeket az elveket pl. a következő V.-nál látjuk megvalósítva: 1. répa v. tengeri; 2. árpa lóherrel; 3. lóher kétszer kaszálva; 4. lóher egyszer kaszálva és fél ugar; 5. repce; 6. búza; 7. zabos búkköny; 8. búza. A V.-ba felveendő növények és így a táblák vagy nyomások száma többféle lehet. A szokásos forgók többnyire csak 4—12 évre terjednek, hosszú forgókat, 16—20 éveket nem célszerű beállítani. Egy-egy gazdaságban pedig a gazdaság kiterjedéséhez és a talajviszonyokhoz mérten, vagy csak egy vagy több forgó szerint gazdálkodnak. Közeli és jó földiken más V.-t kell alkalmazni, mint távoli vagy rossz földiken, gondoskodni kell arról, hogy a tábláknak jó, lehetőleg téglány vagy négyzet alakja legyen, mindegyikhez út vezessen, a legkisebb tábla egy fogat egy napi munkájának feleljen meg. V. ö. *Hensch A.*, Jóságberendezés és kezeléstan; *Vörös G.*, Gazdaságok berendezése. L. *Gazdálkodási rendszerek.*

Vetési József, író, l. *Winkler*, 2.

Vetési bagolyvilla (állat), l. *Bagoly-lepkék.*

Vetési futrinka v. gabonafutrinka (*Zabrus gibbus* F., állat), l. *Futóbogarak.*

Vetési pattanóbogár (állat), a Pattanóbogarak (*Elateridae*) családjába tartozik. Kétféle V. van: a nagy V. (*Selatosomus aeneus* L.) és a kis V. (*Agriotes lineatus* L.). Az előbbi 11—15 mm. hosszú, lapostestű, fekete, zöldes v. fékes fémfényű, az utóbbi 8—9 mm. hosszú, szürke vagy szürkésbarna. A lisztkekachoz hasonló lárvájuk — köznyelven: *drótféreg* — több évig él a talajban s a különféle gazdasági növények gyökereinek lerágásával nagyobb kárt tesz. Leginkább elgyomosodott területeken jelentkeznek, tehát a védekezés alapelve: tiszta, gyommentes gazdálkodás. Kisebb területről földre dugott burgonyaszetelekkel foghatjuk össze a drótférget.

Vetési pocok v. mezei pocok (állat), l. *Pocok.*

Vetési varjú (állat), l. *Varjú.*

Vetéspszitító bagolylepke (állat), l. *Éjjeli lepkék.*

Vetésváltás, az a sorrend, amely szerint a szántóföldön termelt növények egymásra következnek. L. *Vetésforgó és Váltógazdaság.*

Vetési-család. A Károlyi grófokkal együtt a Kaplyon nemből ágazott ki. Nevét a szatmárvármegyei Vetésről vette. Tagjai közül *László* és *János* 1369. részt vettek a bolgár hadjáratban; *László* fiai közül *Tamás* 1398—1419 nagyváradi nagyprépost, *Jakab* 1414—36 szatmárvármegyei főispán volt. *Jakab fia Albert* 1459—86 Veszprém püspöki székén ült és *Mátyás királynak* kedvelt diplomatája volt. V. ö. *Fraknói V.*, *Mátyás király diplomatái* III. Századok 1898 évf.; *Nagy Iván*, Magyarország családai (XII. 167); *Géresi*, A gróf Károlyi-család oklevéltára.

V. László báró, előbb császári kapitány, 1704. II. Rákóczi Ferenchez szegődött, kinek a harc-téren is, de később különösen diplomáciai küldetésekben, a francia, lengyel és orosz udvaroknál nagy szolgálatokat tett. Rákóczi 1711. gyámántjai és a XIV. Lajos franciakirály által küldött 200,000 livre segélypénz eltulajdonításával vádolta. 1714-ben Szavójai Eugén közbenjárásával a rastatti béke után kibékült a bécsi udvarral és előbb a bajoroknál, majd a császáriaknál ezredesi ranggal szolgálatba állott. 1735-ben tábornokká nevezték ki s mint ilyen részt vett az olaszországi hadjáratban. 1754-ben tábornoknagyi rangot nyert. Meghalt 1756. Rákóczihoz intézett követi jelentéseit a bécsi akadémia adta ki.

Vetett árnyék, a festészetben valamely ábrázolt tárgy árnyéka, melynek hatása folytán az illető tárgy háttéréről kiemelődik, plasztikussá válik.

Veth, 1. *Jan*, hollandi festő és művészeti író, szül. Dordrechtben 1864 máj. 18. Főleg arcképeket fest. Élénk összeköttetésben van Németországgal, főleg Berlinnel. Irodalmi művei német nyelven jelentek meg: Streifzüge eines holländischen Malers in Deutschland (Berlin 1902); Im Schatten alter Kunst (u. o. 1910). Kitérő kis könyvet írt Rembrandtról: Rembrandts Leben und Kunst (Leipzig 1908).

2. *V. Pieter Johannes*, németalföldi földrajzi író, etnográfus és orientalista, szül. Dordrechtben 1814 dec. 2., megh. Arnheimban 1895 ápr. 14. 1841-ben Franekerben, 1843. Amsterdamban az egyetemen a keleti nyelvek tanára lett. 1864—

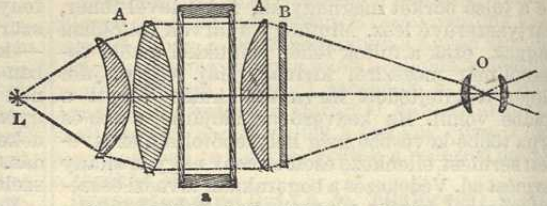
1885-ben a leideni indiai állami intézetben működött. A németalföldi földrajzi társulat megalapítója. Művei: Borneo's Wester-afdeeling, geogr., stat., hist. (Zalt-Bommel 1854—6, 2 köt.); Het eiland Tomor (Amsterdam 1885); Voornaanist wortbrengselen van Ned. Indie (u. o. 1860—66, 4 rész); Java, geogr., ethn., hist. (Haarlem 1873—1882, 3 köt., 1895—1907 átdolg. 2. kiad. 4 köt.); Uit Ost en West (Arnhem 1886, maláji és egyéb idegen szavak etimológiája); Het paard onder de volken van het Maleische ras (Leiden 1894).

Vetítés, átlátszó (diapozitív) vagy átlátszatlan képek, kisebb tárgyak (pl. kapilláris csövek, elektroszkópok stb.) felfogó ernyőn nagyított alakban való feltüntetése, úgy, hogy azt egyszerre sokan láthassák. A V.-t a vetítőkészülékkel eszközlik (l. o.). Mivel a nappali fény a képeket nagyon gyengitené, a V.-t sötétített szobában végzik. Legújabban De Mare belga mérnök eljárást gondolt ki, amellyel a V.-t világos szobában is lehet végezni.

Vetített képek, l. Vetítés és Vetítőkészülék.

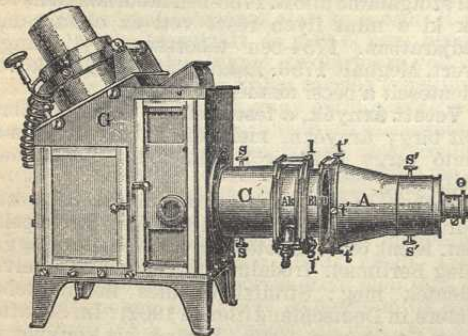
Vetítőkészülék. Régebben, mint *büvös lámpa* (l. o.), kizárólag mulattatásra szolgált; később mint javított és nagyobbított eszközt, *szkióptikon* néven tanítási célokra is használták. Nagy jelentőségre a V. akkor tett szert, mikor fényforrásul az elektromos ivilámpát kezdték alkalmazni. A jelenleg használt V. rendes alakját az *1. ábra* tünteti fel. Baloldalt, az erős falú bádogszekrényben van az őrnműködően vagy kézzel szabályozható ivilámpa; jobboldalt látható a szekrény falára szerelt optikai berendezés, amelynek vázlatos képe a sugármenettel együtt a *2. ábrán* látható. Itt *L* a fényforrás, *A* a kettős sűrítő lencse (kondenzor), mely az *L*-ből széthajlóan kiinduló sugarakat párhuzamosakká teszi, *a* a sík üveglapokkal határolt vízkamra, *A'* a második kondenzorlencse, amely a sugarakat ismét összehajlókká teszi, úgy, hogy a *B*-vel jelzett vetítendő diapozitív képet erősen megvilágítják. *O*-ban van a képet előidéz

készítmények vetítése céljából az objektívlenesét lecsavarják és helyét a *3. ábrán* látható alakú mikroszkóp foglalja el. A kis készítményre eső összehajló sugarakat homorú lencsével lehet pár-

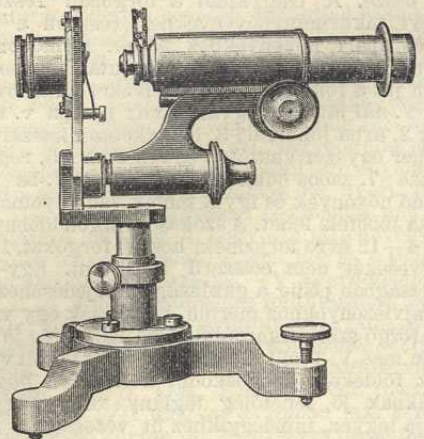

2. ábra. Vetítőkészülék optikai berendezése.

huzamosakká tenni. A jelenleg forgalomba kerülő V.-ekhez igen sok mellékkészüléket lehet kapni, úgy, hogy a tükrözés-, törés-, színszórás, interferencia-, polarizációra stb. vonatkozó jelenségeket egyszerre nagy hallgatóságnak lehet bemutatni. Átlátszatlan képek vetítésére alkalmas a *Zeiss-féle* berendezés, ennél az első kondenzorlencsén és vízkamarán átmenő fény hajlott tükrökre esik, mely azt vízszintes asztalkára veti s erősen megvilágítja a reá helyezett képet. E fölött, a szekrény tetején van elhelyezve az objektív-lencse; az ezt elhagyó sugarak 45° alatt álló ezüstözött tükrökre esnek, amely a képet a vertikálisan függő felfogóernyőre veti. A *Zeiss-féle epidiaskóp* lényegileg a leírttal egyezik, de még egyéb felszerelése is van. A berlini Schmidt és Haensch-féle gömb-episkóp belül fehérre zománcozott vaspléhből készült félgömbalakú burából áll (*4. ábra*), amelybe alul belenyúltnak a fényforrásul szolgáló fém-ivilámpák. A bura tetejére van szerelve az objektív-lencse, míg a lencse tar-

1. ábra. Nagyobb vetítőkészülék

3. ábra. Vetítéshez való mikroszkóp.

objektív-lencse, amelynek távolsága *B*-től valamivel nagyobb, mint a gyújtótávola. A vetített kép kellő távolságban elhelyezett vertikális ernyőn mutatkozik. A nagyítás függ a rendelkezésre álló távolságtól, de az csak akkor használható ki kellőleg, ha a fényforrás elég erős. Mikroszkópi-

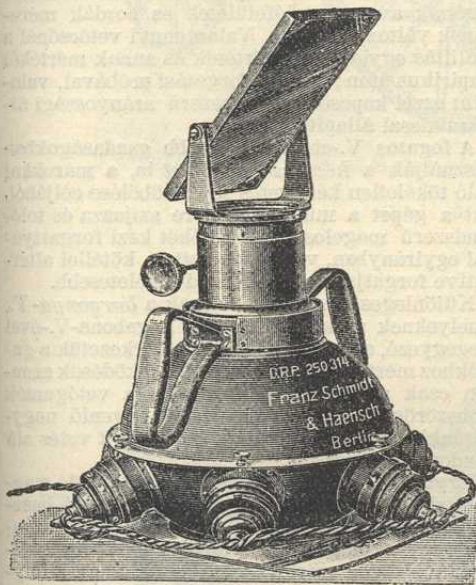
tójáról kiálló két kar különböző szög alatt beállítható fémtükröt visel. Az átlátszatlan kép a objektív-lencsével szemben az asztalra kerül. Az készülék diapozitív képek vetítésére is használható. E műszer előnye csekély súlya, könnyű és sokoldalú használhatósága és főleg az, hogy

kapcsolótábla és szabályozó ellenállás nélkül bármely elektromos világító vezetékhez kapcsolható. Schmidt és Dupuis sztereoszkópikus V.-et szerkesztett. V. ö. *Liesegang*, Skioptikon und Nebelbilderapparat (2. kiad. Düsseldorf 1875) és Die Projektion für Schulen, Familien und öffentliche Vorstellungen (11. kiad. u. o. 1903); *Stein*, Die optische Projektion im Dienste der exakten Wissenschaften (Halle 1887); *Neuhaus*, Lehrbuch der Projektion (u. o. 1901); *Schmidt*, Anleitung zur Projektion (Berlin 1901).

Vetítő sugár, l. *Elemi projekció-módszerek*.

Vetiver (növ.), l. *Andropogon*.

Vétkes bukás, l. *Bukás*.

4. ábra. Gomb-episzköp.

Vetluga, a Volga 760 km. hosszú bal mellékfolyója a Vjatka szovjet-orosz kormányzóságban, tavasszal csaknem egész hosszában hajózható, gőzhajók járnak rajta V. városig.

Veto (lat.), szó szerint a m. «megtiltom». 1. A rj.-ban a tribunus plebis-nek az a joga, melynél fogva a szenátus bármely határozatát érvénytelené tehetette; V. a neve magának a formulának is, mellyel ezt tette. 2. Az államjogban általában az a jogosultság, amely valamely állami organum tiltakozásának hasonló hatályt biztosít; a V. lehet abszolút vagy föltétlen avagy csupán feltüggesztő (suspensiv); előbbi a kérdéses állami aktust megsemmisíti, utóbbi csupán elodázza; ilyen joga van pl. az Északamerikai Egyesült-Államok elnökének. A V. jogának legjellegzetesebb megnyilvánulását egyes államok uralkodóinál láthatjuk, ha t. i. az alkotmány az államfőnek azt a jogot adja meg, hogy V. útján a törvényjavaslat törvényerőre emelkedését megakadályozhassa. Nem szabad a V.-t a *szentestítési joggal* azonosítani; ez utóbbi azt jelenti, hogy az államfő pozitív hozzájárulása

a törvényerőre emelkedés nélkülözhetetlen konstitutív alkotó eleme, míg a V.-nál a javaslatból az uralkodó passzív magartartása esetén törvény lesz. 3. A V. elfajulásának elrettentő példája a lengyel történelemben az, hogy 1652 óta egyetlenegy képviselőnek V.-ja («Nye pozvolim» = «nem engedem») elégséges volt a határozat érvénytelenítésére. V. ö. *Concha*, Politika (2. kiad., 1907, I. köt. 555., 565. oldal); Lengyelországra nézve; *Lengnich*, Ius publicum Regni Poloniae (1742); *Concha*, i. h. (479—480. o.). L. még *Vető-jog*.

Vetóbill v. másként *parlamentári bill*, az a törvényjavaslat, amelyet Asquith angol miniszterelnök 1911 febr. 21. terjesztett az angol alsóház elé s amely azt célozta, hogy az angol felsőház ne akadályozhassa meg az alsóház által célszerűnek tartott reformokat.

Vető-jog (*ius exclusivae*) a XVI. sz. közepe óta a spanyol s a francia uralkodók, valamint a római-német császárok s az utóbbiak helyett 1804 óta a Habsburg-dinasztiából származó osztrák császárok és magyar királyok által igényelt az a kiváltság, hogy pápaválasztáskor mindegyikük meghatalmazott bíboros útján a conclavéban egy-egy neki nem tetsző jelöltet (*persona minus grata*) nevezhet meg, illetve a bíborosi testület előtt kijelentheti, hogy ennek a jelöltnek megválasztását ellenzi. Ha az ekkép megjelölt egyént mégis pápává választanák, az ellenében érvényesített vétó a választás jogerejét egyáltalán nem érinti. De a nevezett uralkodók által tett exclusióknak tényleg többnyire az volt a következménye, hogy a bíborosi testület pártáryalatai az excludált egyént elejtették s valamelyik más jelöltet választották pápává. A V.-nak két, történetileg fejlődött alakzatát különböztethetjük meg, t. m. 1. a régebben szokásos ú. n. *szavazati* vagy *indirekt exclusiót*, amely abban áll, hogy az illető államfő részéről arra titkos meghatalmazást nyert bíboros az excludált egyénnek pápává választását a conclavéban kifejtett pártagitációk segítségével megakadályozza; 2. a *formális* vagy *direkt vétót*, amidőn t. i. az exclusionalis nyilatkozatot a meghatalmazott bíboros az egész választó kollégiummal nyilvánosan és hivatalos formában közli. X. Pius 1904 jan. 24. kelt *«Commissum Nobis»* constitúciójával a *vetőt egyszerű óhajítás formájában is elveti* s egyúttal elrendeli, hogy senki, még az államfők se avatkozhassanak be valamelyes ügy alá a pápaválasztás ügyébe és a pápának különös módon fenntartott kiközösítés büntetése alatt megtiltja, hogy a bíborosok bármely állami hatalomtól vétó előterjesztésére, még egyszerű óhajítás alakjában is, megbízást fogadjanak el vagy azt akár a bíborosok testületének, akár a bíborosoknak külön-külön írásban vagy élő szóval, közvetlenül vagy mások útján tudomására hozzák.

Irodalom. Wahrmond, Das Ausschliessungsrecht (Ius exclusivae) der kath. Staaten Österreich, Frankreich und Spanien bei den Papstwahlen, Wien 1883; Sägmüller, Die Papstwahlbulden und das staatliche Recht der Exclusive, Tübingen 1892; Lucius Lector, Le Conclave, origines, histoire, organisation, législation ancienne et moderne, Paris 1894; A. Eisler, Das Veto der kath. Staaten, Wien 1907; Hannu, A V. a pápaválasztáson, Budapest 1904; Kérészy, A ius exclusivae (V.) a pápaválasztásnál, u. o. 1904.

Vetőgyű, l. *Löveg*.

Vetődés (geol.), l. *Elvetődés*.

Vetőfeje, a gyorsvetelőnek az a része, amely közvetlenül a vetővel érintkezik. L. *Gyorsvetelő és Szövőgép.*

Vetőgépek (l. a *képmellékletet*), a különféle növényi magvak elvetésére szolgáló, rendszerint fogatos erővel vontatott mezőgazdasági készülékek, amelyek a talaj felszínén történő tovahaladásuk közben a magvakat vagy a talaj felszínén lehetőleg egyenletesen elosztva kiszórják (szórva-V.), vagy párhuzamos sorokban néhány cm. mélységben egyenletesen elosztják (sorba-V., I. ábra). Az utóbbiak használata általánosabb és növénytermesztési szempontból előnyösebb.

Mindkét fajta vetőgép feladata az, hogy a magvakat a megkívánt mennyiségben minél egyenletesebben elosztva juttassa a talaj felszínére vagy az egyes sorokba. E kettős követelményt a forgó mozgást végző *magelosztó szerkezetek* valósítják meg. Ezek a V. legfontosabb alkotórészei és rendszerint a vetőmag befogadására szolgáló hosszúka *vetőláda* v. *szelekrény* alsó rekeszében nyerne elhelyezést, egy közös *vetőtengelyen*, amelyet fogaskerék v. láncátvitel útján a vetőgép nagy *járókerékei* hajtanak.

A magelosztó készülékek *merítő rendszerűek* (2. ábra), v. *tolórendszerűek* (3. ábra) lehetnek. Az előbbieket lényeges részét bádoggal-korongokra egyértelműen elhelyezett kis bádoggal-kanalak v. szélesebb, üntöttvas korongok kerületéhez vajt kanálszerű mélyedések képezik, amelyek forgásuk közben a magvakat a láda alsó részébe kimerik és *szórva-V.-nél* a láda aljához függőlegesen erősített szeges elosztó deszkára ejtik. Ezen való lecsúszás közben a magvak a szegeknek ütköznek és egyenletesen eloszlanak. *Sorba-V.-nél* a magvakat a ládához erősített egyes *vetőcsövek* vezetik le.

A *tolórendszerű* magelosztók a vetőtengelyre erősített érdes, vagy bordázott felszínű forgótestek, amelyek a velük érintkező magvakat a surlódás, vagy a bordák tolóhatása folytán magukkal ragadják s a vetőládából eltávolítják. Szórva-V.-nél igen jól működik a *Reid-féle* csavarkorongos tolotárcsa. Sorba-V. tolokészülékei lehetnek kívül bordázott hengerek (Hoosier, 4. ábra) vagy belül fogazott vasgyűrűk (Kühne, Columbia).

A sorba-V. *vetőcsövei*, vagy magvezető csövei tetszőleges irányban hajlíthatók, vagy megrövidíthetők és vagy láncokkal összekötött, egymásba nyúló tölcészerű részekből állanak, vagy csavarmenetszerűen csőformába hajlított rugalmas acélzalag képezi falukat («hydra» csövek, 5. ábra). A vetőcsövek alsó végén nyer elhelyezést a magvakat a talaj belsejébe vezető *vetősaru*, amelynek főalkotórészei: a magárkot elkészítő késalakú *vetőcsorosozlya*, továbbá az ezt követő s a magvakat levezető vetőtölcsér, végül a magvakat beföldelő két *magtakaró szárny*, vagy lapocska. A vetősarukat vasrudakkal egykarú emelőszertűen a gép elülső keretvasához erősítik és azok a vetési sorok száma szerint fel- vagy leemelhetők, hátsó végükön pedig súlyokkal terhelhetők, a vetési mélység szabályozása céljából. Kanyarodás, vagy vándorlás alkalmával a vetősaruk egy emelőszerezettel egyszerre kiemelhetők.

További lényeges alkotórésze a fogatos V.-nek az elől elhelyezett s a gép vezetésére és kormány-

zására szolgáló kétkerekű *taliga* szerkezet, amelyek kerekeli egymáshoz képest távolíthatók vagy közelíthetők, avégből, hogy vetés alkalmával a taliga mellett haladó kormányos a taligakereket mindig vagy saját nyomában vagy a járókerék nyomában vezethesse, azonban úgy, hogy az egyes menetek szélein levő vetési sorok az előző menetek szélső soraitól mindig ugyanakkora távolságban legyenek, mint a közbeni sorok.

A V.-nek mindig az előírt magmennyiséget kell kat. holdankint elvetni. Evégből a magelosztó készülékek merítő- vagy toloképessége szabályozható, beállítható és pedig vagy a vetőtengely fordulatszámának a fogaskerékáttétel útján történő változtatásával vagy a merítőkanalak nagyságának vagy a tolófelületek és bordák méreteinek változtatásával. Valamennyi vetősónél a beállítás egyidejűleg történik és annak mértékét empirikus úton: az ü. n. forgatási próbával, valamint ezzel kapcsolatos egyszerű arányossági átszámítással állapítják meg.

A fogatos V.-en kívül kisebb gazdaságokban használják a *kézi szórva-V.-et* is, a marokkal való tökéletes kézi vetés kiküszöbölése céljából. Ezt a gépet a munkás mellére szijazza és tolórendszerű magelosztó készülékét kézi forgatással egyirányban, v. egy kifeszített kötéllel alternatív forgatja. Az előbbi mód tökéletesebb.

Különleges szerkezettel bírnak a *burgonya-V.*, amelyeknek működése elvileg a gabona-V.-ével megegyező, azonban magelosztószerkezetük a gumókhoz mérten nagyobb méretű. Működésük azonban csak akkor kifogástalan, ha a vetőgumók többszörös előzetes átrostálással egyenlő nagyságúakká tételnek, továbbá, ha a talajt vetés alá gondosan előkészítik.

Egymástól nagyobb távolságra elvetendő magvak (pl. kukorica) számára a *fészekbe-V.-et* használják, amelyek a sorba-V. elvén készülnek, azonban vagy a magelosztó készülék működik a fészekárvolságok szerint időszakosan, vagy a folyton működő magelosztó által ledobott magvakat egy a vetősaruban levő és időszakosan nyíló záróajtóska csoportosan eresztí a fészkek helyén a földre. Az ajtócska nyitását vagy a járókeréken levő egyszerű óraszerkezet, vagy egy, a tábla hosszában gondosan kifeszített lánc egyenlő távolságban levő ütköző bütykeinek nyomása létesíti (négyzetbe-V.).

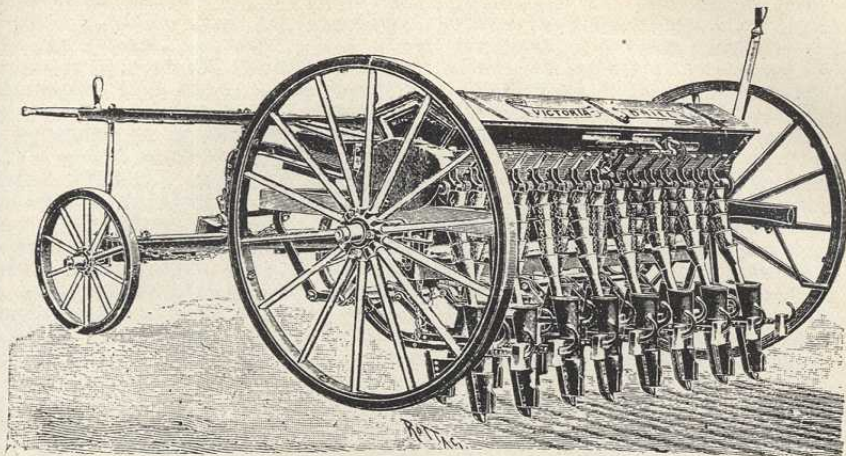
Vetőháló, pendel, pöndöly, péntő, dobó vagy *rokolyaháló*, kerekháló, alsó inán ólomgolyókkal; tartókötele a háló belsejében szétágazik s így az emelésnél a háló körtealakra húzódik össze. L. még *Halászat*.

Vetőkert, l. Csemetekert.

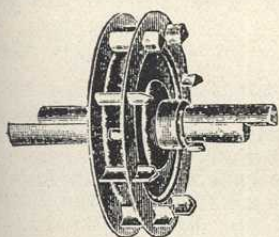
Vetőmag tisztasága, l. Vetőmagvizsgálás.

Vetőmagvizsgálás. Minden vetőmaggal szemben szükséges felállítani ama követelményt, hogy a mag azonos, tiszta és csirázóképes legyen, miért is a vetőmagvak első sorban e szempontokból vizsgálandók meg. *Azonos* a mag akkor, ha csakugyan az (az a faj és varietás), aminek állítatik, amely név alatt forgalomba kerül; ellenkező esetben a mag hamis. Megállapítása magvizsgálat vagy termelési kísérlet útján történik. *Tisztaság* alatt az azonos és ép magvak súlyszázaléka ér-

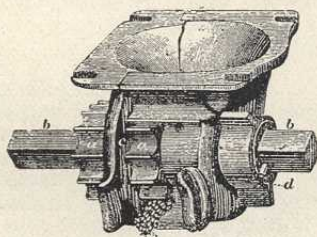
VETŐGÉPEK.

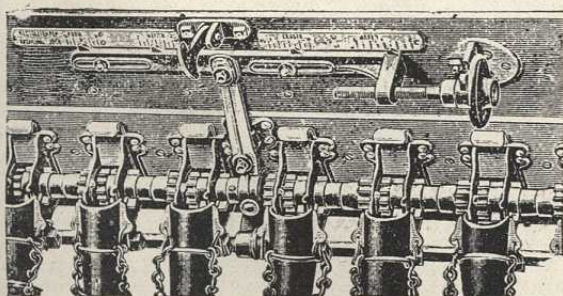
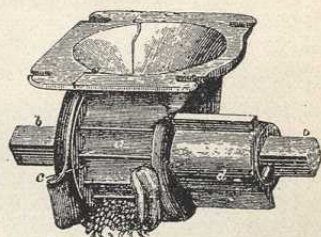
1. ábra. 15 soros sorbavető gép.

2. ábra. Merítőkanalas magelosztó.

4. ábra. Hoosier-féle tolőhengeres magelosztó.

3. ábra. Tolőrendszerű magelosztók.

5. ábra. „Hydra“ vetőesővek.

tendő. A vizsgálat abban áll, hogy az árú jó összekeverése után belőle a magvak nagysága szerint megfelelő mennyiségű, pontosan lemért próbát vesznek, amelyből megfelelő eszközökkel szorgosan kiválasztják: 1. az azonos és ép magvakat, 2. a tört magvakat, polyvákat, szár- és levélrészleteket, gyomokat és egyéb idegen anyagokat (szemetet) s ezeket külön-külön ismét lemérik. Az 1. alattiak adják meg azután súlyszázalékban kifejezve a mag *tisztaságát*. Ha árúban csak oly szemetet s gyommagvakat találunk, amelyek a magvak learatásánál a termőföldről kerültek az árúba, az ilyen anyagoknak, ha az árúból kitisztíthatók, a magvak értékénél nagyobb jelentőség nem tulajdoníthatik, kivéven, ha káros gyomok magjai, milyen pl. a herefélékben az aranka és a kis szádorfü, ezek a vizsgálatról szóló jelenítésben mindig külön megjelölendők. Ha az azonos magvak között a vevők megtévesztése céljából készakarva kevert, a maghoz hasonló idegen magvak és anyagok találtak, akkor az árú *hamisított*nak mondatik. A csirázóképeséget csirázótatási próba útján (l. *Csirázótatás*) állapítják meg s számszerinti százalékban fejezik ki. A tisztaságból és a csirázóképeségből szokás a vetőmagvak *használati értékét* kiszámítani, még pedig úgy, hogy a tisztasági és csirázási százalék szorzata 100-zal elosztatik. Ha pl. valamely árúban az azonos és ép magvak 80%-ot tesznek, amelyek 70%-kal csirázóznak, akkor ezen árú használati

$$\text{értéke } \frac{80 \times 70}{100} = 56.$$

Habár az azonosság, tisztaság és csirázóképeség határozza meg elsősorban valamely vetőmag értékét, kiváló szerepet játszik a vetőmagvak fejlettsége, súlyossága is, mert általában mennél súlyosabbak a magvak, annál erőteljesebb növény fejlődik belőlük. A vetőmag súlyosságát vagy a *térfogati súlyban* (1 hl. vagy 1 lit. mag súlyában) vagy az *ü. n. abszolút súlyban* (1000 azonos mag súlya g.-okban) fejezik ki; az előbbi kevésbé megbízható adatokat szolgáltat, mint az abszolút súly, amelynek meghatározásánál csupán az átlagpróbákból vett, kitisztított, azonos magvak méretnek le és olvastatnak meg. Az elősorolt vizsgálatoknál csekélyebb fontosságú a víztartalom meghatározása, mit főleg a cukorrépmag vizsgálatánál alkalmaznak, s amit bizonyos súlyú magnak mesterséges szárítás alatti súlyvesztéséből állapítanak meg. Vannak ezeken kívül egyes speciális vizsgálatok, mint pl. sörárpanál a héjvastagság s a lisztesség meghatározása. Hazánkban mindeme vizsgálatokat az állami vetőmagvizsgáló állomások végzik. L. *Mezőgazdasági tudományos és kísérleti intézmények.*

Irodalom. Wittmack L., Gras- und Kleesamen, Berlin 1873; Nobbe Fr., Handbuch d. Samenkunde, u. o. 1876; Stebler F. G., Samenfälschung und Samenschutz, Bern 1878; Die landw. Sämereien und d. Samenbau, u. o. 1892; Harz C. O., Landwirt. Samenkunde, 2 kötet, Berlin 1885.

Vetőmagvizsgáló állomások, l. Mezőgazdasági tudományos és kísérleti intézmények.

Vetőszántás, l. Szántás.

Vetőterv, rendszeresen kezelt gazdaságokban a megállapított vetésforgó képezi a V.-et. Külön földhasználati kimutatás, mint V., lesz szüksé-

ges ott, ahol nem lehet rendes vetésforgót felállítani, pl. rendezetlen birtokon, vagy ahol bizonyos akadályok, pl. árvizek, késői kiszáradás, a földek rendes beosztását és használatát meggátolják.

Vetővágás, l. Természetes felújítás.

Vétség (ném. *Vergehen*, franc. *délit*). A bűncselekményeket súlyosságuk szerint három osztályba sorozzák: büntett (l. o.), V. és kihágás (l. o.) osztályába. E hármias felosztást először az 1791-iki francia. btkv vitte keresztül s a francia, később a porosz törvényhozás ezt a felosztást a bírói hatáskör megállapításában alapul is vette. A Code pénal szerint (l. c. második bekezdés) V. az a büntetendő cselekmény, amelyet a törvény korrekcionális büntetéssel, vagyis (9. c.) határozott időtartamú fogházzal, vagy bizonyos polgári v. családi jogok felfüggesztésével v. pénzbüntetéssel büntet. Az 1870 máj. 31-ről kibocsátott német btkv szerint (1. §) V. az a cselekmény, amelyre a törvény öt évnél nem hosszabb tartamú államfogházat v. fogházat, vagy 150 márkánál nagyobb pénzbüntetést állapít meg. Az 1889 jún. 30-án szentesített új olasz btkv nem fogadta el a hármias felosztást, s így a V.-eket sem különíti el. Az angol büntető jog a «treason» és a «felony» mellett megkülönbözteti a «misdemeanours»-t is, de a hármias csoport közti különbség a jelenlegi angol jogban már nagyrészt önkényes és lényegtelen. Btkvünknek e kérdésre vonatkozó rendszere jórészt az 1867 jún. 8-án kelt belga btkv alapján van kiépítve, amely a hármias felosztást (l. c.) a francia Codeból vette ugyan át, de kiegészítette azt a korrekcionalizáció intézményével (79—85. c.).

A btkv szerint az irányadó, hogy a törvényengedte korlátok közt szabadon mérlegelje a bíró milyen büntetést szab ki az illető cselekményre, ami azért jelent lényeges eltérést pl. a német büntető törvénnyel szemben, mert a magyar törvény megengedi a bírónak, hogy nyomatékos vagy nagyszámú enyhítő körülmény eseteiben különben büntetnek megállapított cselekményre büntetést helyett V. büntetését szabja ki, ami azt eredményezi, hogy az ilyenben büntetett cselekmény V.-gé fokozódik le és a legtöbb irányban V. természetét ölti fel (korrekcionalizáció).

Büntett és V.-nek, szemben a kihágással, általában közös alkotó eleme a cselekmény szándékossága; a lopás bünteténél és V.-énél egyaránt nélkülözhetetlen kellék a szándék. Vannak gondatlanságból származó V.-ek is, amilyen a gondatlanságból elkövetett hamis tanulás, szakértői nyilatkozat vagy fordítás, a gondatlanságból elkövetett emberölés stb. Míg a büntett kísérlete mindig, a V.-é csak a törvény különös részében meghatározott esetben büntetendő; ilyenek: a váltópénz meghamisításának, a lopás, zsarolás stb. V.-ének kísérletei. Különleges szabályokat tartalmaz még törvényünk a V.-ekre nézve a halmozatnál (btkv 97. §) és az elévülés ideje tekintetében: az eljárás megindítására nézve három év (btkv 106 §), a V. miatt megállapított büntetés esetében öt év (btkv 120. §).

A btkv életbeléptetéséről szóló 1880. XXXVII. f.-c. állapította meg legelőször a bírói hatáskört is büntettek és V.-ek tekintetében és pedig azon

az elvi alapon, hogy kivétel nélkül a királyi törvényszékek hatásköréhez utalta a büntettek felett való ítélkezést, a V.-ek felett való ítélkezést pedig csak annyiban, amennyiben ezek, súlyosságuk kisebb voltára való tekintettel, a járásbíróságok hatásköréhez utalva nem volnának. A bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897. XXXIV. t.-c. 15. és 17. §-ai szerint a büntettek felett való ítélkezés az esküdtbíróságok és a törvényszékek, a V.-ek elbírálása a törvényszékek és a járásbíróságok közt oszlik meg. A királyi járásbíróságok egy évnél hosszabb tartamú szabadságvesztés-büntetést rendszerint nem állapíthatnak meg.

V., kereskedelmi, I. *Kereskedelmi vétség.* Az eljárását újabbban a 68400/1914. I. M. sz. rend. szabályozza.

Vetter Antal (*doggenfeldi*), 1848–49-iki honvédtábornagy, szül. Velencében 1803 júl. 3., megh. Budapesten 1882 júl. 26. Atyja cs. alezredes volt s ő is az osztrák hadseregbe lépve, 25 évi szolgálat után 1848 tavaszán alezredes lett a 37. sz. (Máriássy) magyar gyalogezredben. Ezredének 3. zászlóaljával a szerb felkelők ellen rendelték s ezóta nagy lelkesedéssel és kiváló katonai tudományával szolgált a magyar ügyet. 1848 szept. 2. *Perlasz* megrohanásánál tünt ki, azután mint ezredes *Kiss* Ernővel együtt irányította a bánsági hadműveleteket. 1848 nov. tábornok és a vezérkar főnöke lett. Ő készítette Klapkával együtt a magyar seregek visszavonulásának és koncentrálásának tervét. 1849 jan. 2. részt vett a pesti nagy haditanácsban és ő intézte a Debreczenbe való költözést. Ezután Mészáros hadügyminisztert helyettesítette. Dembinski lemondása után Kossuth, már mint altábornagyot, a Tisza mögött koncentrált magyar sereg fővezérévé nevezte ki (1849 márc.). E hivatalában összeütkezésbe jutott Damjanich-csal s annyira felingerelte annak engedtlensége, hogy epelázba esett s két hónapig (ápr., máj.) súlyos betegben fektött. A győzelmes tavaszi hadjáratot nagyobbára az ő tervel szerint vezette utóda, Görgey fővezér. 1849 jún. 14. a déli hadsereg főparancsnokává nevezték ki. Csakhamar visszazorította Jellachichot. Az 1849 júl. 14-én kivívott *hegyesi* győzelem az ő intézkedéseinek eredménye volt. A világosi fegyverletétel után egy ideig az országban lappangott. Csak 1850 sikerült kimenekülnie Hamburgba. Innen Párisba, majd Londonba ment, hol Kossuthtal találkozott. Ettől kezdve állandó híve lett az emigrációban. 1859-ben részt vett a magyar légió szervezésében, 1866. pedig Klapka mellett volt Nejsseben. 1867-ben visszatért az országba, de az ujonnan szervezett honvédségbe a király ellenzése miatt nem vették fel. Előbb Pozsonyban, majd Budapesten élt szerény viszonyok közt. Egy hosszabb cikksorozat jelent meg tőle: *Az 1848-49. szerb támadás* (Hazánk IV., V., VI., X. és XI. köt.). V. ö. *Gelich* Richárd, *Doggenfeldi* V. Antal m. altábornagy (Hazánk III., 1885 évf. 2—10 l.). — *Övegye*, Kápolnai *Pauer* Aranka, 1899 ápr. 12-én halt meg Budapesten. V. ö. Vasárn. Ujság 1899 évf. 18. sz.

Vetter-tó, l. *Wettern*.

Vettonok (*Vettones, Vectones*), juhtenyésztő iberiai nép Hispaniában a Durius (Duero) és Tagus

között. Főhelyük Salmatica (Salamanca) volt. Nyugati szomszédaikkal, a lusitanokkal egy időben lettek Róma alattvalói.

Vetulus (állat), a cercófmajmok (*Macacus*) egyik alneme. Ide tartozik a *nagyszakállú makakó* (*V. silenus* L.).

Vetulus silenus L. (*szakállas majom* vagy *nagyszakállú makakó*, régebb néven: *Macacus silenus* L., állat), a cercófmajmok (*Cercopithecidae*) egyik faja. A leggyönyörűbb majomfajok egyike. Fekete arcát sörényszerű hosszú szörkoszorú veszi körül, melynek a fej tetején levő része fekete, az arca körüli része pedig fehér. Háta és oldalai fényes fekete és nagyon hosszú szőrrel vannak fedve; hasoldala világos barnás-szürke. Farka barna, hegye, valamint végtagjainak belső oldala fehér. Teljes hossza nem egészen 1 m., miből a farkára 25—38 cm. jut. Elő-India sűrű erdősegeiben él.

Vetus Salinae, római táborhely Pannoniában a Duna mellett, a mai *Adony* (l. o.) területén.

Vetülék vagy **bevető fonal**, a szövésnél aszövet szélessége irányába haladó fonal, l. *Alapkötés, Fonál* és *Kelme*.

Vetülék-bársony, l. *Bársony*.

Vetület, l. *Projekció*; a térképrajzolásban l. *Térkép*.

Vetvár, az avarok közt, a mai Magyaróvár helyén a IX. sz.-ban állítólag felállított püspökség költött neve; a Hatto V.-i püspök nevével talált gyűrű hamisítás; V. püspökség soha sem volt.

Veillot (ejtsd: vőjő), *Louis*, francia publicista, szül. Boynesben (Loiret) 1813 okt. 11., megh. Párisban 1883 ápr. 7. Az Üniversnek előbb munkatársa, majd szerkesztője lett s a pápa tévedhetlensége dogmájának kitartó előharcosa volt. Nagyszerű vitaközös képességét minden fentartás nélkül az egyház szolgálatába állította. Regényei és elbeszélései túlnyomóan vallásos tárgyúak. Nevezetesebbek: *Pélerinages de Suisse* (1838); *Pierre Saintine* (1840, vallásos regény levélalakban); *L'honnête femme* (2 köt., 1844); *Les libres penseurs* (1848); *Le parfum de Rome* (2 köt., 1861); *Les odeurs de Paris* (1866); *Rome pendant le concile* (2 köt., 1871). Újságcikkei és értekezései összegyűjtve megjelentek e címen: *Mélanges religieux, historiques, politiques et littéraires* (18 kötet, 1857—76). Levelézése: *Correspondence* (1833—92, 7 kötet). Magyarul megjelent: IX. Pius, ford. *Mindszenty* Gedeon (Eger 1864); Jézus Krisztus élettörténete, ford. *Sebők* László (u. o. 1865). V. ö. *Renaut*, Louis V. (Paris 1907); *Le-cigne*, Louis V. (u. o. 1913); *Vallet*, Louis V. (u. o. 1913). — Öccse: *Eugène V.*, szül. 1818., megh. Párisban 1905. Az Ünivers munkatársa, később szerkesztője volt. Művei közül legfontosabb s legelterjedtebb bátyja életrajza: *Louis V.* (1899—1904, 3 köt.).

Veurne (ejtsd: *örne*, *Furnes*), város Nyugat-Flandria belga tartományban, (1910) 6583 lak., lenzövéssel, bőrcserzésel, vaj-, gabona-, marha- és házinyúl-kereskedéssel. Közeliében van az egykor híres *Furna* apátság és *La Panne* tengeri fürdő.

Vevény, a posta által a felvett küldeményekről és táviratokról adott, a felvevő tisztviselő aláírásával és a postahivatal bélyegzőjével ellátott

elismervény, amely a küldemény adatain kívül a fizetett díjakat is feltünteti. Hivatalos neve «Postai feladóvévénny». A kézbesítésnél használt vévénnyek, amelyekben a címzett ismeri el az átvételt: átadóvévénnyek, értesítő és elismervénnyek, utalvány-elismervénnyek.

Vevey (ejtsd: vővé, *Vivis*, a rómaiak *Vibiscuma*), az ugyanily nevű járás székhelye Waadt svájci kantonban, (1920) 12,768 nagyobbára francia lak., gép-, csokoládé-, dohánygyártással, óra-, kondenzált tej-, Nestlé-féle gyermeklisztkészítéssel, malomokkal, sajt- és borkereskedelemmel. Szép környéke miatt számos idegen látogatója.

Vevő, l. *Adásvétel, Vétel.*

Vexatio (lat.) a. m. kínzás, gyötrés, gyötrődés, surlódás; *vexatorius*, terhes, fárasztó; *vexál*, gyötrő, bosszant, ingerel.

Vexillarii, l. *Veterani.*

Vexillum (növ.), a. m. vitorla, l. *Vitorlás-évrig.*

Vexin (ejtsd: vekszén), Észak-Franciaországnak Beauvaistól DNY-ra eső vidéke, területe 2000 km². Isle de France egykori tartomány része volt.

Vexirzár, l. *Vasalások.*

Vey (*Vahi*, ang. *Vy*), a mandingo-törzshöz tartozó szudáni néger nép Felső-Guineában és Libériában. Saiát abe-jük és irodalmuk van.

Véza (*Veza*), kisk. Alsó-Fehér vm. balázsfalvi j.-ban, (1910) 586 román lak. (Tr. R.)

Vezeklés, illetőleg *vezeklési fegyelem*, a régi keresztény egyház eljárási módja a nagy bűnök elkövetettekkel szemben, kik ezáltal az egyházzal való közösségre érdemtelenné lettek, de abba ismét felvételt nyújtottak. A nyilvános V.-nek négy fokozata volt: 1. *sírók* (l. *Flentes*); 2. *hallgatók* (l. *Audientes*); 3. *térdelők* (lat. *genuflectentes v. substrati*), vezeklésük egész ideje alatt a templomban térdeltek és az egyházhöz tartozóknak tekintettek s mint ilyenek a papok és hívek könyörgéseiben s jótéteményeiben részesültek; 4. *együttállók* (lat. *consistentes*), az isteni tiszteleten jelen lehettek, de áldozáshoz nem bocsáttattak. Feloldozásuk ünnepélyesen nagycsütörtökön ment végbe. A V.-i idő az egyes fokozatokban az ú. n. *Libri poenitentiales*-ben (l. o.) volt világosan meghatározva. L. *Egyházi büntetések és Inquiritio.*

Vezeklési könyvek, l. *Libri poenitentiales.*

Vezeklők, l. *Vezeklés* és *Flagellások.*

Vezeklőrendek, közös elnevezése azoknak a megszűnt és még létező vallásos társaságoknak, amelyeknek tagjai magukat a legszigorúbb vezeklési cselekedetekre kötelezik vagy a bűnbe esett embereknek oltalmat nyújtanak és bűnbánatra vezetik őket. Ilyen pl. nálunk a Jó pásztor intézet (Óbudán) stb.

Vézelay (ejtsd: vezlé), város Yonne francia départementban, (1911) 753 lak., egykori apátsági temploma (XII. sz.) a középkorban híres búcsújáró hely volt. 1146-ban a második és 1190. a harmadik kereszties hadjárat egyik gyülekező helye.

Vezend, kisközség Szatmár vármegye nagy-károlyi járásában, (1910) 991 román és magyar lak. (Tr. R.)

Vezényelni (ném. *commandiren*), pl. egy csapatot különféle szolgálatokra, ú. m. őrszolgá-

latra stb., innen: *vezénylő-lajstrom* (Commandir-liste; hadihajókon: Commandirrolle); *vezénylő* (parancsnokló) *tábornok* (commandirender General); *vezénylő* (Commandowort).

Vezénylés (zene), l. *Dirigálás.*

Vezényező (*Kommando*), rövid katonai parancsszó, amelynek elhangzása után a csapatnak azonnal, egyöntetien kell végrehajtani a parancsnok által tervezett mozdulatot, változást. A V.-n kívül van az ú. n. *figyelmeztető*, az utána következő V.-t jelzi.

Vezér, *vezénylet*, l. *Hadúr* és *Hadvezér.*

Vezér, a jeges halászatnál az a háló, amelyhez a háló kötele kötve van s amelyet lékről-lékre tologatva hajtanak. L. *Halászat.*

Vezércikk, a hirlap élén álló, az általános politikai helyzettel v. valamely aktuális napi kérdéssel foglalkozó közlemény, amely a közvéleményt a lap álláspontjának törekszik érvelésével megnyerni. Politikai sajtóinkban a V. megteremtője Kossuth volt, egyik legkiválóbb képviselője báró Kemény Zsigmond.

Vézére (ejtsd: vezer), a Dordogne 192 km. hosszú jobb mellékfolyója Dél-Franciaországban. Treignacnál vizesése van (Cascade du Saillant), fölveszi a Corrèzet, Limeuilnél torkollik.

Vezérek kora, az Álmos választásától Szt. István megkoronáztatásáig (1001) terjedő mintegy másfél százados kor. V. ö. *Szabó* Károly, A magyar V. (Budapest 1878); *Pauler*, A magyar nemzet története Szent Istvánig (Budapest 1900).

Vezeres, a jég alatt való halászatnál a vezért (rudat) toló halász.

Vezérezredes. Az Osztrák-Magyar Monarchiában a világháború folyamán rendszerszerűt új rendfokozat, amely egyfelől a gyalogsági (lovasági) tábornoki v. tábornosnagyi, másfelől a tábornagyi rendfokozatok közt van. Rendfokozati jelvénye három csillag a tábornoki arany galléron s a csillagok körül arany szálakból szőtt koszorú.

Vezérgörbe, l. *Henger.*

Vezérhadbíró, tábornoki rangban álló hadbíró.

Vezér-hadbiztos (*General-Intendant*), lásd *Hadbiztosági kar.*

Vezérhajó v. *lobogós hajó* (ném. *Flaggenschiff*), oly hajó, amelyen tengernagyi rendfokozaton levő v. kommodórrá kinevezett tengerész-tiszt van, amely hajó tehát az e rangnak megfelelő *parancsnoki lobogót* viseli. L. *Lobogó.*

Vezérhajtás (növ.), a fa sudarának a vége, csujja v. nyílveszeje. L. *Fa.*

Vezérhal (állat), a ragadozó őn (*Aspius rapax* Leske) népies neve.

Vezérhang, a zenében az a hang, amelynek feloldása annyira adott, hogy kötött lépése miatt meg nem kettőzhető. V. pl. a szeptimhangzat terce és szeptimje, a dúr hármas terce, a késleltetett hang stb.

Vezérigazgató, a részvénytársaságok v. szövetkezetek igazgatóságának az a tagja, aki a társaság tüzemét és ügyvitelét vezeti.

Vezérkapitány, így nevezték a velencei köztársaságban a legfőbb tengerészeti parancsnokot, a németalföldi köztársaságban a szárazföldi hadsereg legfőbb parancsnokát, Spanyolországban egy tartomány legfelsőbb katonai parancsnokát

V. (teng.), (ném. *Flaggenkapitän*), az a tengerésztszít, aki egy vezérhajó (l. o.) parancsnoka. Minthogy tengernagyok és kommodórok csak nagy hajókon szoktak beosztva lenni, a V. mindig törzstiszt, nagy hajókon sorhajókapitány. A kommodór lehet saját hajójának V.-a is.

Vezérkar (ném. *Generalstab*), a háborúra vonatkozó elönmunkálatokat vezeti és végrehajtja, azonkívül úgy béke, mint háború idején a magasabb parancsnokokat hadművelési, katonai és katonai-közigazgatási intézkedésekben támogatja. Működése kiterjed: 1. a V. irodáiban és 2. a honvédség hatóságainál és magasabb parancsnokságainál teljesítendő szolgálataira; 3. különös katonai tudományos alkalmazásokra; 4. külföldi kiküldetésekre. A V. élén álló tábornok a *V. főnöke* címet viseli és személyére nézve közvetlenül a hadúr parancsai alatt áll.

Vezérkönyv (*Partitura, Partition d'orchestre, Score*). A zenekari — kamarazenei — szolamok egymásföle helyezése, egységes áttekintés céljából. A «Partitura» szó beosztást jelent, a szolamoknak lifemekre való beosztását. A legrégebb V. Cipriano di Rore madrigáljaiból készült (Velence 1577). A régi zenekari V.-ek alján a *Basso continuo* foglalt helyet. Fölötte a szolamokat hangmagasságuk szerint csoportosították. A XVIII. sz. végén a V. legtejeje az *üst*-dobot, trombitákat és kürtöket írták, alattuk következtek az ajaksípok és nyelvsípok, a V. alján pedig a vonósok. Spontini ismét megkísérelte a hangszereket magasságuk szerint csoportosítani, elválasztván egymástól a fűvő- és vonós hangszereket. Meyerbeer a vonósokat írja legfelül. Ma a V.-ben a következő módon rendezik a hangszereket (fölülről lefelé haladva):

Fuvolafélék: fuvola (*Flauto*), kis fuvola (*Piccolo*). — Óboafélék: óboa (*Oboe*), angolürt (*Corno inglese*), hekkelfón (*Heckelfon*). — Klarinétfajták: klarinét (*Clarinetti in Es, B, A*), basszektürt (*Corno di bassetto*), basszuskarinét (*Clarinetto basso*). — Fagótok: fagót (*Fagotto*) és kontrafagót (*Contrafagotto*). — Kürtök (*Corni in F*), trombiták (*Trombe in B, C*), puzónok (*Tromboni*), basszustuba (*Tuba*). — Utóhangszerek: celesta, harangjáték, trianquila, réztányér, tam-tam, kisdob, nagydob, üstdob (*Tympani*). — Húros hangszerek: hárfa (*Arpa*), hegedűk (*Violini I., Violini II.*), mélyhegedűk (*Viola*), gordonkák (*Violoncelli*), gordonok (*Contrabassi*), orgona (*Organo*).

Vezérkövületek, olyan kövületek, amelyek valamely réteget, emeletet, rétegcsoportot (szisztémát), avagy egész geológiai korszakot jellemeznek. V. a növény- és az állatvilág legkülönbözőbb típusából, osztályából, rendjéből kerülnek, de leggyakrabban mégis a molluszkumok szerepelnek V.-ként. Újabban inkább több jellemző kövület együttes fellelőzése, tehát inkább vezérfaunákra fektetik a főszűlyt. V. ö. H. Haas, *Die Leitfossilien* (Leipz. 1887); E. Fraas, *Der Petrefaktensammler* (Stuttgart 1910). L. még *Föld*.

Vezérlet, l. *Hadúr*.

Vezérmotívum (ném. *Leitmotiv*), dalművekben gyakran visszatérő témák, motívumok, markáns ritmussal v. harmónikus alátámasztással, hogy személyeket, helyzeteket szimboliztikusan

jellemezzenek velük. A V. szót Wolzogen teremtette meg. Wagner a V.-okat formai képzésül használja fel trilogiájában. Előtte azonban már mások is használtak fel V.-okat operáikban, így főként Gluck (Orpheus) és Weber (Freischütz).

Vezérmű, l. *Kormánymű*.

Vezérbornagy, egy dandár parancsnoka, l. *Tábornok*.

Vezérségéd (ném. *Generaladjutant*), a kormányzó fejedelmi személyek szárnységéi tábornoki ranggal. Helyesebben: *főhadységéd*.

Vezérszejt, l. *Csúcssejt*.

Vezérszállás, kisk. Bereg vm. alsóverezkei j.-ban, (1910) 385 ruten lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vezérszín, l. *Tengelyszín*.

Vezértalp, így nevezik a mozgó kötési vagy óriás tutajnál az első talpat, amely egészen feszes kötési, $10/10$ cm.-es ácsolt fából készült, hosszúsága 5 m., szélessége azonban csak 1 m.

Vezértést, l. *Centrosoma*.

Vezértörzs (ném. *Flaggenstab*), a tenger-nagyok és kommodórok mellé beosztott tengerész törzskari személyek, akik a szolgálati ügyek ellátására hivatják.

Vezeték, l. *Földvezeték, Telefon, Telegráfvezeték*.

Vezetéknév, l. *Név és Névváltoztatás*.

Vezető, az elektromosságot v. meleget jól vezető test. Vannak jó és rossz vezetők; az utóbbiak pl. az elektromos árammal szemben nagy ellenállást fejtenek ki és erősen fölmelegsznek. A fémeket elsőrendű-, az elektrolitokat (folyadékok) másodrendű V.-knek nevezik. L. *Elektromosság*.

Vezető drót, az a fémes vezeték, mely az elektromos áramot az áramforrástól a felhasználás helyére szállítja.

Vezető ellenállása, l. *Elektromos ellenállás*.

Vezető gyűrű, a tengelyek olyan kiképzése, amely hosszirányú elmozdulását megátolja. A tengelyt a kijelölt, rendszeren tetszőleges helyen egy kissé kiemelkedve esztergálják ki. Ez a kiemelkedés vagy kidudorodás a csapágyba vagy más alkatrészbe ütökzik.

Vezetőháló, l. *Marázsháló, Halászat*.

Vezető helyzeti energiája, l. *Elektromos potenciál*.

Vezetők, l. *Vezető és Elektromosság*.

Vezetőképesség, a különböző anyagok képessége az elektromosság v. meleg továbbállítására vagyis vezetéseére. A *specifikus* v. *fajlagos* V. az egy köbcéntiméternyi térfogatú anyag ellenállásának reciprok értéke. *Molekuláris* V. a fajlagos V. viszonya a molekuláris koncentrációhoz (a gramm-molekulák száma 1 literben). L. *Elektromos ellenállás, Dielektrikum és Hővezetés*.

Vezető köteg (növ.). Megkülönböztetésül a valódi edénynyaláboktól (l. o.) a mohák levélereiben és egyes lombos mohák száracskájában levő nyaláb-ot V.-nek nevezzük, mert nincsenek benne edények, hanem hosszúra nyúlt, prozenchimás, keskeny üregű, vékony falú sejtekből áll, amely a tápanyagok vezetését végzi és így fiziológiailag ugyanazt a munkát végzi, mint az edénynyaláb.

Vezető motívum, l. *Vezérmotívum*.

Vezetősín v. *terelősín*. Éles kanyarulatban fekvő vasúti vágányokon a kerékbronzcsok ka-

rimái nem szolgáltatnak elegendő biztonságot a járóműveknek a centrifugális erő által okozható kisiklása ellen. Ezért a kanyarulat belső szinszála mellett, attól csekély távolságban, egy másik, ú. n. V.-t alkalmaznak, amely nem engedi, hogy a belső sinen futó kerekek arról leguruljanak s így azt sem, hogy a külső sinen futó kerekek karimája a sinre rá és azon áthágjon. V.-ket v. terelősineket alkalmaznak a vasúti keresztezéseknél, nagyobb hidakon és más vágányrészeknél, néha mindkét szinszál mellett is ott, ahol vonatkisiklás ellen nagyobb biztonság kívánatos. L. Felépítmény.

Vezetőszövet (vezető-rendszer, növ.). V. mindazon sejteknek és szöveteknek összessége, mely a tápanyagoknak, köztük a víznek is a vezetését végzi. Az alsóbbrendű növényeknél nincs külön V., hanem a tápanyagok osmotikus úton vándorolnak sejtről sejtre, ugyanígy történik a vezetés a magasabb rendű növények parenchimasejtjei között is, ahol azonban már külön szövetrendszer is van a tápanyagok távolabbi vezetésére, ez a vezetőköteg (l. o.) és edénynyaláb (l. o.). Egyes anyagok vezetésére azután még külön vezetékek is lehetnek, pl. a gyantavezetékek (l. o.) és tejartók (l. o.).

Vezir, az oszmánli nyelvben a miniszter szónak felel meg. Ez a cím és méltóság azt a béglerbégét vagy pasát illeti meg, aki három lófarok jelvényt vitethetett maga előtt. A V. legnagyobb méltóság volt a nagyvezir után és elsőrendű tagja volt a *divánnak*, vagyis országtanácsnak.

Vezirköprű, az ókori *Andrapa*, városka Amázia szandzsákban, Kis-Azsiában, közel a Kizil-Irmak völgyéhez. Mintegy 8—900 lak. van. Sok temploma és az ütvöltő dervisek két kolostora van a városban.

Véznaujjú maki (állat), l. *Chiromys*.

Veznicz, *Milenko*, l. *Vesnić*.

Vezseny, nagyk. Jász-Nagykun-Szolnok vm. tiszai alsó j.-ban, (1820) 1548 magyar lak.

Vezuv (ol. *Monte Vesuvio*, lat. *Vesuvius v. Vesuvus*), az Apennino-hegység szabályos, kettős kúpalakú működő vulkánja Olaszországban, Nápolytól 10 km.-nyire D.-re. Kőralakú alapja 16 km. sugarú, a csúcs alakja és magassága folytonosan változik a kitörések miatt, néha a kiszórt kövek a peremén egész kéménnyé halmozódnak föl, máskor meg bedől a kráter pereme s akkor tetemesen alacsonyabb lesz. A rómaiak idejében hosszabb pihenése miatt kialudtnak gondolták, 63-ban Kr. u. kitört és Pompeji, Herculaneum városok egy részét eltemette, 64-ben Nápolyt fenyegette veszéllyel, 79-ben pedig borzalmas erejű kitöréssel tette tönkre Pompeji, Herculaneum és Stabiae városokat. Ekkor a régi kráterkúp teteje teljesen a levegőbe repült s ma ennek a csonka kúpnak a neve *Somma* (Monte Somma), legmagasabb része a Punta Nasone (1137 m.), ennek egyik oldalán áll az 1847. épült és kitünő műszerekkel felszerelt obszervatórium. A régi kráterben (Somma) épült föl 79-ben az új kráter, amely ma is működésben van és csaknem állandóan füstölög. A két kráter közt kőralakú mély völgy van, ez az *Atrio del Cavallo*, ebből emelkedik ki 490 m.-nyire 2800 m. átmérőjű kúppal s 30°-os lejtővel a mai

kráter, amely vulkáni hamuval és kemény horzszakó darabkákkal van borítva. Hevesebb kitörései voltak még 203., 472., 512., 685., 982., 1036., 1139., ezután nagyobb szünetet tartott és a szilárd kéreggel bevont kráterét sűrű bozót lepte el, benne vaddisznók tanyáztak. 1631 végén ismét hevesen kitört s ekkor 3000 ember vesztette életét s ezóta csaknem minden 10 évben kitör, 1794. elpusztította Torre del Greco községet, a XIX. sz.-ban leghevesebb volt az 1822-iki kitörése, 1872. 1300 m. magasra dobta fel a köveket s a hamut, Nápolyban napokig hamusó hullott s még a Napot is elhomályosította, mintegy 20 millió m³ lávát bocsájtott ki, amely 13 óra alatt 5 km.-nyi utat tett meg lefelé. 1895-ben és 1903. voltak ismét kitörései, az utolsó nagy kitörése 1906 márc. végétől ápr. közepéig tartott s a kráter alakját lényegesen átalakította, ápr. 5—6. a kráter belső pereme beszakadt és mintegy 112 m.-rel alacsonyabb lett s most 1223 m. Sok kárt tett az ekkor hulló forró hamusó, amelytől leg többet természetesen a lejtőin fekvő községek szenvedtek, de Nápolyban is 5 cm. vastagon fődött mindent s eljutott Benevento, Ceprano, sőt Montenegro vidékeire is. DK.-i oldalán 600, 800 és 1200 m. magasságban láva tört elő s ez elpusztította Boscotrecase és Torre Annunziata községek egy részét, ahol 150 ember halt meg, leginkább a rombadúló házakból. Matteucinak, az obszervatórium vezetőjének számítása szerint 87 millió m³ hamu és lapilli (kődarab), 10,5 millió m³ láva került ki a V.-ből s a láva 3,5 km² területet fődött. 1906 óta a vulkán meglehetősen csendben van, csak néha okozott kárt, leginkább nagyobb esőzések után, egyes kidobott, lazán álló tömegek lecsúszása folytán, az alacsonyabban fekvő ültetvényekben. Az állandó veszély dacára is a vulkán lábai sűrűn lakott községekkel vannak körülövezve: Portici, Resina, Torre del Greco, Torre Annunziata, Boscotrecase, San Giorgio, Massa, San Sebastiano, Boscotrecase, Santa Anastasia, Somma, Ottajano; lakóik gyümölcsöskerteket és szőlőket ültetnek a pompásan termő, enyhe éghajlatú vulkáni talajba, ezekben terem a híres Lacrimae Christi bor. A kerteket csak itt-ott szakítja meg egy-egy szakadék, amelyekben furkós, megszilárdult lávatömbök hevernek. A hegyoldal középső öve kopár, itt-ott kis kertekkel, vagy ahol a lávaömlés el nem pusztította, gesztenyerdőkkel. 603 m. magasan fekszik az obszervatórium, meteorológiai, légköri elektromosság, földrengés megfigyelésére van berendezve. Resina községtől országút és 7,5 km. hosszú villamosvasút vezet ide s innen tovább a hamukúp aljáiig (795 m.), ahonnan drótkötélpálya visz 820 m. úton (1906. elpusztult, de újra építették) csaknem egészen a kráterig (1175 m.). Nápolyból Ottajano faluba 24 km. hosszú vasút vezet (1898 óta), ezt pedig körvasút folytatja (70 km., 1904 dec. 27. nyílt meg) a vulkán alján körül.

Iradaom. Roth, Der V. und die Umgebung von Neapel, Berlin 1857; Rath, Der V., n. o. 1873; Palmieri, Storia del Vesuvio, Nápoly 1882; Furchheim, Bibliografia del Vesuvio (a Bibliografia della Campaniaban), 1. köt., Nápoly 1897; Schnee-Stein-Nordheim, Der V. und seine Geschichte, 2. kiad., Karlsruhe 1896; Baratta, Il Vesuvio e le sue eruzioni, Roma 1897; Cochia, La forma del Vesuvio, Napoli 1899; Strub, Die V.-bahn, Zürich 1903.

Vezuvian (ász.) és fajtái *egeran*, *kolofonit*, *ciprin*, *wilmit*, *frugardit*, a kereskedelmi forgalomban *vezuvi drágakő*, *vezuvi jácint*, mind l. *Idokrasz*.

Vezzano (ejtsd: veccáno), község a Trentinóban, (1910) 873 olasz lak. Közelében vannak a *Terlago* és *Toblino* szép alpi tavak. Olasz birtok.

v. g., a latin *verbi gratia* (példának okáért) rövidítése.

Vhirabhumi, l. *Birbum*.

v. Humb., természetrajzi tudományos nevek mellett *Humboldt* Sándor nevének rövidítése.

VI (lat.) a. m. erővel.

Via (lat.) a. m. út; *Via Flaminia*, l. *Flaminus*; *Via Appia*, l. *Appia via*; *Via dolorosa*, a kinszenvedés útja, l. *Jeruzsálem*; *Via triumphalis*, diadalút. — Leveleken *via* a. m. át, keresztül (megjelölésével az illető helynévnek). — A nemzetközi távírásban l. *Csatlakozás*.

Via crucis (lat.) a. m. keresztút. L. *Keresztúti ájtatosság*.

Viadana, város Mantova olasz tartományban, (1911) 16,812 lak., selyemipar, bortermelés.

Viadana (eredeti nevén *Grossi*), *Lodovico*, olasz zeneszerző, ferencrendi szerzetes, szül. Viadanában 1564., megh. Gualtieriben 1645 máj. 2. Egyházi karnagy volt. Neki tulajdonították a generálbasszus feltalálását, de nem joggal; az ő újítása csak az, hogy templomi koncertjét mindjárt 1—4 hangra írta s a basso continuót mint kötelező kíséretet alkalmazta. Egyházi koncertjeinek összegyűjtött kiadása 1620. jelent meg Frankfurtban: *Opera omnia sacrorum concertuum*. Írt számos canzonettát, egyházi énekeket, több misét.

Via dolorosa (lat.) a. m. fájdalmas út, Jézus Krisztus keresztútja.

Viador a. m. gladiátor (l. o.).

Viadukt névvel szokás megkülönböztetni oly hidat, amely mély völgyet hidal át, vagy pedig gazdaságosság okából magas töltés helyett létesül. A V. épülhet kőből vagy betonból, vasból és vasbetonból. Egyik jellegzetes elrendezése az, midőn kő- vagy betonpillérek épülnek, amelyek között a nyílásokat félkörű boltozat, vagy nagyobb nyílás esetében vasgerenda-szerkezet hidalja át. A V. másik alakját pedig az jellemzi, hogy a völgy fölött igen nagy nyílású ív emelkedik, mint pl. a viauri V.-nál látható. L. *Tvhíd*.

Viagongo-hegység, l. *Virunga*.

Vialis (lat.) a. m. úthoz való, útra tartozó, úti; használják nálunk az életrevaló, erélyes értelmében is, pl. vialis asszony (talán jovialis helyett).

Viamala (lat. a. m. rossz út), a Hátsó-Rajna 4—500 m. magas sziklák közt vezető szurdoka Graubünden svájci kantonban a Schams és Domleschg völgyek közt. A római út jóval a Schams völgye fölött vezetett, ezt nevezték jó útnak, ezt használták a középkorban is, míg a lavinákkal veszélyeztetett utat a szurdokon át rossz (gonosz) útnak. A V.-n át 1470. gyalogutat, 1788. és 1739. két kőhidat, 1834. egy harmadikat építettek, itt végződik a völgy. Kezdeténél fekszik a barátságos schamsi völgy (Vallis sex amnes), főhelye Andeer-Splügen község (979 m. magasban, 581 lakossal).

Vianna, város Maranhão brazíliai államban, 11,000 lak., élénk állatkereskedéssel.

Vianna do Castello, város Minho portugál tartományban, a Santa Luzia lejtőjén, a Lima torkolata közelében, vasút mellett, (1910) 10,486 lak., kikötővel, halászzattal, terménykereskedéssel. V. Portugália egyik legszebb városa, Castello de Santiago erősséggel.

Viardot, *Michelle Pauline*, francia operaezeneső, szül. Párisban 1821 júl. 18., megh. u. o. 1910 máj. 18. Manuel Garcianak volt a leánya és tanítványa. Zongorázni Liszt Ferenc től tanult. 1837-ben lépett fel először nyilvánosan Brüsszelben. 1841-ben a párisi Théâtre Italien igazgatója, V. író vette nőül, aki az impreszáriója lett. V. asszony számos dalt és több operettet is írt. Der letzte Magyare c. operáját 1869. mutatták be Weimarban.

Viareggio (ejtsd: viaredzso), kikötőváros Lucca olasz tartományban, (1911) 21,128 lak., tengeri fürdőekkel, görvélykóros gyermekek gyógyintézetével, a közelében vízbe fult Shelley költőnek emlékével.

Viassolo, *Giovanni Battista*, olasz színész és drámaíró, szül. Borgo Pogginolo di Garessióban 1749 ápr. 9., megh. Torinóban 1802 dec. 23. *Federici* álnév alatt vígjátékokat írt, amelyek közül ismertebbek: *L'avviso ai mariti*, *do scultore e il cieco*, *La bugia vive poco*, *Enrico IV. al passo della Wara*.

Viasz vagy *viaszk*, állati vagy növényi eredetű különböző anyag, mely részben a magasabb zsírsavak alkoholaiból és étereiből, részben ilyen fajta szabad savakból alakul. A V. közönséges levegőmérsékletnél szilárd, hidegen törekeny, melegen gyúrható, tapadós, különös fényű, víznél könnyebb; vízben nem, alkoholban sem vagy alig, éterben azonban könnyen oldható; világító lánggal ég, nem illékony, levegőn hevítve szerte bomlik. *Akónai V.* a *Coccus Pela* nevű bogár terméke, fehér, fényes, kemény, szagtalan, íztelen kristályos tömeg. *A méh-V.* a méh testének terméke, melynek kiválasztása mindig tetemes méz- és himporfogyasztással jár, miért is a modern méhészkedés oda törekszik, hogy különösen bő mézhordás idején a V.-kiválasztást, illetve lépépitést lehetőleg megszoríthassa. Bár a méhek pusztán méztáplálék mellett is képesek egy ideig V.-t kiválasztani, rendszeres V.-termelésre csak úgy számíthatunk, ha még mellett szervképző himport is fogyasztanak. Egy kg. V.-termelés 10—15, sőt 20 kg. méz- és himporfogyasztást igényel, miből kitetszik, hogy az építkezési hajlammak az ésszerűség határain belül megszorítása a gyakorlati méhészeknek egyik fontosabb feladata (tartaléklépek felhasználása, műlépek alkalmazása, gyakori mézpergetés stb.). Téves az a nézet, hogy a méhek a V.-t himporban és nektárban már készen behordják. Csak az ú. n. *ragasztó V.-t* (propolis) gyűjtik mézgát, gyantát kiválasztó fák (nyár, fűz, nyír, vadgesztenye) rügyeiről. A *bátor-V.* úgy készül, hogy a sárga vagy fehér V.-t mázas edényben gyöngye tűz fölött megömlesztik és tűztől távol kevés tisztított terpentintolajat öntenek hozzá és ezzel összekavarják. Később, midőn ez a keverék már csak kevéssé meleg, hozzáöntenek még annyi terpentintolajat, hogy a V. sűrűbb péppé váljék. — A méh-V.-t gyakran növényi V.-szal (l. o.), sőt

cerezinnel, paraffinnal, krétával, keményítővel, vízzel és más hasonló anyaggal hamisítják. Valamennyi felsorolt V.-fajta gyertya, fiastrom, kenőcs, alak, virág, viaszpapiros, különböző kozmetikák készítésére, csinozásra és más effélére használják.

V., növényi. Több növénynek a szárán, levelén, termésein a méh-V.szal teljesen egyező V.-réteg van, melyet az iparban éppen úgy felhasználnak, mint a közönséges V.-t. Így a carnauba-V.-t a *Copernicia cerifera* (1909-ben 3042 t.), a pálma-V.-t a *Ceroxylon andicola*, a rafia-V.-t a *Raphia Ruffia*, a candelilla-V.-t a *Pedilanthus Pavnis*, a myrica vagy mirtusz-V.-t a különböző *Myrica*-fajok, a japán-V.-t több *Rhus*-faj, a pisang-V.-t egy *Musa*-faj, a gondang-V.-t a *Ficus ceriflua*, az okuba-V.-t szintén valamely *Myrica*-faj, a tehénfaviaszt a *Brosimum galactodendron* szolgáltatja. A V.-t gyertyakészítéshez, szappangyártáshoz, V.-gyújtó készítéséhez, gramfonlemez készítéséhez, carnauba-, myrica-V., lakkok, firniszek előállításához, villamos vezetékek izolálásához (candelilla-V.), padló-V., cipész-V., pecsét-V., svédgyújtó készítéséhez használják. Gyümölcseink hamva (szilva) szintén V.

Viaszalak, l. *Viaszszobrászat*.

Viaszbokor (növény), l. *Myricaceae*.

Viaszfáklya, l. *Fáklya*.

Viaszfestés, a festészet egyik technikája, melyet különösen a régi görögök használtak s melynek legjelentékenyebb ránk maradt emlékei a Kr. e. és u. I. sz.-ból való arkédek, melyeket a XIX. sz. végén Egyiptomban az El Fajum melletti síroknak találtak s a Graff-féle gyűjteményben összeállítva, Európa minden jelentékenyebb városában (Budapesten is) bemutattak. Úgy látszik, hogy a V.-nek különböző módját gyakorolták; a leghasználatosabb a meleg úton eszközölt V., az *enkauisztika* (l. o.), biztos adataink csak erről vannak. A V. technikáját a kelet kolostoraiban a Kr. u. VI. sz.-ig művelték (pl. Szt. Szergeusz és Bacchus képe a szinai kolostorból, a kiev-i lelkészakadémiában); a középkorban feledésbe merült; amit újabban V.-nek neveztek, az csak a temperafestés egy neve, amelynél viaszt is használtak.

Viaszformázás, l. *Öntés*.

Viaszgyertya, a méhviasz- vagy növényi viaszfajtákból készült gyertyák gyűjtőneve.

Viaszhamv (*pruina cerae* növ.), l. *Viasz*.

Viaszhártya (*ceroma*), a madaraknál a csőr tövében és az ornyílások táján előforduló csupasz, puha, rendszeren sárgás színű, igen érzékeny hártya. Benne sok az érzékejt (különösen gazdag Grandry-féle testecskékben). Általában tapintó szervnek tartják. Némely madaraknál, pl. a réceféléknél (*Anatidae*), a csőrt (hegye kivételével) teljesen beborítja a V.

Viaszk, l. *Viasz*.

Viaszkabóca (*Flata limbata* Fb., állat) a *Világító kabócák* (*Fulgoroidea*, l. o.) családjába tartozó, lárvá alakjában nagymennyiségű viaszt kiválasztó, keletázsiai kabócafaj, mely a kínai fehér viaszt szolgáltatja. A kínaiak más *Flata*-fajokat is tenyésztettek viasznyerés céljából. Az indiai *Phrommia marginella* Oliv. viaszt narkotikus tu-

lajdonsága miatt mint élvezeti cikket Keleten nagyrabecstlik.

Viaszkenőcs, viasz vagy földi viasz, zsíros olaj vagy vazelinolaj és kolofonium vagy vastag terpentintből készült tapadós rudacska, amelyet a hajszálaknak bizonyos irányban való rögzítésére használnak. A V.-öt szagosítják és néha meg is festik.

Viaszmirigyek, viaszt elválasztó bőrmirigyek, melyek védelem, vagy az ivadék gondozás céljából viaszt termelnek. A rovaroknál, még pedig a Poloskák (*Rhynchota*), Hártyásszárnyúak (*Hymenoptera*), Szitakötők (*Odonata*) és Lepkek (*Lepidoptera*) körében fordulnak elő. Legelterjedtebbek a poloskák sorában, melyeknél rendszeren a fejen, a hátoldalon és oldalt, továbbá a torokon és potrohon vannak elhelyezve. Viaszból álló váladékuk a vízi poloskáknál a testet védi a víz káros hatása ellen, a levéltetveknél pedig ellenségeik ellen (főleg a *Coccinella*-lárva ellen) biztosít védelmet, amennyiben a folyékony viasz az ellenség szájrészeit összetapasztja. A méhek viaszmirigyei, melyeknek váladéka az ivadék gondozás érdekében szolgálja, a négy utolsó potrohszelvény hasoldalán, az ú. n. *viasztükrök* alatt foglalnak helyet. A királynéknak és a heréknek nincsenek V.-ei. A poszméheknek (*Bombus*) az első potrohszelvény kivételével a hát- és hasoldalán egyaránt vannak V. s itt a királynéknál sem hiányoznak.

Viaszmoly (állat), l. *Méhmoly*.

Viaszolás (bütöré), a finom keményfabütörnek viaszréteggel való csinozása. A kellően elkészített viaszpépet (l. *Viasz*), sörteecsettel jól elkenjük a bütörön: ennek megszikkadása után, azaz midőn a terpentinolaj már elszállt, durva gyökérvagy sörtekefével, esetleg posztóronggyal jól eldörzsöljük, azaz addig, amíg a fa sima és bágyadt fényt nem mutat. Ez az utánozhatatlan finom fényt teszi a művészi bütörnél a viaszolás nélkülözhetetlenné. Teljes sikerrel csak úgy jár a viaszolás, ha a fát megelőzőleg finomra csiszoljuk.

Viaszolvasztó, üvegfedővel légmentesen elzárható szekrény, melynek feneke rézsutosan elhelyezett cinklemez. E főlé finom dróthálót illesztünk, melyre a lépdarabok elhelyeztetnek. A napnak kitett szekrényben kifejlődő magas hő hatása alatt a viasz felolvad és a szekrény alján összegyűlemlik, míg a tisztátlanságok visszamaradnak a dróthálón. Ezzel az aránylag olcsó készülékkel igen tiszta terméket nyerhetünk, melyet a műlép- (l. o.) készítőik szívesen vásárolnak.

Viaszopál, l. *Opál*.

Viaszos barchent, egyoldalasan lenolajkencével (firniszsel) többszörösen mázolt s nyomtással mustázott barchent (velez).

Viaszos elfajulás, a haránteszkos izmoknak, főleg az egyenes hasizmoknak Zenker által leírt elfajulása, mely főleg tifusz után lép fel s az izomzatnak homogén, üveges, viaszra emlékeztető kinézetet ad. L. még *Elfajulás*.

Viaszos ír v. *viasztapas*, l. *Ceratum*.

Viaszos lapok, l. *Diptichon*.

Viaszos muszlin, a legfinomabb pamutzövetből készült viaszosvászon (l. o.).

Viaszos papiros, *cerat-papiros*, viasszal vagy cerezinnel impregnált papiros, amelyet a gyógyszerárakban kenőcsök, tapaszok és könnyen nyírósodó porok becsomagolására használnak.

Viaszos táblák, l. *Diptichon*.

Viaszos vászon, lenolajkencével (firnisszel) kétoldalasan mázolt vékony pamutvászon, amely vízálló szövet. *Nyomása* igen hasonló a tapétanyomáshoz (l. o.). A V.-ra ugyanis domborúan vésett alakzatú famintákkal erősen sürített, vastag olajfestéket nyomnak. A nagyobb egyszínű mintákat vagy számos apró mintával nyomják, vagy esetlent festik. Nagyból ügyesség kell a vászon márványozásához meg különböző fák erezeinek utánzásához, amelyet ecset-, spongya-, gyapjú-pamacok stb. segítségével szabadkézzel vagy olyan kis kézi géppel végeznek, amely többnyire domborúan mintázott fahengerből áll; ezt, miután durva szövettel begöngyölt festékhengerrel festéket vett fel, végigvezetik a hosszú nyomóasztalon kiterített V.-on. Az alakzat finom részleteit fésűvel, teregető ecsetekkel s effélékkel dolgozzák ki, miáltal megadják a természetes lágy-ságát. A nyomtatott vászon firnisszel bekenve fényt kap. V. ö. *Frecskay*, Találmányok könyve.

Viaszpálma (növ.), l. *Ceroxylon*.

Viaszpomádé, l. *Pomádé*.

Viasz-szappantempera festék, viasz és szappanoldatok tartalmaz emulgáló anyagként.

Viaszszén (ász.), l. *Piropisszit*.

Viaszszobrászat, a szobrászat egyik technikája, mely viaszból mintázással vagy öntéssel készítt plasztikus tárgyakat, többnyire gyümölesmintákat, anatómiai preparátumokat, bábúfejeket és viaszalakokat, ez utóbbiak panoptikum vagy viaszalak-kabinet nevű gyűjteményekben kerülnek közszemlére. A leghíresebb viaszalkagyűjtemény madame Tussaud párisi szalonja volt (1780—1802). Híresek a viaszalakos nápolyi betlehemek a XVIII. sz.-ból. A renaissancétól kezdve a V.-ot művészek is felkarolták s többnyire apró genrealakokat, arcképes vagy naturalisztikus életképeket ábrázoló domborműveket mintáztak viaszból. A legszebb ily fajta emlék a lillei muzeum leányfeje, XVI. sz.-beli olasz munka. A mintázó viasz 4 rész viasz, 3 rész terpentín s kevés olaj keveréke, amelyet miniummal, cinóberrel vagy bolussal vörösre festenek. Szoboröntésnél a viaszt még kolofoniummal teszük keményebbé s fa- vagy gipszformába öntik. V. ö. *Meisl*, Die Kunst der Wachsarbeit (Linz 1837) és *Blondel*, Les modeleurs en cire (1882).

Viasztétű (állat), a számos pajzstetvekhez (l. o.) sorolt, Kínában és Japánban — de Dél-Európában is található — különféle fásnövényeken élő *Ericerus pe-la* Char. s a keletindiai *Ceroplastes ceriferus* And. nevű faj. Mindkettő fehér viaszt választ ki, melyet Ázsiában viaszgyertyák és orvosságok készítéséhez használnak. Kémiai vizsgálat szerint a pajzstétűviasz összetétele megközelíti a méhviaszt, de minősége állítólag jobb, a belőle készült gyertya fényerőssége tízszeresére nagyobb a mi viaszgyertyánknál.

Viasztükör, l. *Viaszmirigyek*.

Viaszvirág (növ.), l. *Hoya*.

Viaticum (lat.) a. m. úti eledel, útravaló. A kat. egyházban így nevezik az Oltári szentséget, midőn azt a veszélyes betegek veszik magukhoz, mint táplálékot az örök élethez vezető útra.

Viatóres, a régi rómaiaknál a főtisztviselők és papok mellett alkalmazott hírvivők, eljörök.

Via triumphalis (lat.), a diadalmenet útja a régi rómaiaknál, melyen a triumfust tartó hadvezér a Marsmezőről a Capitoliumra vonult.

Viaud, Julien, l. *Loti Pierre*.

Viaur (ejtsd: viór), az Aveyron 153 km. hosszú bal mellékfolyója Dél-Franciaországban, Laguëpienél torkollik.

Vibert (ejtsd: viber), *Jean Georges*, francia festő, szül. Párisban 1840 szept. 30., megh. u. o. 1902 júl. 27. Barrias és Picot festők tanítványa volt és kivált XIV. és XV. Lajos korából merített genreképekkel aratott sikereket. Annak idején híres volt az a képe, amely Coquelin színészt a «*Préciseuses ridicules*»-ben ábrázolja. Thiers apoteózisának nagy képe a párisi Musée du Luxembourgban van.

Viborg (*Viborg, Viipuri*), 1. kerület Finnország DK.-i részében a Ladoga-tó és a Finn-öböl közt. Területe 43,175 km², ebből 339 km² a szigetekre, 12,587 km² a tavakra jut. Lak. száma (1920) 558,000 egy km²-re 12·9 lak. jut. A kerület egész felülete glaciálisan lefűrt, ösközetekből álló dombvidék, a mélyedésekben temérdek szabálytalan alakú tó foglal helyet, legnagyobb köztük a Saima-tó. A jég alatt futó patakok lerakódásai, az özök és a végmorénák fedik némely helyen a talajt. Különösen két egymással párhuzamos, hatalmas moréna-öv, a Salpausselkä húzódik rajta végig. A Saima-tóból kifolyó Vuoxen folyónak világhírű sellője az Imatra. Az éghajlat zord, az évi középhőmérséklet a tengerparton csak 3·7°. A rossz talaj és zord éghajlat miatt a földművelés kevés, termelnek rozsot, zabot, árpát, burgonyát, kendert és lent. Kevés bányászata, de fejlett ipara van. Különösen a faipar jelentős, de van fém-, üveg-, porcellán- és papirosipara. Nagyon sok fát visznek ki.

2. V. kerület székhelye és kikötővárosa a Saimacsatorna torkolatánál. Lakosainak száma (1922) 31,000. Kereskedelme élénk, különösen tranzitforgalma, mert itt sok fát, vajat, vasárút stb. visznek ki. V.-ot mint svéd határvárat az oroszok ellen 1293-ban építették; 1710-ben elfoglalták az oroszok, 1793 júl. 3. a svéd flotta itt csak nagy veszteségekkel tudott megmenekülni az orosz hajóhad bekerítő törekvései elől.

Viborg, az ugyanily nevű dán kerület (2996 km² ter., 104,314 lak.) és püspökség székhelye Jütland félszigeten, (1921) 14,244 lak., bőrcserzés-sel, sőr- és gépgyártással. V. Jütland legrégebb városa. A város kikötője *Hjanbek*, Limfjordtól 8 km. távolságra.

Viborga (állat), a fehér delfin (*Delphinaptera leucas* Pall.) egyik neve.

Vibráció (*vibratio*, lat.) a. m. rezgés.

Vibrációs kronográf, elektromágnessel állandó rezgésben tartható hangvilla, mely rezgéseit kormozott papírral körülvevtt és forgatható henger palástjára rajzolja. A forgási tengely csavarmenetes, úgy, hogy a kormozott papírra rajzolt hullám-

vonalak egymás mellé kerülnek. Igen kis időközönként való.

Vibrációs massage a. m. rezgő massage. Rendesen villamos áram hajtotta masszáló készülékekkel végzik. L. *Massage*.

Vibrációs mikroszkóp, Lissajous francia fizikustól eredő műszer, melyet Helmholtz javított és alkalmazott a húrok rezgéseinek tanulmányozására. Lényeges része egy nagy hangvilla, melynek végei erős elektromágnes sarkai között rezegnek s melynek egyik vége lúpát (nagyító üveget) tart. Ez előtt cső van megerősítve, mely szemlencsét tartalmaz, úgy hogy az egész mikroszkóp módjára van összeállítva. Ha a lúpa a hangvillával együtt föl-alá rezeg, a rajta keresztül nézve nézve valamely nyugalomban levő fénylő pont föl-alá rezgőnek tűnik fel s ha a rezgések gyorsak, a fénylő és rezgő pont helyett fénylő vonal látszik. Ha ez a fénylő pont valamely húrnak pontja, amely a hangvillához képest rezeg ide-oda, akkor a kétféle rezgés együttes hatása görbe vonalat hoz létre, mely nyugodtnak látszik, ha a rezgő húr a hangvillával egyformán vagy 2—3-szor oly gyorsan rezeg, de ha a rezgési idők nem megegyezők, akkor a görbe folyton változtatja helyzetét. V. ö. *Helmholtz*, *Lehre von den Tonempfindungen*.

Vibracula (állat), egyértelmű a *Vibraculária* névvel. L. *Vibraculária* és *Mohaállatok*.

Vibraculária v. *Vibracula* (állat), l. *Mohaállatok*.

Vibrálás, gyors rezgő mozgások egymásutánja.

Vibrato, az az eljárás, melynél a húros hangszerek hangszínének és melegségének fokozására halkezünket állandóan rezgetjük.

Vibrio A. Fischer (növény), a Baktériumokhoz tartozó *Microspira* Schröter és a *Spirosoma* Migula géniusz elavult neve. *Vibrio cholerae asiaticae* Koch = *Microspira comma* (R. Koch) Schröter, a kolera baktériuma.

Vibrográf a. m. *vibrációs kronográf* (l. o.).

Vibrométer a. m. *pallográf* (l. o.).

Vibroszkóp a. m. *vibrációs mikroszkóp* (l. o.).

Viburnum L. (növény), a forrtszirmú kétszikűek génuza a *Caprifoliaceae*-családban. Fás növények, osztatlan, vagy csak karélyos levelekkel, öt tagú virágokkal. Magházuk háromrekesztű, de benne csak egy mag fejlődik. Termésük csont-héjas. Virágzatuk elágazó. 100 fajuk a mérsékelt és szubtropikus övön él, Európában csak 3. Nálunk közönséges a *V. lantana* L. (ostormén, molnár-cseresnye, kakasfa v. bangitafa), erdőszéleken gyakori, nemezes levelű cserje; nemkülönbön a *V. opulus* L. is (kányafa, kányabangita), fehér virágzatával és később piros lapjaival tűnik fel. Kertészetiileg kultivált alakja a labdarózsa vagy hólabda (var. *rosea*), melynek virágzata számos meddő virágból álló gömb. Az északamerikai *V. edule* Pursh. és *V. oxycoccus* Pursh. gyümölcsét eszik. A *V. dentatum* W. szintén amerikai fajnak fája az arrow wood néven ismert műszerfa. *V. prunifolium* L. (Észak-Amerika) szolgáltatja a med. *cortex Viburni*-t.

Vicaire (ejtsd: vikár), *Gabriel*, francia költő, szül. Belfortban 1848 jan. 15., megh. Párisban 1900 szept. 23. Versei erős népköltési hatás alatt állanak. Főbb versei: *Émaux bressans* (1884);

L'heur enchantée (1890); *Au bois joli* (1893); *Le clos des fées* (1897). Versei színművei: *Le miracle de St. Nicolas* (1888); *Fleurs d'avril* (1890); *La farce du mari refondu* (1897), a két utóbbi Jules Truffier társaságában készült). V. ö. *Corbel*, *Gabriel V.* (Paris 1902).

Vicarello (ejtsd: vika—), falu Róma olasz tartományban, a Lago di Bracciano mellett, 45°-os (az ókori *Aquae Apollinares*) ásványos forrásokkal. 1852-ben itt ókori érmeket és főlírassal ellátott ezüst serlegeket találtak.

Vicariáló tulajdonság (növény), az inkonstans varietások olyan félig-meddig lappangó sajátysága, amely örökölt változást két belső tulajdonság antagonizmusának köszönheti s ezek ugyanazon helyen ugyanazon időben egyszerre nem, csak egymást helyettesítve jelentkezhetnek, pl. valamely szírom feltja lehet egyszer piros, máskor fehér.

Vicarius (lat.) a. m. helyettes, különösen világi és egyházi hivatalnokok szolgálati helyettesítője. — *V. apostolicus*, l. *Apostoli helynök*.

Vice (ném. *Witz*), l. *Elc*.

Vice (a lat. *vicis* szóból) a. m. helyettes, hivatali címeknél *al-*, pl. *vicispán* (a helyett *V.-ispán*) a. m. *alispán*. — A budapesti köznyelv a házmasternek alsóbb munkára felfogadott segédjét *V.-házmasternek*, rövidítve *vicének* vagy *vicinek* mondja.

Vicearchidiaconus, l. *Esperes*.

Vicelinus, *szent*, Holstein apostola, 1149 okt. 11. óta püspök Oldenburgban, megh. 1154 dec. 12. Az ő fáradság- és küzdelemteljes működésének köszönhető Holstein népének a keresztény hitre való térítése, illetőleg visszatérítése, amiben barátja és hű társa, Thetmar prépost nagy segítségére volt. V. ö. *Helmoldi*, *Chronicon Slavorum*; *Kruse*, *Das Leben des heil. Vicelin* (Altona 1826); *Haupt*, *Die Vizeleikirchen* (Kiel 1884).

Vicem pro vice reddo tibi, bone vicine (lat. a. m. a kölesönt a kölesnért visszaadom neked, jó szomszéd). A lengyelek, mikor II. Rákóczy György erdélyi fejedelem X. Károly svéd királlyal 1657. Lengyelországot pusztította, bosszúból Magyarországra törtek, Beregszászt fölgyújtották, a templomba menekült lakosokat meggyilkolták és ezt írták a templom falára. V. ö. *Tóth Béla*, *Szájrúl-szájra*.

Vicente, portugál költő, l. *Gil Vicente*.

Vicentini Alpok, a D.-i Mészko-Alpok egyik hegyesoportja Trient és Verona közt Olaszország ÉK.-i határvidékén, E.-on a Val Sugana, azaz a Brenta völgye határolja, legmagasabb csúcsa a Cima Dodici (2338 m.) és a Monte Pasubio (2236 m.); utóbbi a Val Sugana-val együtt a világháború folyamán számos harc helye volt.

Vicentino (ejtsd: vicen—), *Don Nicola*, olasz zeneszerző, szül. Vicenzában 1511., meghalt Rómában 1572. Írt egy kötet ötszólamú madrigált. Konstruált egy archicembalót és egy archiorganót, amelyeken a törzshangokból # és b útján leszármozott hangok is megkülönböztethetők voltak. Főműve: *L'antica musica ridotta alla moderna pratica* (1555).

Vicenza (ejtsd: vicenusa), l. olasz tartomány, területe 2735 km², (1921) 548,142 lak. (1 km²-re:

181). Tíz járása van: Arrignano, Asiago, Barbarano, Bassano, Lonigo, Marostica, Schio, Thiene, Valdagno és V.

2. V., Vicenza tartománynak fővárosa, püspöki székhely, a Bacchiglione folyó mellett, a Monte Berico É.-i lábánál, (1921) 60,256 lak., selyem-, gyapjú-, len- és kenderfonó- és szövőiparral, gépgyártással, bútorkészítéssel és ötvösiparral. A várost átszelő Corso Principe Umberto gazdag műemlékekben (nagyreszt Palladio művei), ezek közül a legkiválóbbak: a Ragione-palota, amelyet a XIII. sz.-ban Palatium vetus néven építettek; a Palazzo Prefettizio; a Barbaran-palota; az 1584. befejezett Teatro Olimpico; a városon kívül van a Rotonda, oszlopcsarnokkal és kupolateremmel; V. régi székesegyháza gót izlésű volt, de többször restaurálták; a Santa Corona gótikus dominikánus templom (1260—1300); a San Lorenzo a város legérdekesebb temploma (1280—1344). A hegyen álló Madonna del Monte Berico búcsújáró kápolnát V. del Monte kapujával 650 m. hosszú fedett árkádos folyosó köti össze. Van nagy könyvtára, gazdag kép- és éremtára; római korbéli régiségek muzeuma, érseki liceuma, műszaki és ipariskolája, építőművészeti akadémiaja (1550).

V. etruszk eredű; a rómaiak alatt már virágzó város volt: *Vicetia* vagy *Vicentia*; 452. Attila hűnjai majdnem teljesen lerombolták; a lombard városi szövetségnek egyik első városa volt. 1236-ban II. Frigyes elfoglalta; 1404. önként hódolt Velencének. 1509-ben I. Miksa császár vette birtokába, de 1516. újra visszaadta Velencének. 1848 máj. felkelt az osztrák uralom ellen, de jún. 10. megszállották. 1866-ban Olaszországba kebeleztek. A világháborúban 1915. és 1916. pályaudvarát és katonai épületeit osztrák-magyar repülők több ízben bombázták. V. ö. *Castelloni*, *Storia della città di V.* (V. 1783—1822, 14 köt.); *Pettina*, V. (Italia Artistica, Bergamo 1905); *O. Schmidt—Fabini*, V. (Wien 1898).

Vicenzai herceg, I. *Caulaincourt*.

Vice versa (lat.) a. m. megfordítva, kölcsönösen.

Vieh (ejtsd: vik, *Vique*), város, püspöki székhely Barcelona spanyol tartományban, (1910) 11,628 lak., fonó- és szövőiparral, közelében réz- és szénbányával; X. sz.-beli székesegyházát 1803. újjáépítették, szép keresztfolyosója és remek márványoltára van (XII. sz.). V. a római *Ausa*, majd *Ausonia* püspöki székhely. 713-ban az arabok feldúlták. 798-ban a frankok *Vicus Ausoniensis* (*Vic d'Osona*) néven újjáépítették. Itt 1810 febr. 20. Augereau győzelmet aratott a spanyolokon.

Vichodna (*Východná*), nagyk. Liptó vármegye Iptóújvári járásában, (1910) 2142 szlovák lakossal. (Tr. Cs.—Szl.)

Vichy (ejtsd: visi), *V.-les Bains*, város és híres fürdőhely Allier francia départementben, (1911) 16,502 lak., Ó- és Újvárosból áll; vasöntés-, vasipar-, művirág- és konzervkészítéssel. V. egyike az ország legjelentékenyebb fürdőinek. Ásványvízforrásai majd 600,000 l. szénsavas, vasas vizet adnak. Tulajdonosuk az állam. Fontosabb forrásai: Le Puits Chamel (44°), La Grande Grille (42°), La Source Mesdames (16°). Az Allier partján az új park (12 ha.) kittedő sétahely. Évenként több mint

50,000 fürdővendég látogatja. Gyomor-, epe- és hólyagbántalom, köszvény ellen használják. V., a rómaiak *Aquae Calidae*-je, nagyobb föllendülését XIV. Lajos korának, majd III. Napoleonnak köszönheti. V. ö. *Lambert et Reymond*, V., étude clinique (Paris 1907., 3 kiad.).

Vicia L. (növény), I. *Bülkőny*. Ennek egyik termesztett faja a *babó*, *V. faba L.*

Vicinalis (lat.) a. m. szomszédos; *V. vasutak*, I. *Helyiérdekű vasutak*.

Vicinalis lapok a kristálytanban olyan kristálylapok, amelyeknek helyzete valamely egyszerű indexű lap helyzetéhez igen közeláll, de azzal még sem azonos; pl. a (111) indexű lapnak N. lapja a (34., 35., 36.) indexű lap.

Vicinisták (növény) keletkeznek véletlen keresztzodések útján és ekkor egy növény ivadéki közt mint idegenek eltérő bélyegekkkel jelentkeznek.

Vicispán a. m. alispán (l. o.)

Vicisti, Galilae! (lat. a. m. Gyóztél, Galileai!) Az egyházatyák följegyzése szerint ez volt a csatában elesett Julianus Apostata római császár (megh. 363.) utolsó szava, melyet kiáltva egy marék vért dobott az ég felé.

Vicksburg (ejtsd: vikkszbörg), város Mississippi amerikai államban, (1920) 18,072 lak., gyapótkereskedelemmel. A polgárháborúban nagy szerepet játszott. 1863 júl. 4. Grant kapitány hadainak hosszas ostroma után megadta magát.

Viclipuclí, mexikói isten, I. *Huicilopocstli*.

Vico, Lago di, olasz tó, I. *Cimino*.

Vico (ejtsd: viko), *Giovanni Battista*, olasz filozófus, szül. Nápolyban 1668., megh. 1743 jún. 21. A retorikát tanította a nápolyi egyetemen (1697 óta), 1734 óta pedig a királyság hivatalos történetírója volt. Fő műve: *Principj di una scienza nuova d'intorno alla commune natura delle nazioni* (Nápoli 1725 és azóta többször, németre Weber fordította 1822, franciára Michelet 1827 és Belgiojoso heregnő 1857). Latin művei: *De antiquissima Italorum sapientia* (u. o. 1710); *De uno universi iuris principio et fine uno* (u. o. 1720). Teljes kiadások *Ferraritól* 6 köt., 1835—1837 és *Pomodoro* 8 köt. 1859—69. V. a jog- és történetfilozófia terén korszakot alkot, az utóbbit megalapítja, egyszersmind a néplélektan eszméinek első hirdetője. V. ö. *Werner*, Über V. als Geschichtsphilosoph und Begründer der neuern ital. Philosophie (Wien 1877); *B. Croce*, V. (1908).

Vico Equense, község Napoli olasz tartományban a sorrentói félsziget É.-i partján, kies fekvéssel, (1911) 11,035 lak., bor- és olajtermeléssel.

Vicogne-gyapjú, a *Vicunna* (I. *Lama*) gyapja.

Vicomte (franc. ejtsd: vicoñt, a lat. *vicecomes*-től, olasz. *visconte*, spany. *visconde*, portugál *visconde*, ang. *viscount*), nemesi cím, mely a báró és gróf között álló nemesi osztályt illeti. A vicecomes szó 819. fordul elő legelőször, még pedig Frankországban, ahol a gróf, comte helyettesét jelölték vele. Valószínű, hogy a V. szót a normannok vitték magukkal Angliába. Franciaországban rendszeresen a gróf vagy marquis legidősebb fia viseli apja életében e címet.

Vicsa, a Latorca 35 km. hosszú bal mellékvíze Bereg vm.-ben, Hársfalvánál torkollik, völgyében vezet a vasút Munkáctól Stryj felé. (Tr. Cs.—Szl.)

Vicsa (*Vicca*), kisk. Szilágy vm. szilágycesehi j.-ban, (1910) 262 román lak. (Tr. R.)

Vicsápapáti (*Výčapy Opatovce*), kisk. Nyitra vm. nyitrai j.-ban, (1910) 1354 magyar és szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vicsегда (*Vücsегда*), a Dvina 1121 km. hosszú jobb mellékfolyója Vologda szovjet-orosz kormányzóságban. Szolviicssegodszknál torkollik, hajózása ártek hiánya folytán nem jelentékeny, gőzösökkel néha hajózzák a Keltma (balról) torkolatáig, mellékfolyója még a Szisszola, Vim és Visera.

Vicsor, *Vicsorgó* (növény), l. *Lathraea*.

Victimae paschali (lat.), Wipo, II. Konrád udvari káplán szerzette *Sequentia*, mely jelenleg is használatos a husvéti sz. misében.

Victoors, *Jan*, hollandi festő, szül. Amsterdamban 1620 körül, megh. u. o. 1676 után. Rembrandt tanítványa volt, kinek hatása gyakran észlelhető képein. Általában brutális, földhöztapadt realizmus, néha érdekes pszichológiai kifejezés jellemzi. Művei közül említendők: Scipio önmegtartóztatása (Szentpétervár, Eremitage); Dávid és Hámán (braunschweigi muzeum); David halála (kopenhágai képtár); József álomfejtése, Disznóölés, A falusi fogorvos (amsterdami Rijksmuseum); Mózes megtalálása, A Benjámín tarisznyájában megtalált serleg (drezdai képtár); Hágár és Izmael elűzetése, Jákob megáldja József fiait és Kuruzsló a piacon (Budapest, Szépművészeti Múzeum).

Victor (lat., nőnemben *victrix*) a. m. győző, Jupiter mellékneve. A V. egyúttal férfinév, melyet magyarul *Győző*-vel is szoktak helyettesíteni. L. *Viktor*.

Victor, *Sextus Aurelius*, l. *Aurelius*.

Victoria, a görög *Nike* római mása, a győzelem megszemélyesítése. Templomát Kr. e. 294-ben építették a Palatinuson s ápr. 12. mutatnak be neki áldozatokat. Augustus az actiumi győzelem után remek szobrot állított fel benne.

Victoria, nőnév, l. *Viktória*.

Victoria (ejtsd: vik—), 1. az ausztráliai Szövetséges Államok (Commonwealth of Australia) egyike, 227,610 km² területtel és (1921) 1,531,529 lakossal. Partvidékének D.-i része termékeny s jó kikötőkben gazdag, É.-i része pusztaság. A hegyes vidéket az átlag 500—1000 m. magas *Dividing-range* alkotja. Vizei legnagyobb részét a Murrayba szakadnak. Éghajlata szubtropikus. Flórája elég gazdag. Állatvilága ugyanolyan, mint a kontinens többi részeiben. A lakosság földműveléssel, állattenyésztéssel és főleg aranybányászattal foglalkozik. Aranyban való gazdagságának köszönheti gyors felvirágzását s gazdasági és kulturális előhaladását. Az ipari és kereskedelmi forgalom gócpontja a főváros, Melbourne.

2. V., Brit-Kolumbia kanadai tartomány fővárosa Vancouver sziget D.-i végén, (1918) 67,000 lak. (3000 kínai), fűrészmalmokkal, gépgyártással, fa-, szén- és halkivittel. A James-öböl mellett van a parlament, muzeum, anglikán székesegyház; szép parkja a Beacon-Hill-park.

3. V., erősség Alberta kanadai tartományban, 500 lak. (köztük 300 Kri-indiánus).

4. V. (*Guadiana v. Ciudad de V.*), *Durango* (l. o.) mexikói állam fővárosa.

5. V. (*Ciudad V.*, azelőtt *Nuevo Santander*), Tamaulipas mexikói állam fővárosa, a Rio Santander mellett, (1900) 10,086 lak.

6. V. (*Santa Maria de la V.*) város Miranda venezuelai államban, 7000 lakossal, kakaó-, cukornád-, indigó-, kávé-, gyapot- és dohányültetvényekkel.

7. V. (*Nossa Senhora da V.*), Espirito Santo braziliai állam fővárosa, az Espirito Santo-öböl egyik szigetén, 30,000 lak., megerősített kikötővel. Az öböl D.-i oldalán van *Villa Velha* 1535. alapított régi főváros, felette a Nossa Senhora da Penha kolostor.

8. V. (azelőtt *Matanza*), város Entre Rios argentinai tartományban, a hajózható Paranacito mellett, 10,000 lak.

9. V., város Dél-Rhodesiában, az aranymezők és Symbabye romjai közelében.

10. V., tartományi kerület Kamerun volt németnyugatafrikai gyarmatban, 130,000 néger bennszülött és 238 fehér lak. Főhelye V., az Ambass-öböl mellett, nagy ültetvényekkel, 50 európai, 2000 néger lak.

11. V., a keletafrikai Seychelle brit szigetesoport fővárosa, szénállomás.

12. V., fővárosa *Hongkong* (l. o.) brit szigetnek.

Victoria, folyó Észak-Ausztráliában, a Timortenger Queens-Mannel nevű öblébe ömlik, partjai lakatlanok.

Victoria Lindl. (növény), a Nymphaeaceae-család genusza, melynek két faja Amerikában az Amazon folyam környezetében él. A *V. regia* élőlevelű növény, melynek a víz színén úszó levelei 1 m. átmérőt meghaladó, kör alakú, 8—10 cm. magas, felhajló karimával ellátott levelek. Nagy virága a víz színe fölé emelkedik, számos fehér szirm veszi körül. E gyönyörű növényt hazájában Hänke fedezte föl 1801. Nálunk fűvészkertekben kultiválják, külön e célra készült, ú. n. V.-házakban, 25°—30° C. hőmérsék mellett. Rendesen minden évben magról kelt példányokat nevelnek. Magját hazájában eszik. (L. a *Vizinövények* II. színes képmellékletén, 5. kép.)

Victoria (ang.), félfődeles hintőfélé, mely hasonlít a *mylord*-hoz, de annál könnyebb.

Victoria (*Vittoria*), *Tommaso Ludovico da*, spanyol zeneszerző, szül. Avilában (O-Kasztília) 1540 körül, megh. Madridban 1613. 1589-ben kir. másodkarmester lett. A Palestina-stílus legkiválóbb művelőinek egyike. Számos egyházi zeneműve maradt fenn. Összes műveinek gyűjteményes kiadását F. Pedrell szerkeszté.

Victoriáföldje, 1. az Északamerikai sarkvidék egyik szigetének DK.-i része, a Mac Clintock-, Victoria-, Dease-csatornák, Coronation-öböl, Dolphin-, Union- és Prince Wales-szorosok közt. A Prince-Albert-sund a *Wollaston* és *Albert herceg földje*kre osztja. Simpson 1838. fedezte föl és eszkimó telepeket is talált rajta. — 2. V. vagy *Dél-Victoria*, a D.-i sarkvidék egy része a d. sz. 70°31'-től és 160—172° k. h. közt; a hóval födött, meredek partú vidékből emelkednek ki az Erebusz és Terror vulkánok. Scott 1902. elérte rajta a 82°17' d. sz.-et, hegyes terület, a Mount-Murchison 4500 m. magas. 1841-ben Ross fedezte föl.

Victoria-Harbour, kikötő Labuanban (I. o.) Borneo szigetén.

Victoria Nyanza, középafrikai tó, I. Nyanza.

Victoriatuus (lat.), $\frac{3}{4}$ denár értékű római közértársasági ezüstpéNZ, mely nevét a hátulján győzelmi jelvényt koszorúzó Victoriatól vette. Lelelt helye és pénzlába arra enged következtetni, hogy a görög-illír városokkal folytatott kereskedelem kedvéért verték. Van kettős és fél V. is.

Victoria-zisesés vagy **zuhatag**, I. Zambézi.

Victorinus, **Gaius Marius**, afrikai eredetű római rétor és grammatikus, Kr. u. 350 táján ékeskészlést tanított Rómában és agg korában a keresztény hitre tért. *Ars grammatica*-ja, mely 4 könyvben jórészt metrikával foglalkozik, a Keil-féle Grammaticai latini 6. kötetében (Leipzig 1874) található. Kommentárt írt Cicero de inventione c. művéhez (*Halm*, *Rhetores latini*, Leipzig 1863), Szent Pál három leveléhez s több vitairatot az ariánusok és manicheusok ellen. *Mais*, *Scriptorum veterum nova collectio* (3. köt. Róma 1837); *Migne*, *Patrologia* (8. köt. Paris 1839—54). A de definitionibus c. művét kiadta *Stangl* (München 1888). V. ö. *Hoffmann*, *De M. Vict. philosopho Christiano* (Breslau 1880).

Victor Laferté, **Dolgorukova** hercegnő (I. o.) írói neve.

Victor-Perrin (ejtsd: —pereñ), **Claude**, **Belluno hercege**, francia hadvezér, szül. La Marcheban 1764 dec. 7., megh. Párisban 1841 márc. 1. Mint közlegény lépett 1781. egy francia tüzérezredbe s Toulon ostrománál 1793. már dandártábornok lett. 1796 óta Napoleon oldalán résztvett az összes hadjáratokban s a friedlandi csatában (1807 jún. 14.) a tábornagyi rangot érdemelte ki. 1808—1810-ig Spanyolországban harcolt az angolokkal változó szerencsével. Az 1812-iki orosz hadjáratban a Bereszina mellett fedezte a visszavonulást. 1813-ban a 2. hadtestet vezette a drezdai, lipcei és hanauai csatában. 1814 márc. 14. megsebesült a crauneui csatában. Napoleon visszatérése után ő is Gentbe menekült XVIII. Lajossal. 1821 dec.-ben hadügyminiszter lett, 1823. mint vezérkari főnök kísérte Angoulême herceget Spanyolországba. A júliusi forradalom után visszavonultan élt. V. ö. *Extraits de mémoires inédits de feu Claude V., duc de Bellune* (Paris 1846).

Vietrix (lat.) a. m. győzedelmes; a rómaiaknál Venus mellékneve.

Vietrix causa diis placuit, sed victa

Catoni (lat.) a. m. az isteneknek a győztes ügy tetszett, de Catónak a legyőzött. Idézet Lucanus *Pharsaliájából* (I. 128).

Vicuña, chilei város, I. **Elqui**.

Vicunna vagy **Vicugna** (állat), I. **Láma**.

Vicus (lat.), kisebb városrészek, negyedek elnevezése az ókori Rómában.

Vicza, kisk. Sopron vm. kapuvári j.-ban, (1920) 443 magyar lak.

Viczay-család (Ósi és hédervári gróf), ósrégi család, amely a kihalt Kanisay és élő Ostffy-családokkal közös törzsből, az Osl nemzetségből eredt. A család 1873. Héder grófban halt ki. **V. János** (IV.) 1651. nőül vette a Hédervári-család utolsó férfitörzsjének, Hédervári Istvánnak leányát s vele kapta a győrmegyei Hédervárat, amely

a család állandó lakóhelye lett. E Jánosnak **Jób** nevű unokája (megh. 1734.) kapta 1723. III. Károly királytól a grófi rangot. Fiai közül **Mihály** (I. alább) gazdagította és tette nevezetessé a hédervári gyűjtőteményt, amelyet fia, II. Mihály még gyarapított.

Nevezetes tagjai a családnak:

1. **V. Héder gróf** (Ferenecnek, II. Mihály testvérének fia), szül. 1807 aug. 2., megh. Héderváron 1873 dec. 23.-án. Mint katona ismerkedett meg Széchenyi István gróffal és midőn ez a 40-es években Batthyányi Lajos gróffal Keletre indult, ő is hozzájuk csatlakozott. Ez az utazás erősen kifejlesztette benne a régészet iránt való hajlamát. Sokszorosán gyarapította gyűjtőteményét etnográfiai és főleg numizmatikai tárgyakkal. 1848-ban festészeti tanulmányútra ment Olaszországba és csak 1854. tért haza. 1868-ban Győr vm. főispánja lett. Benne kihalt a V.-család.

2. **V. Mihály** (I.) gróf, az előbbinek nagyapja, szül. Héderváron (Győr) 1756 júl. 26., megh. 1831 márc. 18. Művelt ember volt, örömet foglalkozott archeológiával, de leginkább a numizmatika volt kedvelt tárgya. Először jogi tanulmányokat folytatott, de a régiségtan iránt való hajlamát követve, visszavonult Hédervárra, hol a már addig is szép számú érem- és régiséggyűjtőteményt szorgalmasan gyarapította. A hédervári múzeum az ország legszebb magángyűjtőteménye lett, amelyet még külföldi tudósok is meglátogattak. Olasz tudósok is írtak e muzeumról, így a milánói *Caroin*; *Sestini* C. három értekezésében emlékezik róla, valamint *Tounson* Róbert angol szakíró.

Vicze (*Vifa*), kisk. Szolnok-Doboka vm. kékesi j.-ban, (1910) 1082 magyar és román lak. (Tr. R.)

Viczián, I. **Ede**, vízmérnök, miniszteri tanácsos a földművelésügyi minisztériumban, szül. Tápiófarmoson 1872 márc. 17. A műegyetemet Budapesten 1893. végeztén, 1894. a középítészai ármentesítő társulatnál szakaszmérnök lett, 1895. a földművelésügyi minisztériumba neveztek ki. 1896—1909-ig az Országos Vízépítészeti Igazgatóság vízrajzi osztályában Magyarország vízerőinek országos felvételét készítette. E felvételek eredményét *Magyarország vízierői* c. munkájában foglalja össze (I. és II. kiad.). 1909—1914-ben a soroksári Dunaág rendezését végrehajtó m. kir. kirendeltségnél működött s megírta *A soroksári Dunaág vízierője* c. művét, amelyet a Mérnök- és Építész-Egylet nagy aranyérmével tüntetett ki. Egyéb művei: *Egységes vízgazdálkodás és víz-erőhálózat* (1919); *Waterways* (1919). 1920-ban Neuillyben a magyar békedelegációban eredményes szakértői munkát végzett. 1924 óta a földm. miniszt. kultúrmérnöki ügyosztályának vezetője.

2. **V. István** dr., jogi író és politikus, szül. Tápiószelén (Pest vm.) 1874 jún. 24. 1896-ban a belügyminisztérium szolgálatába lépett, hol túlnyomóan a törvényelőkészítő osztályban működött, idővel mint annak főnöke. 1917-ben min. tanácsos, 1921. helyettes államtitkár lett. Kevéssel a forradalmak után a belügyminisztériumban a rendőri és közbiztonsági osztályok élére került államtitkári hatáskörrel. 1922-ben Nagykátán gyűlési párti programmal nemzetgyűlési képviselővé választották. A politikában a keresztény nemzeti irányzat exponált híve. A budapesti tud. egyetem

közgazdasági fakultásán a közigazgatási jog előadója volt. A szaklapokban megjelent számos cikkén felül több önálló művet írt. *A magyar közigazgatási eljárás alapvonalai* című műve (Budapest 1912), melyben rámutatott a közigazgatási alakj egy fontosságára, az első tudományos kísérlet a magyar közigazgatás *alaki jogszabályainak rendszerbe foglalására*. Egyéb művei még: *A községi szervezet néhány főbb kérdése* (Budapest 1909); *A falu háztartása és közjóléti intézményei* (u. o. 1914) stb. Ennek a Lexikonnak is munkatársa.

Viczmándy Győző, költő (*Darmay Viktor*), szül. Darmán (Ung) 1850 dec. 2., megh. Kozmán (Zemplén vm.) 1878 márc. 28. Már jogász korában erőt vettek rajta irodalmi hajlamai; fejlődésére nagy hatással volt Szemere Miklós. A szépirodalmi lapok szívesen látták verseit, melyek hevülékeny, alapjában nemes, de ki nem tisztult egyéniségének hű tolmácsai; nagy tehetség sok pongyolással vegyülve. Versei 2 kötetben jelentek meg: *Felhők és csillagok* (1872) és *Újabb költemények* (1877). Vid, kisk., Veszprém vm. devecseri j.-ban, (1920) 333 magyar lak.

Vid (*Wit*), római *Utus*, az Alsó-Duna 208 km. hosszú jobb mellékfolyója Bolgárországnak. A Kódza-Balkán É.-i lejtőin ered két forrásból, elfolyik Teteven mellett és Islazu román várossal szemben Nikápolynál torkollik.

Vid, magyar államférfi, a Gut nemzetségből. 1055-ben már Bács vm. ispánja volt. Utóbb az ifjú Salamon király tanácsásként mint (Pauler jellemzése szerint) «vitész, erőlyes, de kíméletlen és céljai kivételében mindenre képes férfiú, döntő befolyásra tudott jutni». Nagy jószágai voltak a buzási mező körül, a nándorféhevári győzelem (1071) után itt elrendelt osztozkodásnál Salamon király éppen Vid tanácsára tagadta meg Géza hercegtől a törvényes egyharmadrészt, csupán egynegyedet adván neki, épp úgy, mint Vidnek és vejének. Vid folyton szította a rokonok közt való bizalmatlanságot, miért is 1073. Géza elfogatta és csak néhány hét múlva bocsátotta szabadon. Vid bosszúból egyenesen Géza elfogatására és megvakítására buzdította a királyt, de tervét Vilmos apát meghiúsította. A polgárháború mégis kitörvén, Salamon a kemeji csatában győzött, de két hét múlva (1074 márc. 14.) Mogyoródnál László herceg hadai először is Vid hadait szórták szét s ez útközben Vid elesett, a király pedig megfutott.

Vida, I. *Aladár*, filológus, szül. Eperjesen (Sáros) 1853 ápr. 7. Az egyetemet Budapesten végezte, 1874. a klasszika-filológiából, 1875. a német nyelv és irodalomból nyert tanári oklevelet. 1873-ban az eperjesi kir. kat. főgimnázium tanára lett, 1891. a nagybányai állami főgimnázium igazgatójává nevezték ki. Dolgozatai és értekezései: *Az ősgermánok vallása* (külön leszámot az eperjesi kir. kat. főgimnázium 1874—75. értesítőjéből); *Aristophanes Madarai* (görög irodalomtört. tan.); *Görög-magyar és magyar-görög szótár* (Lévay Istvánnal, 2 köt., 2. kiad. Budapest 1899); *Egy pár észrevétel a német nyelv és irodalom tanításához gyűjteményünkben* (Eperjes 1885); *Parsival* (német irodalom-

történeti tanulmány). 1889—1891. szerkesztette az eperjesi Széchenyi-kör évkönyveit.

2 *V. Árpád*, grafikus, szül. Marosvásárhelyen 1884 ápr. 4., megh. Budakeszin 1915 febr. 21. Első oktatója Gulyás Károly volt, később rajztanári oklevelet szerzett s 1907-től fogva grafikai tanulmányokat végzett Olgyai Viktornál. 1908-ban önarcképével (akvarell, Szépművészeti Múzeum) tünt fel, 1910. egy arcképre megkapta az Esterházy-díjat s külön ösztöndíjat is, amivel Párisba utazott. Hazatérve Marosvásárhelyen számos megrendelést kapott, de akkor már gyöngült erővel dolgozott, a tüdővész korán vitte sírba.

3. *V. József*, költő, szül. Körmenden (Vas vm.) 1833 márc. 2., megh. Kassán 1876 jún. 30. Már 1855. föltűnt verseivel a Vasárnapi Ujságban. Humoros és tréfás dalait, egészséges, bár néha nyers genrékepeit, amelyek *Nemzeti Koszorú* c. kötet alakjában is megjelentek, erős, magyaros ritmusérzék s Petőfibre emlékeztető modor jellemzi s mind a közönség, mind a kritika rokonszenvesen fogadta, de nem nyervén meg Arany János tetszését, akinek véleményére V. sokat adott, kedve lelohadt; 1862. eltávozott Pestről, előbb az egri, majd a kassai jogakadémian vállalt tanári állást s ezóta már keveset írt. V. ö. *Szász Károly* (Vas. Ujs. 1876.) és *Károly Gy. Hugo*, V. J. irodalmi hagyatékából (Figyelő, I. k.).

Vida, *Marcus Hieronymus*, új-latin költő, szül. Cremonában 1480., megh. Albában (Montferrat hercegség) 1566 szept. 27., hol 1532-től püspök volt. Nevezetesebb művei: *Christias* c. eposza. (Cremona 1535); *De arte poetica* (Roma 1527); *De Bombyce* (u. o.); *De Scacchorum ludo* (sakkjáték u. o.). Összes műveit kiadta Volpi 2 kötetben (Padova 1731); válogatott kiadása Pozsonyban 1789. V. ö. *Lancetti*, *Della vita e degli scritti di V. (Milano 1840)*.

Vidah (*Ajuda*), város, I. *Veida*.

Vidakovich *Kamill*, orvos-író, szül. Újmoldován (Krassó-Szörény vm.) 1878 jan. 18. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, 1903—1909-ig a fővárosi Szt. János- és a Vöröskereszt Erzsébet-kórházában működött, azóta a kolozsvári sebészeti klinikán, amelynek 1915. vezetője lett. 1914. egyetemi magántanár, 1921. nyilv. r. tanár. Több értekezésén kívül önállóan megjelent műve: *A végbél gyuladós sebészeti bántalmái* (1914).

Vidakovics *Milován*, szerb író, szül. Szerbiában, Nemenyikuće nevű faluban, megh. Pesten 1841. A háborúk miatt elhagyta hazáját s megfordulván Újvidéken, Szegeden, sőt Késmárkon is, ott iskolába is járt. Többnyire tanítókodott. 1824-ben Pestre költözött s ott maradt haláláig. Bár nagy hírnevszerző, teljesen elszegényedve végezte életét. Ő a szerbek Dugonics Andrása. Hosszú, fantasztikus elbeszéléseiben, melyeket ő is regényeknek nevez, idegen, főleg lovagregényekből vett tárgyakat szerb színezéssel és vonatkozással dolgozott fel s óriási népszerűsége tett szert. A legismertebbek: *Usamljeni junoska* (Az elhagyott ifjú), Buda 1810; *Kassia carica* (Kasszia-cárnó), Buda 1827; *Silvan i Milena* (Szilvan és Milena), Buda 1829; *Ljubomir u Eliseumu* (Ljubomir Elisiumban), Buda 1814, stb. Mindezek fel-

tűnő fogyatkozásai dacára jóval a megjelenésük után is a legolvasottabb szerb művek voltak s újabb és újabb kiadásra kerültek még 1868 körül is. Egyéb művei közül szintén igen olvasott volt «Szerb története», melyet Rajics Jován alapján dolgozott fel. A nyelvújítási harcban elkeseredetten küzdött a nemzeti (tisztá szerb) nyelv és annak képviselője Karadzics (l. o.) ellen. Nagy érdeme, hogy ő teremtette meg a szerb olvasóközösséget.

Vidal, 1. Louis Antoine, orvos és zenei író, szül. Rouenban 1820 júl. 10., megh. Párisban 1891 jan. 7. Legjelentősebb műve: Les instruments à archet (Paris 1876—1879, 3 köt.).

2. V. Paul Antoine, francia zeneszerző, szül. Toulouseban 1863 jún. 16. 1906-ban a Nagyopera első karnagya lett. Főbb művei: Pierot assassin (balett 1888); La Maledetta (balett 1893, a budapesti Operaházban 1905); Guernica (lírai opera 1895); La Bourgonde (nagy opera, Németországban: Walter von Aquitanien és Attila címen is 1898); Ramses (opera); továbbá: La devotion à St. André (misztérium, 1894).

3. V. Peire, troubadour, l. **Peire Vidal**.

Vidal de la Blache, Paul, francia geográfus, szül. Pézenasban 1845., megh. Párisban 1918 ápr. 1878-ban már az Ecole normale supérieure tanára és mint földrajztudós a francia geográfus iskola legkiválóbb képviselője, 1899. a Sorbonne tanára. V. az Annales de Géographie megalapítója. Főművei: Atlas général (Paris 1894, 1899); États et nations de l'Europe. Autour de France (1889); Tableau de la Géographie de la France (1903); La France (1908).

Vidalfekete, kénes festék, amelyet pl. amidofenolnak kénnel, nátriumsulfiddal és fűrésszel való összeolvasztásával nyernek. Szerkezete még bizonytalan.

Vidal-féle reakció, l. **Widal-féle reakció**.

Vidaly (Vidolm), kisk. Torda-Aranyos vármegye toroczkói j.-ban, (1910) 304 román lakossal. (Tr. R.)

Vidám (eszt.), a vígnak egy szelídebb árnyalata, mint a mosoly a nevetésnek; a vidámság vagy csak múltó hangulat vagy állandó jellemvonás és nyugodt, magával tisztába jött lélek kifejezése. L. **Jókedv és Vig**.

Vidapintyek (Viduanæ, állat), a Szövőmadarak (Ploceidae) családjába tartozó madárcsoport. Az idetartozó madarak közép nagyságúak; csőrük rövid, kúp alakú; szárnyuk középhosszú. Legjellemzőbb bélyegük, hogy himjeiknek nász idején sajátos alakú és aránytalanul meghosszabbodott farktollaik vannak. Színezetükben a fekete, barna és a fehér szín uralkodik. Afrikában honosak. Költés idején rendszeren párosan, azontúl és vedléskor nagy csapatokban élnek. Magvakkal és rovarokkal táplálkoznak. A legtöbb fajuk a földön tartózkodik, a hímek azonban főleg a fákon élnek. Fészkeiket a többi szövőmadarakéhoz hasonló módon készítik. A fogságot jól tűrik, de itt csak nagyon ritkán szaporodnak. Legismertebb fajuk a **paradicsom-vidapinty (Vidua paradisea L.**, újabb néven **Steganura paradisea L.**). A hím fejének felső része, háta és farka fekete, nyaka oldalain és tarkóján narancsvörös,

testének alsó részei halvány rozsdasárgák. A tojó verébszínű. Testhossza 15 cm.; meghosszabbodott farktollait beleszámitva testének hossza eléri a 30 cm.-t. Közép-Afrika erdeiben és steppein honos. Éneke nagyon egyszerű, de kellemes. Másik faja, a **dominikánus vidapinty (Vidua serena L.)**, fehér alapszínű és feketén mustrázott; Afrikában úgyszólván mindenütt honos.

Vidasoa, folyó, l. **Bidassoa**.

Vidatánc, l. **Vitus-tánc**.

Vidats, 1. István, id., gazdasági géppáros, szül. Kalocsán 1802., megh. Budapesten 1883 jún. 17. 1825-ben Bánátkomlóson, 1842. pedig Pesten alapított gazd. gépgyárat s különösen jó vaskéket gyártott, ezt neve után **V.-féle ékének** nevezték el és jó szerkezeténél meg jutányos árnál fogva mindenfelé tért hódított hazánkban. 1858-ban gyárat fának, **V. Jánosnak** adta át.

2. V. János, az előbbinek fia, szül. Bánátkomlóson 1826., öngyilkos lett Budapesten 1873 nov. 10. Pesten bölcsészeti és jogi tanulmányokat hallgatott. 1848-ban a márciusi napokban Vasvári, Jókai és Petőfi társaságában a sajtószabadságot küzd. A szabadságharcot végig küzdötte és mint százados tette le a fegyvert Világosnál. A Haynau-féle rémtörvényszék halálra kereste, de idejében menekült. Olaszországból éppen Svájcba akart szökni, mikor a határon osztrák katonák elfogták és Pestre hozták. Az Újépületben ült egy évig vizsgálati fogságban. Halálra ítélték, de kegyelmet kapott és Josefstadthba vitték várfogságba, ahonnan pár év múlva kiszabadult. Abonyi birtokán 1855. újból elfogták, de atya közbenjárására kiszabadult. Ettől fogva az apai gyárat vezette. 1862-ben felségárulással gyanúsították, de nem lett bántódása. Több ízben orsz. képviselővé választották. Nagy tevékenységet fejtett ki a honvédménház alapítása körül.

Vidats-éke, l. **Eke**.

Vidde (tkp. **viddyj**, héb. a. m. vallomás), a zsidó liturgia mea culpa, mely alfabetikus sorrendben sorolja el az emberiség által elkövetett bűnöket. A zsidók ceremóniája szerint ezt az imát állva s kelet felé hajolva kell elmondani, minden kimondott szónál a mellet útve. A hosszú napon (engesztelő nap) 10-szer mondják el a V.-t hangos szóval, a jámborabbak folytonos könnyhullatás között. Némely vallásos zsidó ellenben mindennap elimádkozza a V.-t, úgyszintén a völegény is mielőtt az oltár elé lép, a haldokló is utolsó perceiben. Az «Asamnu» kezdetű ima az ú. n. **Kis V.**, ehhez járul engesztelő napon az «Alché» kezdetű ima, kb. 80—90 bűn felsorolása és több bünbocsánatot esedező ima. Ez utóbbi a **Nagy V.**

Viddin (Vidin, Budin, Bodon), a rómaiak **Bononiája**, az ugyanily nevű kerület és metropolita székhelye Bolgárországban, (1920) 17,722 bolgár, török és zsidó lak., forgalmas gőzhajóállomás és fontos kereskedelmi hely. Régi, török emlékekben gazdag város, amely a X—XIV. sz.-ban jelentékeny erősség volt. Itt tartotta székhelyét az utolsó bolgár cár, Szracimir János is, utójára mint török hűbéres. Az 1913-iki második balkáni háborúban a bolgárokra támadt szerb sereg zárta körül. 1916 nov. 22. az egyesült bolgár, német és török csapatok itt keltek át Ro-

mániába. Az összeomlás után 1918 okt. 19. francia csapatok szállták meg.

Vide (lat. rövidítve *vid.* vagy csak *v.*) a m. lásd.

Videant consules, ne quid respublica detrimenti capiat (lat.) a. m. a konzulok ügyeljenek, hogy a köztűgy kárt ne valljon. Ezzel a szenátus sürgős esetekben diktatóri hatalmat ruházott a konzulra a fenyegető baj elhárítása végett, így pl. Cicerónak Catilina és társai ellen. (Cic. in Cat. I., 2.)

Videfalva (*Vidiná*), kisk. Nógrád vm. losonczy j.-ban, (1910) 593 szlovák és magyar lak., gyapjúmosóval. (Tr. Cs.-Szl.)

Vidékiesség (lat. műszóval *provincializmus*), tájszó vagy csak egy-egy nyelvújrásban divó szó-lás vagy mondatszerkesztés, mely kír az irodalmi nyelvből; pl. székelyes kifejezések: *el kell menjek* (e helyett: el kell, hogy menjek, vagy el kell mennem), *az ök házok* (e helyett: az ő házuk). Népies elbeszélésekben helyükön vannak, de más irodalmi művekben csak módjával alkalmazhatók.

Vidéki Ujságírók Egyesülete, a vidéken megjelenő lapoknál dolgozó hírlapírók egyesülete volt, de 1920. jan.-ban közgyűlési határozattal egybeolvadt a Budapesti Ujságírók Egyesületével, ugyanakkor ez *Magyarországi Ujságírók Egyesülete* néven újjalakult.

Vidékközi telepek. Olyan közcélra szolgáló telepek, amelyek egész vidékeknek egy központi telepből elektromos energiával való ellátására szolgálnak. A németek erre a közismert »Überlandzentralen» szót használják; ilyen telepek nemesak községeket, hanem pusztákat, nagyobb tanyákat is elláthatnak energiával s így a mezőgazdaság céljait is szolgálják. Ilyen telep pl. Magyarországon az ikervári (Vas vm.), a gibárti (Abaúj vm.) stb.

Vidéký, 1. Emil, műegyetemi magántanár, szül. Budapesten 1879 febr. 18. Tanulmányait a budapesti műegyetemen végezvén, 1900. gépészmérnöki oklevelet kapott; majd az állami gépgyárban szolgált, 1912. iparrajziskolai helyettes-igazgató lett, ugyanaz évben a műegyetemen magántanári képesítést nyert. Résztvett 1918. a feketetengeri tudományos expedícióban. Önállóan megjelent művei: *Fogaskerekek* (1912); *Gépipari ábrázoló mértan* (1923); Bericht über Kugel- und Rollenlager (1923); Bestimmung des Homogenitätsgrades (1924). Ezenkívül több gépészeti szakcikket írt német és angol folyóiratokba.

2. V. János, festő, **V. Károly** fia, szül. Pesten 1827 jan. 17., megh. u. o. 1901 febr. 8. A szabadságharc után, amelyben részt vett, Grazban végezte akadémiái tanulmányait. 1863-ban ösztöndíjjal Rómában dolgozott, aztán visszatért Magyarországra s tanári állást foglalt el az esztergomi képzőintézetben. Itt festett képei közül fölemlítendők: *Krisztus mennybemenetele*, *Szent Jeromos*, *Justitia*. Nagyobb munkakört kapott a fővárosban, ahol mint a VIII. kerületi reáliskola rajztanára telepedett le. A műipari rajz és ízlés érdekében kifejtett eredményes tevékenysége itt kezdődik. 1880-ban az első édenyfestészeti iskolát szervezte, aztán pedig a női rajziskolát állította fel. A kereskedelmi minisztérium megbízásából

1884. bocsátotta közre első nagy munkáját: a *Módszeres szabadkézi rajzmintákat*. A fővárosnál minden törekvése oda irányult, hogy az iparrajzoktatást előbbre vigye és ezt a célt szolgálta *Módszeres rajzoktatás* c. munkája is, mely Párisban jelent meg magyar, francia és német nyelven. V. kezdeményezésére jött létre Budapesten a nagyszabású *iparrajziskola* (l. o.). Illusztrációkat, rézkarokat is készített, számos iparművészeti terv ered tőle, amelyekben mindentűt a magyar díszítő motívumokat juttatta érvényre.

3. V. Károly, grafikus és térképrajzó, szül. Újvidéken 1800 jan. 3., megh. Budapesten 1882 máj. Egész fiatal korában Bács vármegyében térképeket metszett. 1825-ben Budapestre költözött s ott a 30—50-es években százaszámra készített rézmetszeteket a *Regő* és a *Honművész* számára, főképp népviseleti, táj- és arcképeket, 1842-ig családi nevén (Kohlmann). A szabadságharc ideje táján házában gyakran gyűltek egybe a kor vezető férfiai (Petőfi, Kossuth, Vörösmarty stb.), emiatt az elnyomatás idején tildőzték s hogy megélhessen, családjá minden tagjával együttesen készített mindenféle metszetet, szentképet, sőt számlafeketet és névjegyeket is. Mintegy 350 színezett rézmetszetű dívaték ered tőle. Metszeteinek jó része megvan a Szépművészeti Muzeumban. V. ö. *Művészet*, 1910.

Videtur (lat.) a. m. látszik, úgy látszik.

Vidi (lat.) a. m. láttam; névaláírással ellátva a tudósítás tudomásul vételének jelzésére szolgál (vidimálás). L. *Előttevezés*, *Láttamozás*.

Vidin, város, l. *Viddin*.

Vidmár Katalin, l. *Náday*.

Vidogna, l. *Kanári-szigeti borok*.

Vidombák (*Wiedembach*, *Ghimbár*), nagy. Brassó vm. felvidéki j.-ban, (1910) 1629 német (szász), román és magyar lak. Érdekes régi temploma hatalmas várfallal van övezve. (Tr. R.)

Vidor, község Felső-Olaszországban Treviso tartományban, a Piave balpartján, (1910) 1957 lak. Az olaszok hídfővé építették ki; 1917 nov. 11. a németek bevették. 1918 okt. 25—27. az összeomlás idején itt kelt át megint az olasz hadsereg a Piavén.

Vidor, 1. Dezső, színész és rendező, szül. Nagykerekiben (Bihar vm.) 1870 febr. 15. Öt éven át jónévű vidéki színész volt. 1898-ban a Magyar Színház rendezője lett, 1901. pedig a M. kir. Operaházhoz került, melynek 1902 óta rendezője, 1908 óta pedig titkárja. 1900 óta egyszersmind tanára, újabban pedig igazgatója is az Országos Színészegyesület színésziskolájának. Felesége *Molnár Rózi*, a Nemzeti Színház tagja. Számos hírlapi cikkeken kívül több külföldi drámát és operaszöveget fordított magyarra. Önálló munkái: *A színészetről*; *A színpadi rendező és munkája* (1902), mely ebben a nemban alapvető mű; *Huszonöt év a M. kir. Operaház történetéből* (1909).

2. V. Emil, a 40-es évek irodalmában *Kerényi* Frigyes (l. o.) álnéve.

3. V. Emil, műépítész, szül. Budapesten 1867 márc. 27. Tanulmányait a budapesti, müncheni és berlini műegyetemen végezte s 1894 óta önállóan működik Budapesten, ahol főképpen bér-

paloták, úrilakok (Révai, Wodianer, Hámos-Lányi stb.), síremlékek és modern gyárépületek révén vált ismertté.

4. *V. Marcel*, költő, szül. Ungváron 1876 ápr. 21. Budapesten jogi és kereskedelmi tanulmányokat végzett; Ungváron a Határszéli Újságot szerkesztette; 1918. Budapesten a Hét segédszerkesztője, 1921. a Magyar-Holland Szemle, valamint a hollandi nyelven megjelenő Hongaarsch Hollandsche Revue folyóirat szerkesztője lett. A világháború alatt mint népfőlkelő tiszt a déli haretérről tudósításokat írt budapesti lapokba. 1901-ben jelent meg *Forró éjszakák* c. első verskötete, ezt követték: *Egy asszony*, *Szürkület felé*, *Az Arno partján*, *Liliomkehely*, *A csukott szirmú róza*, *Aholt küszöb dalol*, *Keletről jöttem*, *Oszi szerelem evangéliuma*, *Muzsikál az élet* c. verses kötetei. Nagyobb vidéki színházakban színre került egyfelvonásos megjelenő Hongaarsch Hollandsche Revue folyóirat szerkesztője lett. A világháború alatt mint népfőlkelő tiszt a déli haretérről tudósításokat írt budapesti lapokba. 1901-ben jelent meg *Forró éjszakák* c. első verskötete, ezt követték: *Egy asszony*, *Szürkület felé*, *Az Arno partján*, *Liliomkehely*, *A csukott szirmú róza*, *Aholt küszöb dalol*, *Keletről jöttem*, *Oszi szerelem evangéliuma*, *Muzsikál az élet* c. verses kötetei. Nagyobb vidéki színházakban színre került egyfelvonásos megjelenő Hongaarsch Hollandsche Revue folyóirat szerkesztője lett.

5. *V. Pál*, színész és író (családi nevén *Bodonyi Kajtor Pál*), szül. 1846 nov. 17., megh. 1906 nov. 30. 1864-ben lett színész. Kolozsvárról, ahol a közönség kedvence volt, 1878. a budapesti Népszínház szerződtette. A népszínműveken kívül, amelyekben Blahánéval együtt aratta legszebb sikereit, sűrűn szerepelt operettekben is és Lindorfja (Hoffmann mesé), a márkí (Kornevillei harangok), Rip van Winkle, Jaquot (Fanehon asszony leánya) stb. jeles alakításai voltak. Mint színpadi író is sikereket aratott. Darabjai közül az *Ingyenlők*, a *Vörös sapka* és az *Apja lánya* állandó műsorarabjai voltak az ország csaknem minden színpadának. A *Kassai diák* operettszövegét Erkel Elek zenésítette meg. Porzolt Kálmán igazgatása idején a Népszínház főrendezője lett, 1904. márc. 15. pedig átvette a Népszínház igazgatását, de emiatt anyagi zavarokba került és öngyilkos lett. Ő teremtette meg a Népszínház nyugdíjintézetét is.

Vidorlak (*Vidonce*), kisk. Vas vm. muraszombati j.-ban, (1910) 859 vend lak. (Tr. SzHSz.)

Vidorna (*Vydřná*), kisk. Trencsén vm. puhóci j.-ban, (1910) 545 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vidovány (*Vidovany*), kisk. Nyitra vm. szakelezei j.-ban, (1910) 267 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vidovec, adó- és pol. község Varasd vm. varasdi j.-ban, (1910) 1834 horvát lak. (Tr. SzHSz.)

Vidra (*Lutra lutra* L., állat), a Menyét-félék családjába, a V.-alakúak (*Lutrinae*) alcsaládjába tartozó emlős állatfaj. Törzse erős alkotású és hosszúra nyúlt, lapított. Feje vaskos, hosszúkás, előrefelé keskenyedő és felülről lapított. Füle felülön rövid s fülnyílása bőrredővel elzárható. Ajkait bajuszszórték díszítik. Nyaka rövid. Farka hosszú s hossza körülbelül felakora, mint a törzsé. Lábai rövidek és ötujjasok. Kicsiny, meggörbült és tompahegyű karmokkal ellátott lábujjai között vastag úszóhártya feszül. Testét tömört, rövid, síma és fénylő szőrület fedi, mely vízben nem nedvesedik át. Színe kor, nem és főleg az évszakok szerint változó. Rendszeren felül vörhenyes sötét-barna, alul fehéresbe hajló; alsó ajkának közepe felett fehéres foltja van s hasonló fehéres vagy tisztafehér, szabálytalan alakú foltok díszítik állát. Teljes hossza 1'2—1'5 méter s

ebból 35—45 cm. jut a farkára; vállmagassága 25—35 cm. Súlya 7—13 kg. Egész Európában honos; azonfelül előfordul Észak-Afrikában és Észak- és Közép-Ázsia legnagyobb részében (K.-felé az Amur torkolatáig és DK.-re a Himálája ÉNy.-i széléig). Hazánkban halas vizek mentén mindenütt megtalálható. Rendszeren a víztől kimosott parti üregekben tanyázik s lakását ásással bővíti és meghosszabbítja. A halászatnak nagy károkat okoz. Legkedvesebb tápláléka a hal, de megeszi a vízi madarakat, a rákot, békát és a vízi pockot is. Többnyire naplemente után megy halászni s vadászatát egész éjjel folytatja. Febr. végén vagy márc. elején párosodik s kileno héttel a párzás után (rendszen májusban) a nőstény 2—4 vak fiat szül, melyek ivarérettségüket a harmadik évben érik el. A V. fogságban könnyen megszelihető. A tejen és kenyeren felnevelt V. halfogásra könnyen idomítható. Húsa kemény és rágós, régen azonban különbözőképpen jól elkészítve különösen a kolostorokban mint böjti étel igen kedvelték. Prémje igen becses és keresett. Farka szőréből finom festőecseteket, gyapjúszőréből pedig kalapokat készítenek. Közeli rokona a *tengeri V. (Latax lutris L.)*, l. *Tengeri vidra*.

Vidra, kisk. Arad vm. nagyhalmágyi j.-ban, (1910) 777 román lak. (Tr. R.)

Vidra Ferdinánd, festő, szül. Veszprémben, megh. Bilkén 1879. Mint stipendista néhány évet Rómában töltött, ott festette 1844. *Pannonia* c. képét s készített rajzot *Rafael Teológiájáról* (1846), e két mű a Nemzeti Múzeum birtokába került. Az ungvári püspök kinevezte udvari festőjévé. 1845-ben két oltárképet festett a veszprémi székesegyház számára, 1858. kifestette az ungvári székesegyházat.

Vidraalakúak (*Lutrinae*, állat), a Menyét-félék egyik alcsaládjába. Az idetartozó fajokra, melyeknek száma a huszat meghaladja, jellemző: lapított, hosszúra nyúlt testük; nagy és igen lapos fejük; úszóhártás lábujjakkal ellátott rövid lábuk; hosszú, hegyes és többé-kevésbé lapított farkuk; rövid szőrű, síma és fénylő gerezdjük. Mindannyian vízi állatok; folyamokban és tengerekben élnek s Ausztrália kivételével úgyszólván az egész Földön honosak. Kifűnően úsznak és a víz alatt hosszú ideig tartózkodhatnak. A szárazföldön rövid lábaikkal gyorsan futnak. Erős és bátor ragadozók, de emellett tanulékonyak és ezért megszelihetőek. Az embernek nagy károkat okoznak. Prémjük értékes. Ismertebb fajaik: a *közönséges vidra (Lutra lutra L.)*, l. *Vidra*; az *óriás vidra vagy lontra (Pteronura brasiliensis* Zimm. = *Lutra brasiliensis* Zimm.) és a *tengeri vidra vagy kalán (Latax lutris L. = régiebb néven: Enhydra lutris L.)*, l. *Tengeri vidra*.

Vidracickány-félék (*Potamogalidae*, állat), a Rovarevők (*Insectivora*) egyik családja. Egyetlen neme, a vidracickány (*Potamogale*), ismeretes, melyhez a Kongo mellékén és Angolában honos *vidracickány (P. velox* Du Chaillu), továbbá az Ó-Calabarból származó *P. allmanni* Jentink tartozik. Teljes hossza 60 cm., mely méretből 30 cm. jut a farkára. Felül barna, fémcsillós gással, alul fehéres.

Vidraeb (*Canis familiaris vertagus scoticus*, állat), a vőrehek (vadászkutyja) csoportjába tartozó, középnagytestű, hosszszőrű fajta, mely a vadat hangosan hajtja. Vidravadászatra is használták.

Vidraffé (növény), *1. Menyanthes*.

Vidrakeserűffé, *1. Polygonum*.

Vidramenyét (állat), az európai nyérc (*Putorius lutreola* L.) népies neve.

Vidrány (*Vidrau*), kisk. Zemplén vm. mezőlaborezi j.-ban, (1910) 534 rutén, német és magyar lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vidranyst (állat), az európai nyérc (*Putorius lutreola* L.) népies neve.

Vidrapók (*Dolomedes*, állat), *1. Pókok*.

Vidrátszeg (*Vidrasau*), kisk. Kisküküllő vm. radnóti j.-ban, (1910) 693 román és magyar lak. (Tr.R.)

Vidtánc, *1. Vitus-tánc*.

Vidu (*Des Cacs*), 470 m. magas, vulkáni eredetű sziget a Bismarck-szigetcsoporthoz (Oceánia).

Vidua (lat.) a. m. özvegy; *vidualis*, özvegyi, özvegyre vonatkozó; özvegyiség, özvegyi állapot. *Vidualitium* (jus viduale), özvegyi jog (l. o.).

Vidua (állat), *1. Szövőmadarak* és *Vidapintyek*.

Viduale jus, *1. Özvegyi jog*.

Vidualis successio, *1. Özvegyi öröklés*.

Viduanac (állat), *1. Vidapintyek*.

Viduševac, adóközség Zágráb vm. glinai j.-ban, (1910) 1143 horvát lak. (Tr. SzHSz.)

Vidzy (*Widzy*), város Litvánország K.-i részén, a Drizwiaty-tótól D.-re, 6000 lak. A világháborúban 1916 márc. 19—28. nagy csata középpontja volt, midőn Scholtz német hadseregcsoportja megagátolta az oroszok áttörési kísérletét.

Viebig Klara, német írónő, *1. Cohn*, 5.

Viedma, 1200 km² területű, 250 m. magasban fekvő, 85 km. hosszú keskeny tó az Andok K.-i oldalán Santa Cruz argentinai tartományban, a Rio Leona köti össze a Lago Argentínóval, utóbbinak lefolyása a Rio Santa Cruz.

Viège, *1. Visp*.

Viehoff, Heinrich, német irodalomtörténész, szül. Büttgenben 1804 ápr. 28., megh. Trierben 1886 aug. 5. Több városban működött mint középiskolai tanár. Művei: *Goethes Leben und Werke* (4 köt. Stuttgart 1847—49); *Schillers Leben* (3 köt. 1878.); *Handbuch der deutschen Nationalliteratur* (3 köt.).

Vieil brun, márványfajta.

Vieill, latin tudományos állatneveknél *Vieillot* L. P. (ejtsd: vjejo) francia ornitológus (megh. Párisban 1828) nevének rövidítése.

Vieille-Brioude, *1. Brioude*.

Vieillot-fácán (állat, *Euplocamus Vieilloti*), a hím kékesbe játszó fekete, oldalain fehéres hosszcsíkokkal; farktöve vörösesbarna; fejét sisakszerű bőbita díszíti. A tojó rozsdabarna, hátán fekete hullámvonalakkal, alul fehéren hullámos. Hazája Malakka és Szumátra, honnét a 60-as években hozták Európába és azóta állatkertekben tartják.

Viel-Castel (ejtsd: vjei kaszatel), *Louis de Salviac baron de*, francia történetíró, szül. Párisban 1800 okt. 14., megh. u. o. 1887 okt. 4. 1818-ban a külügyi hivatalba lépett és a diplomáciának szentelte magát. A *Revue des Deux Mondes*-ben megjelent számos értekezéssel kívül önálló kötetel: *Essai historique sur les deux Pitt* (2 köt., 1846); *Histoire*

de la Restauration (20 köt., 1860—77) és *Essai sur le théâtre espagnol* (2 köt., 1882). — Öccse *Horace de V.* (szül. 1802., megh. 1864.), a Louvre-muzeumok őre volt és több munkával szerzett nevet. Iyenek: *Les rois de France* (1843); *Marie Antoinette et la Révolution française* (1859) és *Mémoires sur le règne de Napoléon III.* (6 köt., Paris 1881—84.)

Vielé-Griffin (ejtsd: vjelegrifeñ), *Francis*, francia költő, szül. Norfolkban (Észak-Amerika, Virginia) 1864 máj. 26. Nyolc éves korában Franciaországba került. A szimbolista irány legfőbb képviselője. Ragaszkodik a vers libre-hez, kedveli a homályos kifejezéseket és optimista világnézet alapján áll. Főbb kötetei: *Poèmes et poésies* (1895); *La clarté de vie* (1897); *La légende ailée de Wieland le forgeron* (1900); *L'amour sacré* (1903); *Plus loin* (1906); *Sapho* (1911); *Voix d'Ionie* (1914). V. ö. *Thompson*, *French portraits* (Boston 1900).

Vielgereuth (*Folgaría*), község Dél-Tirolban, most olasz birtok (l. *Folgaría*). Nevezetes szerepet játszott a világháborúban; 1915 szept. és okt. hónapokban az olaszok heves támadásokat intéztek a folgariai fensík ellen, de eredménytelenül. 1916 máj.-ban az osztrák-magyar csapatok mentek át támadásba s elfoglalták az olasz hadállásokat.

Vielle, *1. Forgólant*.

Vielliechen (német), egész Európában elterjedt társadalmi szokás, mely abban áll, hogy a csonthéjú gyümölcsökben (mogyoró, mandula) néha előfordul kettős termés, magot egy nő és egy férfi közösen eszik meg azzal a fogadással, hogy amelyik az első találkozásnál a másikat először üdvözlí (pl. Jó reggelt, Vielliechen!) az amattól valamely ajándékot kap. Az elnevezés a litván *filibas* szóból ered, mely kettős mogyoróbelet jelent. Ebből lett népetimológia révén a német V. s emeből a francia *Philippine* elnevezés.

Vien, *Joseph-Marie*, francia festő, szül. Montpellierben 1716 jún. 28., megh. Párisban 1809 márc. 27. Natoire tanítványa. A késő rokokóművészettel szemben V. a természethez való visszatérés útjára lépett és utóbb, főleg Caylus hatása alatt, a klasszicizmus úttörője lett. Kortársai a festészet megújítóját látták benne. Rendkívüli tekintélynek örvendett, 1775-től a római francia akadémia igazgatója volt. Jellemző művei: *Daedalus és Ikaros* (1754, Páris, École des Beaux Arts); *Amorettvásár* (antik falkép után, 1763, fontainebleau kastély); *Priamos Agamemnon táborába indul* (1783, Algiri muzeum). Klasszicizmusát főleg tanítványa, Jacques Louis *David* juttatta diadalra.

Vienna, *1. Bécs*.

Vienne (ejtsd: vienn), *1. département* Franciaország Ny.-i részében Indre-et-Loire, Indre, Haute-V., Charente, Deux-Sèvres és Maine-et-Loire közt, területe 7044 km², (1921) 306,248 lak. Székhelye Poitiers. V.-t 1791. felső Poitou részéből alkották.

2. V., Haute-, francia département, *1. Haute-Vienne*.

3. V. (Vienna Allobroquum vagy Galliae), az egykori *Viennois* grófságnak székhelye Isère francia départementban, a Gère és Rhône összefolyásánál, (1921) 23,732 lak., vas- és rézkohászat,

gyapjúfonás, posztógyártás, selyemszövés, bőr- és papírosgyártás, rövid- és tevégarukészítés. Kiválóbb épületei a gót székesegyház (XII—XV. sz.), a St. Pierre apátságigetemplom a Lapidaire muzeummal (ókori épületmaradványok, díszítmények). A római korból főként még Augustus és Livianának a nimesi Maison carrééhoz hasonló temploma, továbbá római arkádok és egy 15·5 m. magas piramis, amelyet a körülötte levő négy korintusi arkáddal együtt egy cirkusz szögletkővének tartanak. V. az ókori *Vienna Allobrogum* vagy *Galliae* a gall allobrogoknak, Diocletianus óta pedig a Provincia Viennensisnek volt székhelye Gallia Narbonensisban. Augustus 6 km. hosszú körfallal vételezte körül; később több császárnak is székhelye volt. Gallia a kereszténység bölcsőjét tiszteli benne. 413—534-ben és 879—1032. a burgundiai királyság székhelye volt. 1394-ben került Franciaországához. 1311—1312-ben itt tartotta V. Kelemen pápa azt a zsinatot, amelyben a templárius-rendet eltörölték. 1801-ig érsekség székhelye volt. V. ö. *Reymond*, Grenoble et V. (Paris 1907).

4. V. (az ókori *Vigenna*), a Loire 372 km. hosszú bal mellékfolyója Közép-Franciaországban; ered a Millevache felsőkön, alsó 74 km.-nyi szakaszán hajózható, Saumur felett torkollik, mellékfolyója a Maude, a Taurion, Briançe, Clain és Creuse.

Vieques (ejtsd: vik, *Bieque*), az északamerikai nyugatindiai szigetek egyike, Portoricótól 10 km. K.-re, hossza 32, szélessége 8 km., területe 135 km², (1910) 10,425 lak. A szigeten spanyoloknak, angoloknak és hollandusoknak egyaránt joguk van a fakitermelésre, halászatra és vadászatra. Főhelye V., 3158 lak.

Vierge (franc., ejtsd: vierzs), a. m. szűz, *demi-V.* felszűz, Marcel Prévost egy regényének és a belőle készült szindarabnak címe.

Vierges noires (franc., ejtsd: vierzs noár), l. *Kelta mitológia*.

Vierling, *Georg*, német zeneszerző, szül. Frankenthalban (Pfalz), 1820 szept. 5., megh. Wiesbadenben 1901 máj. 1. Ő alapította a berlini Bach-Vereint. 1882-ben a berlini akadémia tagja és tanára lett. Írt több szimfóniát, karműveket, zongoradarabokat és dalokat.

Viernheim, község Starkenburg hesseni tartományban, (1919) 10,133 lak.

Vierordt, 1. *Hermann*, német fízziológus, V. 2. fia, szül. Tübingenben 1853 októ. 13. Tübingeni egyetemen tanár. Főbb művei: *Das Gehen der Menschen in gesunden und kranken Zuständen* (1881); *Kurzer Abriss der Perkussion und Auskultation* (1884, 11. kiad. 1912); *Die Messung der Intensität der Herz-töne* (1884); *Abhandlung über den multilokulären Behinokokkus* (1886); *Medizinisches aus der Geschichte* (3. kiad. 1910); *Die angeborenen Herzkrankheiten* (1898).

2. V., *Karl von*, fízziológus, szül. Lahrban 1818 júl. 1., megh. Tübingenben 1884 nov. 22.; előbb katonaeorvos volt, majd tübingeni egyetemi tanár, egyike a kísérleti fízziológia megalapítóinak. Főbb művei: *Die Lehre von Arterienpuls* (1855); *Grundriss der Physiologie des Menschen* (1860, amely még számos kiadásban jelent meg).

Viersen, város Düsseldorf porosz kerületben (1919) 29,799 lak., élénk iparral.

Vierwaldstätter-tó (*Lac de quatre Cantons v. Lac de Lucerne*), egyike Svájc legszebb glaciális eredetű tavainak, négy kanton: Uri, Schwyz, Unterwalden és Luzern közt, innen ered francia neve, 437 m. magasban terül el és 7 medencéből álló szeszélyes alakja van, minden medencének külön neve van: Urni-, Buochsi- vagy Gersani-, Weggisi-, Küsnachti-, Luzerni- és a két részre osztott Alpnachi-tavakból áll, e kettőt szűk szoros választja el egymástól Stansstadnál. A tó hossza a Reuss folyó beömlésétől a lefolyásáig 37 km., szélessége 1—6 km., területe 113 km², legnagyobb mélysége az Urni-tóban 214 m. Alakja egy elferdített keresztéhez hasonló s ezért közepét Kreuztrichternek nevezik, beléje ömlik a Reuss folyón kívül a Muota-, az Engelbergi- és Sarni-Aa. Vize tiszta, a Reuss beömlése helyén annak hordalékától még zöld színű, attól távolabb egyre szebb kék, halakban gazdag, mélyben 4—6°, a felszínen nyáron 18—26 C° hőmérsékletű, nem fagy be. Forgalma élénk, partjain kisebb-nagyobb városok vannak: Flüelen, Brunnen, Gersau, Küsnacht, Bechenried, Buochs, Stansstad, Luzern, Witznau és Weggis. V. ö. *Berlepsch*, Luzern, der Vierwaldstätter See und die Urkantone (Luzern 1879); *Hardmeyer*, Der V. (Zürich, 1884); *Schleicher*, Am V. (Luzern 1889); *Türler*, Der V. (Weggis, 1890); *Heer*, Der V. und die Urkantone (Zürich 1898); u. a., *Führer für Luzern, V. und Umgebung* (16. kiad., Luzern, 1907); *Eichhorn*, Der V. (u. o., 1907); *Winkler*, Die Fischereirechte am V. (Bern 1908).

Vierzehnheiligen, búcsútárhely a bajorországi Oberfranken kerületben. A legenda szerint ezen a helyen egy pásztorinak 1446-ban 14 szentje jelent meg. A következő évben kápolnát, majd templomot építettek itt, amelyben évente 50—60,000 búcsútárhozó szokott megfordulni.

Vierzon-Ville (ejtsd: vierzoñ vil), város Cher francia départementban, a Cher és Yèvre összefolyása mellett, (1911) 11,856 lak., vasművekkel, üveg-, porcellán- és gépgyárrakkal. Mellette van *V.-Bourgneuf* (2280 lak.) és *V.-Village* (6653 lak.), vasművekkel, porcellán-, tü- és drótygyártással.

Viesch (*Fiesch*), falu Wallis svájc-i kantonban, (1920) 397 lak. Innen nyúlik be a V.-i völgy a V.-i gleccser, nagyságra nézve az Alpok negyedik gleccserje felé.

Vieta, *François*, francia matematikus, szül. Fontenayban 1540., megh. Párisban 1603. V. mint matematikus kiváló érdemeket szerzett azért, hogy az algebra a betűk általános használatát bevezette. Míg azelőtt csak az ismeretleneket jelölték betűkkel, V. az algebrát oly általános és könnyen áttekinthető nyelv birtokába helyezte, mely azt újabb és bonyolódottabb kutatásokra tette alkalmassá. V. mutatta meg a másod- és harmadfokú egyenletek grafikai szerkesztését, ő oldotta meg a három adott kört érintő kör problémáját vonalzóval és körzével és ő tökéletesítette a sík- és gömbháromszög tan módszereit. Műveit Schooten adta ki Leidenben 1646. V. ö. *Chasles*, *Aperçu historique*.

Viet-nam, Annam (l. o.) belföldi hivatalos neve 1802 óta.

Viëtor (ejtsd: fiëtor), *Wilhelm*, német nyelvész, szül. Klebergben (Nassau) 1850 dec. 25., megh.

Marburgban 1918 szept. 23. Teológus volt, majd tanár lett. 1882-ben Liverpoolba hívták meg a germán nyelvek tanárának, 1884 óta egyetemi tanár volt Marburgban. Leghíresebb művei: *Elemente der Phonetik des Deutschen, Englischen und Französischen* (6. kiad., 1915); *Die Aussprache des Schriftdeutschen* (9. kiad., 1914); *Einführung in das Studium der englischen Philologie* (4. kiad., 1910); *Shakespeare's pronunciation: I. A Shakespeare phonology, II. A Shakespeare reader* (1896). Ő adta ki a *Zeitschrift für Orthographie, Orthoepie und Sprachphysiologie* (Stuttgart 1880—85) és a *Phonetische Studien* (1894 óta *Die neueren Sprachen*) c. folyóiratokat.

Vieux Saxe (ejtsd: viő száksz), a XVIII. sz.-i meissenai porcellán neve. L. *Agyagipar*.

Vieux Sèvres (franc., ejtsd: viő szevr), francia puha porcellán (porcellain tendre), l. *Agyagipar* és *Porcellán*.

Vieuxtemps, Henri, belga hegedűművész és zeneszerző, szül. Vewiersben 1820 febr. 20., megh. Mustaphában (Algir mellett) 1881 jún. 6. 1833 óta bejárta Európát, Amerikát, ázsiai Törökországot, mindenütt nagy sikerrel hangversenyezett. 1846—52-ig Szentpétervárt, 1871—73-ig a brüsszeli konzervatóriumot tanított. Művei közül kiemelendők: 6 hegedűverseny, concertinók és fantáziák hegedűre zenekarkísérettel, egyik hangversenydarabja magyar témákra készült *Erkel* Ferenc segítségével. Hátrahagyott műveinek zongorasólamát Aggházy Károly dolgozta ki. Neje volt *Eder* Jozefa zongoraművésznő (megh. 1868).

Viezen-Bruegel, l. Bruegel, 1.

Vig., latin tudományos állatneveknél *Vigors* Nicolas Aylward angol ornitológus (megh. 1840., mint a British Museum társigazgatója) nevének rövidítése.

Vig (Vyg-oszero), tó Olonec szovjet-orosz kormányzásban, területe 861 km², beléje ömlik a Szegezsa és Felső-Vig, lefolyása az Onega-öbölbe az Alsó vagy É.-i Vig.

Vig (eszt.), élénk, derűs, napsütéses lelki állapot, az egészség, a jólét folytán az életkedv csapongása. Mint a lelken átfutó indulat örvendetes események vagy kilátások szülötte. Számos fokozata van a csendes vidámságtól az öröm újjongó és izgatott kitöréséig.

Vig Albert, iparoktatási kir. főigazgató, szül. Poroszlón (Heves vm.) 1864 máj. 28. Műszaki tanulmányait a budapesti Műegyetemen végezte s 1888—94-ig ugyanott segédtanár volt, 1895. a szegedi fa- és fémipari szakiskola igazgatója lett, 1900. főigazgató, 1918. min. tan. címmel az iparoktatási intézetek főfelügyelője, 1926. nyugalomba vonulásakor megkapta a helyettes államtitkári címet. Tervei szerint épültek a brassói, iglói, késmárki, szegedi, trencsényi, zalatnai ipariskolák. Cikkei szakfolyóiratokban és az Orsz. Közoktatási Tanács kiadványaiban jelentek meg.

Vigadó, l. Redoute.

Vigalmi adó fizetendő általában a szórakozások bizonyos nemei után. Igy V.-t köteles fizetni a színházi előadásokon, nyilvános v. zártkörű táncmulatságokon, művészelőadásokon, hangversenyeken, mozgóképszínházakban, cirkuszokban megjelenő közönség, V. alá esik a nyilvános

vagy egyleti helyiségekben folytatott billiárdozás, kártyajáték stb. A V.-t többnyire a belépődíj 10%-ában, illetve a szórakozás idejéhez igazodó díjban szokták megállapítani és gyakran progresszív módszert is alkalmaznak. Külföldön számos helyen, különösen városokban van V. Hazánkban Budapesten és a nagyobb városokban szabályrendeletek intézkednek a V.-ről, melynek bevétele is a városok háztartását illeti.

Vigályítás v. vigályos erdőgazdaság alatt azt a gazdasági eljárást értjük, amelynél a faállományok, miután hosszúnövekedésüket lényegileg befejezték, a rendes gyérités mértékét meghaladó módon ritkíttatnak, hogy a visszamaradó legkiválóbb törzsek a nagyobb növtér és fény élvezetében fokozott növekedésre serkentessenek és aránylag rövid idő alatt értékes és nagyméretű műfatörzsekké fejlődjenek. A V. leginkább tölgyesekben bír jelentőséggel. A ritkítás fokozatos legyen, hogy a törzseket fattyúhajtások ne lepjék el. A talaj kiszáradásának veszélyét megfelelő árnytűró fajok alátételezése útján kell elkerülni. L. *Talajvédő faállomány*.

Vigan, 1. Le V. (ejtsd: lő vigan), város Gard francia départementban, a Cevennek egyik szép völgyében, (1911) 5744 lak., selyemhernyótenyésztés, selyem- és pamutfonás, bőrszerzés; közelében szén-, márvány- és litográfko bányákkal; ref. konzisztoriális templommal. Közéleben *Avèze* falu mellett van *Cauvalat* kenes firdó.

2. V., város Luzon szigeten (Filippi-szigetek), Ilocos-Sur tartományban, (1920) 18,000 lakossal.

Viganó, rövid szoknya, a XVIII. sz. végén és XIX. sz. elején volt divatos. *Vigano* Máriaáról, az akkor híres olasz táncosnőről nevezték el, aki Bécsben szerepelt s mint vendég Pozsonyban is fellépett.

Vigánt, kisk. Zala vm. tapolczai j.-ban, (1920) 113 magyar lak.

Vigaszverseny, az a verseny, amelyben csak olyan versenyzők vehetnek részt, akik valamely versenysorozat többi versenyében díjat nem nyertek.

Vigée-Lebrun (ejtsd: vizsé-lőbrőn), *Elisabeth-Louise*, francia festőnő, szül. Párisban 1755 ápr. 16., megh. u. o. 1842 márc. 30. Doyen, Greuze és Carle Vernet tanítványa, utóbb Le Brun műkereskedő felesége. 1783-ban az akadémia tagja lett, a forradalom alatt a külföldön tartózkodott és mint korának legünneltebb képmásfestője, nagy számmal festette le a különböző uralkodócsaládok tagjait. Igen termékeny volt. Félyezernél több képe ismeretes. Nem túlságosan mélyenjáró művész, de fölőtte vonzó képein női izlés és báj szerenésesen egyesül a klasszicizmus formaadásával. Különösen önarcképe kis leányával (Páris, Louvre) a világ legnépszerűbb képei közé tartozik. Marie Antoinette királynét és 3 gyermekét ábrázoló képe a versaillesi múzeumban, önarcképe a firenzei Uffizi-képtárban. Érdekes emlékeitait «Souvenirs de ma vie» címen adta ki (3 köt. Páris 1835—37, több új kiadás). V. ö. Ch. *Pillet* (Páris 1890); Pierre de *Nolhac* (u. o. 1912) monografiáit.

Vigenna, a *Vienne* (l. o.) folyó ókori neve.

Vigevano (ejtsd: vidsevano), város és püspöki székhely Pavia olasz tartományban, (1911) 28,081 lak.,

rizstermeléssel és hántolással, selyemtenyészéssel, selyemparral, szappan- és makarónigyártással. Közéletben van a Sforza-villa, egykori dominikánus kolostor.

Vigfússon, *Gudbrandur*, izlandi tudós, szül. Frakknesban (Nyugat-Island) 1827 márc. 13., megh. Oxfordban 1889 jan. 31. Tanulmányait Kopenhágában végezte, ahol főképp a régi északi germán irodalommal foglalkozott. 1864-ben meghívást kapott Angliába, hogy a Cleasby Rikárd által megkezdett Icelandic-English Dictionaryt (Oxford 1869—74) befejezze. Azóta Oxfordban lakott haláláig. V. ezen a munkáján kívül számos régi forrásmunkát adott ki. Igy pl. Biskupsögur (Kopenhága 1856—62); Bårdharsaga Snæfellsáss, Fornsögur (1860); Eyrbyggja (Líþese 1864); Flateyjarbók (3 köt., Kristiania (1860—68); Sturlungasaga (2 köt., Oxford 1878), melyeket gazdag irodalomtörténeti jegyzetekkel és bevezetéssel látott el. Az összes ó-északi költészeti munkák jegyzékét szintén ő adta ki, érdekes bevezetést írva a gyűjteményhez, melynek címe: Corpus poeticum boreale (2 köt., Oxford 1883). Hagyatékából jelent még meg: Landnámabók.

Vigh Gyula, geológus, szül. Mindszenten (Csongrád vm.) 1889 aug. 9. A budapesti egyetemen tanulmányait végezve, 1912. a műegyetemen, 1913. az egyetem föld- és őslénytani tanszékén tanársegéd lett, 1914. a m. kir. földtani intézetben geológus, ahol főképp a Kis-Kárpátok geológiai felvételével foglalkozott. Szakmunkái a Földtani Közlönyben jelentek meg.

Vigilambulizmus, a szomnambulizmus (alvajárás)-hoz hasonló állapot ébrenlévő egyéneknel nappal. Rendesen hisztériánál fordul elő. Más néven *automatizmus ambulatoarius*nak is nevezik.

Vigilans (lat.) a. m. éber, figyelmes.

Vigilantibus leges sunt scriptae vagy *Vigilantibus jura* a. m. az éberek számára vannak a törvények megírva, vagyis: aki a jogát meg akarja védeni, a törvényeket ismernie kell; a törvény nem tudásával senki sem védekezhetik.

Vigilantius, tévesen eretneknek és a protestáns igazság tanújának mondott egyházi reformátor a IV—V. sz.-ban, aki főképpen a nép között, a vértanúk és ereklyék tisztelete és az éjjeli vigiliák körül elterjedt visszaélések ellen kíméletlen küzdelmet folytatott. Szt. Jeromossal személyes üsszeütközésbe került, aki őt 406. (Contra Vigilantium) élesen megtámadta.

Vigiliák (lat. *vigiliae*), a rómaiaknál az éjjeli őrség elnevezése, szemben a nappalival (*excubiae*). Napnyugtától napkelteig négy ilyen vigilia volt, mindenik 3—3 óráig tartott, mely időt a vízórával (l. *Klepszidra*) számították. A kat. egyházban a nagyobb ünnepek előnapjai, rendszeren böjttel összekötve (l. *Böjt*). A gör. egyházban nincsenek tulajdonképeni V., hanem a főbb ünnepek hajnalán (a régi éjjeli *virrasztás* helyett) nagy vecsernyét tartanak litiával, kenyérráddással és utrenyével és ezt egész éjjeli *virrasztás*nak nevezik. L. még *Böjt*.

Vigilius, pápa (540—554), római születésű, pápai apokriziárius (nuncius) volt Konstantinápolyban. Theodora császárnő bosszúvágyának felhasználásával már elődjének, Silveriusnak életé-

ben 537. toltá fel magát a pápai trónra, de csak Silverius halálával 540. ismerték el törvényes pápának. Mint pápa teljesen megváltozott. Előbb 538. titkos levélben a monofizitákhoz csatlakozott és I. Leo pápa dogmatikus nyilatkozatait kárhóztatta, ekkor azonban a császárnő követelését, hogy a szeveriánokat pártolja, megtagadta, sőt Justinianushoz és Meunas patriárkához levelet intézett, amelyben a négy közzsinat határozataihoz és elődjének tanításához való ragaszkodását jelenti ki, Severust és Authimust kiközösítettnek tekintti. A három fejezet körül való vitába is belevonták és ez ügyben Konstantinápolyba is utazott 546., ahol őt a császár fogva tartotta (547—55), sőt nevét a diptichákból is töröltette. Megh. hazautazásában Szirakuzában (555 jún. 7.).

Vigintiviratus, a *vigintiviri* (= 20 férfi) hűz tagból álló bizottsága a régi rómaiaknál, amely több alsóbb hatósági tisztviselő-testület összefoglalásából ered.

Vigjáték, a drámai művek egyik főosztálya, a szomorujáték ellentéte. Benne a vig elem uralkodik. Mint a komoly dráma legkiválóbb képviselője a tragédia, úgy a V. legjellegzetesebb válfaja a komédia. A komédiában a komikum érvényesül. De vig hangulat nemcsak komikumból fakad, hanem az életnek, az eseménynek derült felfogásából, jókedvű ábrázolásából is. Lehetséges V. komikus jellemek és helyzetek nélkül is, más szóval vannak oly V.-ok, melyek nem komédiák. De minden komédia V. is egyúttal, mert a komikum vig hangulatot gerjeszt. A komédiában a komikum vagy a jellemekben, vagy a helyzetekben van, vagy a V. személyei komikusok, vagy a helyzetükben van valami furcsa és nevetető elem. Ehhez képest vannak ú. n. jellem-V.-ok és helyzet-V.-k. Amazok értékesebbek, mert nagyobb művészet komikus embereket költetni, mint furcsa helyzeteket. Ha a komikum a személyeknek csak külsőségeiben van (pl. nagy orr), akkor a komikum alsóbb fajtája keletkezik. A komikai hősnek is van célja, ő is folytat küzdelmet, esetleg ő is elbukik, de bukása nem megázó, nem katasztrófa, hanem felsülés, kudarc. A nem komikus V.-okban minden jóra fordul, ha a cselekvény szerelmi, a darab vége házasság. A V.-ban nagyobb szerepe van a véletlennek, mint a szomorujátékban. A V. fajai az említettekén kívül: a realiztikus és a fantasztikus V. Az előbbinek egész személyzete és viszonyai a valószínű élet föltételei közt maradnak, az utóbbiak a személyek, legalább egy részük és a helyzetek a képzelet világából valók, de természetesen szintén emberi viszonyokat jelentenek. Fantasztikusak pl. Aristophanes V.-ai, v. Shakespeare Szentivánéji álma. Külön fajtának tekintik a *cel-V.-ot*, melynek cselekvényét valamely celszövő mozgatja. A *történeti* V. inkább csak vidám hangulatú dráma a történelem köréből, mint komédia, ezzel szemben áll a *társadalmi* V. A hangulat minősége szerint lehet a V. *humoros*, *satirikus*, *vidám*, *bohózatos*. Épen a bohózat is külön válfaja a V.-nak; a komikumot túlozza, a komikus jellemeket torzképekkel fokozza, az alsó komikum eszközeivel hat és nevetésre törekszik. A V. történetétl. *Dráma*. Elméletére nézve l. *Sziagiéti*.

A dráma és válfajai (Budapest 1874); *Gyulai*, Dramaturgiai dolgozatok; *Lukács* György, A modern dráma fejlődésének története; *Harlan* W., Schule des Lustspiels.

Vignemale (ejtsd: vinymál), a Pireneusok egyik csúcsa, 3298 m. magas, legmagasabb része a Pique longue.

Vignette (franc., ejtsd: vinyett), dísz-, cím-kepecske, lapszélrajz, neve onnan ered, hogy először Veldener 1476. Hollandiában disztil szőlővenyigét alkalmazott a Fasciculum temporum c. kiadványában. L. még *Cimke*.

Vignola (ejtsd: nyóla), tkp. *Jacopo Barozzi*, olasz építész, szül. Vignolában 1507 okt. 1., megh. 1573 júl. 17. Mint festő kezdte meg pályafutását, amellel építészeti tanulmányokkal is foglalkozott, Rómában Jacopo Meleghini építész szolgálatába lépett, majd Primaticcióval Franciaországban járt. 1550-ben tünt fel csillaga, midőn III. Gyula pápa építészé lett. Közreműködött a Villa di Papa Giulio építésén, amelynek tervét Vasari önmagának tulajdonítja, de egészen önállóan építi Alessandro Farnese bíbornok számára az ötszögű alaprajzú, rendkívül eredeti Caprarola várkastélyt Viterbo mellett. 1564—73-ig a római Szt. Péter templom vezető építészé, 1568-tól pedig a római Gesú-templomot építi, amely mind alaprajzával, mind felépítésével és a klasszikus építészet elemeit szabadon alkalmazó hatásos főhomlokzatával a barokk templomépítés kimagasló jelentőségű mintájává vált. Rendkívüli hatást gyakorolt V. az utókorra (a legújabb időkig) Regole delle cinque ordini d'architettura c. elméleti művével (Róma 1560), amely a klasszicizmusnak szinte bibliája lett és különféle átdolgozásokban világszerte tankönyvvül szolgált. V. ö. *Willich*, Giacomo Barozzi da V. (Strassburg 1906).

Vignoles (ejtsd: vinyól), *Charles Backer*, angol mérnök, szül. 1792., mint egy francia hugenotta család sarjadéka, megh. falusi birtokán Hythen (Southampton mellett) 1875 nov. 17. Eleinte Wellington alatt szolgált, azután Észak-Amerikába ment s a vasútügynek szentelte magát. V. neve különösen a róla elnevezett *V.-sinekről* (l. *Vasút*) ismeretes, amelyeket ő vezetett be először Európába.

Vignon (ejtsd: vinyon), *Claude* (valódi nevén *Noémi Cadiot*), francia író- és szobrásznő, szül. Párisban 1832 dec. 12., megh. Nizzában 1888 ápr. 10. Első férje A. L. Constant hitehagyott pap, a második M. Rouvier miniszter volt. Novellái Balzac hatása alatt állanak. A főbbek: *Minuit* (1861); *Les complices* (1863); *Un naufrage parisien* (1869); *Le mariage d'un sous-préfet* (1884) stb. Szobrászati művei közül kiemelendők a Louvre könyvtárát s a Sz. Mihály-kutat díszítő domborművei; a párisi Square Montholonban felállított gyermekcsoportjai és a marsaillei muzeum Dajnája.

Vigny (ejtsd: vinyi), *Alfred comte de*, francia költő, szül. Lochesban (Touraine) 1799 márc. 17., megh. Párisban 1863 szept. 17. 1814—1827-ig a hadseregben szolgált, azután kizárólag az irodalomnak élt. A romantikus iskola gondolatokban legmélyebb, formailag kissé pongyola képviselője. Költészetét határozott pesszimizmus jellemzi. Verskötetei: *Poèmes* (1822); *Poèmes antiques et modernes* (1826) és *Les destinées* (1864, legéret-

tebb, öregkori kötete). Regényei: *Cinq-Mars* (1826, az első Scott hatása alatt írt francia történeti regény); *Stello* (1832) és *Servitudes et grandeurs militaires* (1835). A romantikus történeti drámának is egyik előharcosa volt a Shakespeare nyomán készült *Othellova* (1829) s *La maréchale d'Ancre* (1831) és Chatterton (1835) c. eredeti darabjaival. Összes művei: *Oeuvres complètes* (1904—1906, 8 köt.), ezt kiegészíti *levezése*: *Correspondence 1816—1833*, (1906, Sakellaridés Emma kiadása) és *Lettres inédites* (1914). V. ö. *A. France*, Alfred de V. (Paris 1868); *Paléologue*, A. de V. (u. o. 1891); *Séché*, Alfred de V. et son temps (u. o. 1901); *Sakellaridés*, A. de V. auteur dramatique (u. o. 1902); *P. M. Masson*, A. de V. (u. o. 1908); *Berard*, Alfred de V. és a század betegsége (Budapesti Szemle 1908 135. köt.); *Karl*, Alfred de V. pesszimista volt-e? (Alexander-Emlékkönyv 1910); *Dupuy*, A. de V., ses amitiés, son rôle littéraire (Paris 1910—12, 2 köt.); *Baldensperger*, Alfred de V. (u. o. 1912); *Séché*, Alfred de V. (u. o. 1913, 2 köt.); *Orbók*, Alfred de V. költeményei (Kolozsvár 1914); *Estève*, A. de V. (1923).

Vigo, kikötőváros Pontevedra spanyol tartományban, megerősített hely, (1920) 53,100 lak., szőlő-, kertmíveléssel, halászáttal és élénk kereskedelemmel. Kivitelű fő cikkei a bór, konzerv, bor, tojás, szardínia és ásványvizek; a bevétel fő cikkei: gyapjúárúk, cukor, bór, kőszén, fémárúk, kén, petroleum, rizs és liszt. A csinos és rendező város a parton terül el, míg a szűk utcákból álló óváros a San Sebastian és a Castillo del Castro által koronázott dombokon épült. Hadi tengerész-kórháza, bikaviadal-cirkusza van. 1702 okt. 23. az angolok itt fogták el és rombolták szét a spanyol ezüstflottát; 1719. a várost is elfoglalták.

Vigopera, a XVII. sz. dalműveinek oldalhajtsága. A komoly, tragikus operák felvonásai között intermediumokat adtak, kisebb, mitológiai tárgyú víg zenésjátékokat, amelyek eleinte nem függték össze egymással. Később azonban egyöntetű mesét adtak elő, úgy hogy a hallgató egyszerűen kapott egy komoly és egy víg dalművet, felvonásonként váltakozva. Ezek az intermediumok később különváltak, így lett belőlük az *opera buffa*. Velencében ezalatt a zenei boházatokból (commedia in musica) bontakozik ki egy realisabb életet lehelő V., amely a XVII. sz. közepén Rómában éli virágkorát (Mazzocchi, Abbati, Sacati, Melani). Igazi V.-t azonban csak a XVIII. sz.-ban írnak: Legroschino, Galuppi, Pergolesi, Cimarosa és Piccini.

Vigorit, l. *Robbanószer* és *Dinamit*.

Vigoroso, olasz zenei műszó, a. m. erősen, erélyesen.

Vigors, *Nicolas Aylward*, l. *Vig*.

Vig-oszero, tó, l. *Vig*.

Vigszínház, fővárosi magánzínház a Lipótkörúton. Létrehozta a gr. Keglevich István elnökléte alatt alakult V. r.-t.; épült Fellner és Helmer tervei szerint 1895—96-ig; megnyílt 1896 máj. 1. A színház első vezetői gr. *Keglevich* István, *Szécsi* Ferenc és *Faludi* Gábor voltak, az első művészeti igazgató *Ditrói* Mór. Miután gr. Keglevich, majd *Szécsi* Ferenc kiváltak, *Faludi* Gábor fiaival (Miklós, Jenő, Sándor) vezette a színházat; 1921. Ben Blumenthal szerevén meg a részvények több-

ségét, *Roboz* Imre és *Jób* Dániel lettek igazgatók. A színház a drámai irodalom minden válfaját műveli; sőt koronkint operetteket is ad elő.

Vígtelek (*Vichtelka*), kisk. Gömör vm. roznyói j.-ban, (1910) 211 magyar lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vigvam, az indiánusok kunyhója.

Vigvár (*Veselé nad Váhom*), kisk. Nyitra vm. püstyéni j.-ban, (1910) 1060 szlovák lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Vigyázó, hegység, l. Vlegyásza.

Vigyázó (bojári gróf), régi nemes család, melynek leszármazása hiteles okmányok alapján az 1600-as évek közepéből mutatható ki. A család ősei Veszprém, Tolna, Győr és Pest vármegyékben voltak birtokosok és úgy a köz-, mint a katonai pályán tüntek ki. Ezek közül különösen *Ferenc*, aki e század elején a franciák elleni csatákban szerepelt; *Antal*, aki a nemzeti seregben 1809. kapitány volt s szép gyűjteményeket szerzett. Grófságot 1895. nyert *Sándor* (szül. 1825., megh. 1921.), 1885-ben kamarás, nevét bőkezű, tudományos és emberbaráti alapítványával tette emlékezetessé. Fia *Ferenc* (szül. 1874. ápr. 5.), sub auspiciis regis avatott doktorrá s közjogi irodalommal foglalkozik. Tanulmányai közül kiemelendők: *A pragmatica sanctio* (1894); *Az európai közjogi alkotmányos garanciája* (1895); *Az osztrák-magyar viszony nemzetközi természetűje* (1897). A Pejerváry-kormány elleni nemzeti akcióban a pest megyei ellenzék egyik vezére volt s mint ilyen Pest vármegye helyettes alispánjává is választották.

Vigyázz! Katonai vezényszó, melynek elhangzása után az addig pihenő helyzetben volt katonának a gyakorlati szabályzatban részletesen előírt szabályszert állásba és feszes magatartásba kell helyezkednie.

Vigyor, hordóknál az a rés, mely az ormónál a túlságos nagy fenéktől származik. Ezt mint a hordónak hibáját ki kell küszöbölni. — *V-ba áll* az őregháló zsákja, ha a két szárnyat egyenetlenül húzzák ki.

Vihar, l. Szél.

Vihargyú. Stiger windisch-feistritz (Stájerország) polgármester 1895. szőlőjében mozsártelepeket állított fel, melyekből fenyegető felhők közeledésekor sűrű lövöldözést indítottak meg, hogy a jégeső keletkezését meggátolják. Miután egy-két nyáron át ily módon állítólag sikerült szőlőjét a jégveréstől megóvnia, a V.-kkal való védekezés a jégeső ellen nagyobb méreteket öltött és több országban, nevezetesen Olasz-, Franciaországban és hazánkban is elterjedt. Mozsarak helyett különböző szerkezetű, hátultöltő ágyúcsöveket alkalmaztak, melyekből a puskapor-töltés elsütése után örvénygyűrű emelkedett a magasba. Több évi próbálgatás után az eredmény kétséges volt, de már a Grazban 1902. tartott nemzetközi vihargyűrűtervezlet kedvezőtlenül nyilatkozott a várható eredményről. Mióta az olasz kormány Blaserna egyetemi tanár vezetése alatt Castel Franco mellett nagy területen rendszeres és nagyszabású védekezést végeztetett és a kísérletezés kifejezetten negatív eredménnyel végződött, a V.-zást a hivatalos körök is mindenfelé megszorították és manapság a jég elleni védekezésnek ez a módja lejártá magát.

Viharár, szorosabb értelemben a szélduzzasztás által okozott nagy magasságú tengerhullám. Tágabb, de nem szokásos értelemben ama magas tengerjárás is, mely a Nap és Hold különösen kedvező állása folytán jó létre. A V. mindig nagy károkat okoz és Focke 106 községet számlál — ezek között 11 szigetet, — melyet 1086 és 1862 között viharok árjai elpusztítottak. A német tenger partján 1872 nov. 13. oly V. jelentkezett, mely a Lübecki mércén 3-38 m. magasságot mutatott.

Vihar elébe harangozás, régi szokás faluhelyen, hogy vészes, sötét felhők közeledésekor a harangokat meghúzzák.

Viharfecske (*Procellaria pelagia* L., újabb néven: *Hydrobates pelagicus* L.), l. *Hojsza-félék*.

Viharjelzés. Egyes meteorológiai intézetek a kikötőket távirati úton értesítik a közelgő viharokról és a tengerészeti hatóságok jelek kitzésével végzik a V.-t. L. *Időjósítás*.

Viharmadarak (*Procellariiformes*, régibb néven: *Thalassornithes*, állat), a Laposmellű madarak (*Ratitae*) egyik rendje. Az idetartozó, mintegy 120 fajt számláló madarak a világtengerek lakói, életüket a nyílt tengereken töltik s csak költés idején lépnek a szárazföldre. A sarkokig minden szélességi fokon előfordulnak. Magános sziklákon, sziklaodukban vagy magukásta földtöredékekben fészkelnek. Rendesen egyetlen igen nagy tojást raknak, mely tiszta fehér és pézsmaszagú. Legjellemzőbb csőrük alkotása. Csőrük egyenes, oldalról kissé lapított, mélyen barázdált és ívelt hegye kampószerűen erősen lefelé hajlított. Minden egyéb madártól abban különböznek, hogy orrüregeik a felső káván szarucsővecskékben folytatódnak. Három elülső lábujjuk úszóhártyával van egybekötve; hátsó ujjuk hiányzik vagy cseenevész. Idetartoznak az *albatroszok* (*Diomedea*), a *hojszák* (*Procellariinae*) és a *Viharfecskek* (*Hydrobatinae*). L. *Albatros* és *Hojsza-félék*.

Viharos (*Viška*), kisk. Ung. vm. nagybereznai j.-ban, (1910) 897 rutén lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Viharos Vilmos, író, szül. Szarvason 1866 júl. 2. Előbb gazdasági pályán működött, majd állami szolgálatba lépett s mint miniszterelnökségi irodagazgató vonult 1923. nyugalomba. 1912-ben *Alkotás* c. szépirodalmi és művészeti hetilapot szerkesztett. Lirai költeményei szépirodalmi és napilapokban jelentek meg. Önállóan megjelent művei: *Költemények* (1912); *Tárogató nóták* (1920).

Viharos, Gerő Ödön írói áneve.

Viharsirály (*Larus canus* L., állat), l. *Sirály-félék*.

Viharzug az az égtáj, ahonnan tapasztalás szerint a fürgeteg vagy az eső valamely vidékre jönni szokott, népies nyelven *rohadt sarok*. (Kun-ság, Hajdúság).

Viheder, a levegővel keveredő bányagáz robbanása, amely szénbányákban gyakran óriási katasztrófákat okoz.

Vihnye, Vihnyepeszerényhez tartozó fürdő Bars vm. garamszentkereszti j.-ban. A már régóta ismeretes fürdő Selmeczbánya közelében szép völgyben, 310 m. magasságban fekszik, fenyves-

erdőktől övezve. A régi forráson kívül egy ártézi kútfúrás által 1882. nyert új forrás szolgáltatja a 38 C.-fokú vasas hévízvet, melyet vörzsegénység, sápadtságnál, női nemi bajoknál és ideg-betegségeknek kitűnő sikerrel alkalmaznak. V. mint klimatikus gyógyhely is számot tesz. Tulajdonosa Selmeczbánya városa. (Tr. Cs.-Szl.)

Vihnyepeszerény (*Vichne, Eisenbach*), nagyk. Bars vm. garamszentkereszti j.-ban, (1910) 1623 szlovák és magyar lak. Van jelentékeny arany- és ezüstbányája és gépgyára. (Tr. Cs.-Szl.)

Vihola (növ.), l. *Ibolya*.

Vihorlát, a Vihorlát-Gutin vulkánikus eredetű hegysornak legészaknyugatibb hegye Zemplén és Ung vármegyékben a Laborca, Ciróka, Ublya és Ung völgyei közt az Alföld szélén. Régi vulkáni krátere ma már darabokra és apró csúcsokra van szaggatva, amelyek közül legmagasabb a tulajdonképeni V. (1074 m.), Nezsabec (1027 m.), Motrogun (1019 m.), a Szinnai-kő (1007 m.) stb., amelyek egy krátermélyedést zárnak körül, ebben fekszik 618 m. magasságban egy kis tó. A hegység meglehetősen zárt jellegű, erdők borítják, leginkább eruptívus kőzetekből áll, amelyeket É.-on és D.-en fiatal üledékes rétegek takarnak. Jelenleg a Cseh-Szlovákiához tartozó Ruthén-föld egyik hegysége.

Vihorlát-Gutin, az Alföldet ÉK.-en határoló törésvonal mentén fölemelkedett s ma már kiadott vulkánok hegysora az ÉK.-i Kárpátok Alföld felőli oldalán; a hegység egyes tagjai: Vihorlát-, Polyána-Szinyák-, Borló-Gyil-, Nagyszöllősi-, Beregszászi-hegység, Kóhát, Gutin és Lápos (l. o.). ÉNy.-i része a Ruthén-földhöz (Cseh-Szlovákia), DK.-i része pedig Romániához tartozik a trianoni béke értelmében.

Vihuhol (állat), a keleti pézsmacickány (*Myogale moschata* Pall.) neve hazájában.

Viipuri, l. *Viborg*.

Vijak (állat), a halásznyst (*Mustella Penantii* Erxleb.) neve hazájában.

Vika (*Vica*), kisk. Hunyad vm. marosillyei j.-ban, (1910) 266 román lak. (Tr. R.)

Vikár Béla, etnografus, szül. Hetesen (Somogy vm.) 1859 ápr. 1. 1889-ben az országgyűlési irodába lépett s mint az iroda főnöke vonult 1921. nyugalomba. Finnországban finn nyelvészeti és néprajzi tanulmányokat végzett és a Nemzeti Múzeum számára néprajzi tárgyakat gyűjtött. Megalapítója és szerkesztője volt az Élet c. radikális folyóiratnak s megalapította a magyar érdekek szolgálatára a Westöst. Rundschau, amely Lipcsében és Berlinben jelent meg (1894—1898). Úttörő volt a népköltési termékeknek fonográf útján való egybegyűjtésében, gyűjteménye a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályában van. A Keleti művelődési központ megbízásából a Turán c. folyóiratot szerkesztette. 1920-ban a Lafontaine-Társaság főtítkárául választotta. A Magyar Tudományos Akadémia tagja. Önállóan megjelent művei: *Gáti István stenographiája* (Budapest 1890); *Kalevalai tanulmányok* (1901); *Somogy-megye népköltése* (1906); *A regös ének* (1907); *A magyar népköltés remekei* (1907, 2 köt.); *Kulervo énekei* (1908, a Kisfaludy-Társaság jutalmazta műfordítás); *A Kalevala* (1909); *Petőfi az*

északi népeknél (1911); *Tábortűzek, műfordítások* (1915); *Ravitanak veli Tariel*, a párdúcborús lovag fordítása georgiai nyelvből (1917, Zichy Mihály 26 képével); *Hommage à Petőfi* (1923).

Vikilas, l. *Bikelas*.

Vikinger, l. *Normannok*.

Vikramorvasi, l. *Kalidásza*.

Viktor, három pápa neve. I. V. (185—197, mások szerint 190—202), zsinatokat tartatott a végből, hogy a husvét a nyugati egyház szokása szerint mindentűt egy időben ünnepeltessék (l. *Páskavita*). — II. V. (1055—57), előbb *Gebhard*, eichstádi püspök, a Calw grófok nemzetségéből, III. Henrik császár bizalmasa és rokona. Firenzében zsinatot tartott, amelyen az akkori bajok (szimonia, papi házasság, az egyházi javak elidegenítése stb.) ellen üdvös határozatokat hoztak. A haldokló III. Henrik fiának gyámjával kérte őt fel, mely tisztét sikeresen oldotta meg. Megh. Németországból hazautaztában Firenzében. — III. V. (1086—87), Landulf beneventi herceg fia, előbb Dezső, montecassinói apát. 1086 máj. 24. pápának választották, de négy napra reá elhagyta Rómát és Terracinába ment, hol lemondott és Monte-Cassinóra vonult vissza. A capuai (1087) zsinat kérelmére azonban elfogadta a választást 1087., de néhány hónapra reá, szept. 16. meghalt. — IV. V. néven két ellenpápa szerepel: 1. *Conti* Gergely bíborok, II. Ince pápa ellenese 1138. 2. *Octavian*, a Frascati-nemzetségből, 1159 szept. III. Sándor ellenpápája. Megh. Luccában 1164 ápr. 20.

Viktor Amadeus, szavójai hercegek és szárdinai királyok:

1. V., *Szavója hercege* (1630—37), I. Károly Emánuel herceg legidősebb fia, szül. 1587 máj. 8., megh. 1637 okt. 7. Atyja halála után 1630 okt. 13. lépett a trónra; 1632. felvette Ciprus és Jeruzsálem királyának címét. Neje, Krisztina, IV. Henrik francia király leánya volt, kitől két fia, *Ferenc Jácint* (megh. 1638) és *II. Károly Emánuel* (l. o.) született.

2. V., *Szavója hercege* (1675—1713), *Szicília királya* (1713—20), *Szárdinია királya* (1720—30), II. Károly Emánuel fia, szül. 1666 máj. 14., megh. 1732 okt. 31. Atyja halála után 1675 jún. 12. jutott a trónra anyja gyámsága alatt. 1684 óta uralkodott önállóan s kezdetben a francia politika szolgálatában állott, de 1690—96 ő is XIV. Lajos ellen harcolt. 1701 ápr. 6. újból a franciákkal szövetekezett, 1703 nov. 8. azonban nyíltan XIV. Lajos ellenfelehez szegődött. Ezért a franciák egész országát megszállták és csak Szavójai Jenő torinói győzelme (1706) szabadította fel azt. Az utrechti békében 1713. *Sziciliát* kapta királyi címmel, 1720. azonban el kellett azt cserélnie *Szárdiniáért* VI. Károly császárral. Ezután új törvénykönyvet adott országának (*Codex Victorianus*). 1730 szept. 30. lemondott fiának, *III. Károly Emánuelnak* javára és Chambérybe vonult vissza, miután nőül vette Novarina di San Sebastiano grófnőt. 1731 őszén vissza akarta szerezni királyi hatalmát, de fia elfogatta s előbb Rivoli, majd Moncalieri kastélyban őriztette, ahol meg is halt. V. ő. *Carutti*, Storia di Vittorio Amedeo II. (Torino 1897, 3. kiad.).

3. II. V., Szárdínia királya (1773—96), III. Károly Emánuel fia, szül. Torinóban 1726 jún. 26., megh. 1796 okt. 16. Atyja halála után 1773 febr. 20. jutott trónra. Nagy ellensége volt a francia forradalomnak s 1793. ő is csatlakozott a francia köztársaság ellen alakult koalícióhoz. Hadai azonban 1796. döntő vereségeket szenvedtek s 1796 máj. 15. Cherascóban kénytelen volt békét kötni Bonaparte Napoleon tábornokkal. Fiaiban: IV. Károly Emánuel (1796—1802), I. Viktor Emánuel (1802—21), Károly Félix (1821—31), kihalt a Szavójai-ház egyenes ága.

Viktor Emánuel, szárdíniai és olasz királyok:

1. I. V., szárdíniai király (1802—21), III. Viktor Amadeus király második fia, szül. 1759 júl. 24., megh. Moncalieri kastélyban 1824 jan. 10. Trónra lépése előtt az *Aosta hercege* címet viselte s 1792—96 a piemonti sereg fővezére volt a franciák ellen. Bátyjának, II. Károly Emánuelnak lemondása után 1802 jún. 4. jutott a trónra, de csak Szárdínia sziget felett uralkodott, mert Piemontot és Szavójját Napoleon Franciaországhoz csatolta. 1815-ben a bécsi kongresszuson visszakapta régi országát a Genovai köztársasággal meggyarapítva. Reakcionárius szellemben uralkodott s az 1821. kitört forradalom hatása alatt márc. 13. lemondott a koronáról öccsének, Károly Félixnek javára.

2. II. V., Szárdínia királya (1849—61), olasz király (1861—78), Károly Albert szárdíniai király idősebbik fia, szül. Torinóban 1820 márc. 14., megh. Rómában 1878 jan. 9. Atyja oldalán részt vett az 1843—49-iki háborúban Ausztria ellen s a *Goito* melletti csatában meg is sebesült. Atyjának lemondása után 1849 márc. 23. súlyos körülmények közt foglalta el a trónt s nem sokára (aug. 6.) békét kötött Ausztriával. A következő években *Cavour* (l. o.) segítségével diplomáciai úton készítette elő az olasz egység megvalósítását. 1855 ápr. 10. szövetséget kötött Franciaországgal és Angliával Oroszország ellen és Krimbe 15,000 főnyi sereget küldött. 1858 júl. 20. Plombièresben újabb szerződést kötött III. Napoleon császárral Ausztria ellen. Az 1859-iki háborúban francia segítséggel megszerezte Lombardiát s a magyar emigráció vezérével is barátságos viszonyt tartott fenn. Ezután a kisebb olasz államok (Parma, Modena, Toscana) egymásután csatlakoztak a szárdíniai királysághoz, Garibaldi pedig 1860—61. a nápolyi királyságot döntötte meg, de ebben már V. is támogatta nagyobb haderővel. E sikerek után 1861 márc. 17. felvette az *Olaszország királya* címet. 1865-ben Torinóból áttette székhelyét Firenzébe. Az 1866-iki háborúban a poroszok győzelmei megszerezték számára Velencét, hova V. nov. 7-én vonult be. III. Napoleon bukása után végre teljesült V. és az olasz nép régi vágya s 1870 szept. 20. elfoglalták az olasz csapatok Rómát IX. Pius pápától. 1871 júl. 2. tartotta V. ünnepélyes bevonulását végeles fővárosába és a pápa egyik palotáját, a *Kvirinált* választotta lakóhelyévé. Bár ezután a pápa irántengesztelékeny viselkedést tanúsított, az minden közeledést visszautasító s fenntartotta az 1861. reá kimondott egyházi kiközösítést. Mint alkotmányos érzületű, lovagias lelkű (Rè galan-

tuomo) és közvetetlen modorú uralkodó nagy népszerűségben állott. Tetemreit a római Pantheonban helyezték el s Rómában és Olaszország több más városában lovasszobrot emeltek emlékének. V. 1842 ápr. 12. vette nőül *Adelheid* főhercegnőt, Rainer főherceg leányát (megh. 1855 jan. 20.), kitől a következő gyermekei születtek: *Klotild* (szül. 1843 márc. 2., megh. 1910 jún. 25.), 1859 jan. 30. Napoleon Jeromos herceghez ment nőül; *Umberto* (l. o.) király, *Amadeus* (l. o.) spanyol király; *Mária Pia* (szül. 1847 okt. 16., megh. 1911 jún. 5.), 1862 okt. 6. Lajos portugál király felesége lett. Nejének halála után *Vercellone* Rosával kötött morganatikus házasságot, kinek a *Mirafiori* (l. o.) grófnő címet ajándékozta. V. ö. *Massari*, *La vita* ed il regno di Vittorio Emanuele II. (Milano, 1901, illusztr. kiad.); *Bersesio*, Il regno di Vittorio Emanuele II. (Torino 1878—1905, 8 köt.); *Cappelletti*, Storia di Vittorio Emanuele II. (Roma 1893, 3 köt.).

3. III. V., olasz király, Umberto király egyetlen fia, szül. Nápolyban 1869 nov. 11. Trónörökös korában a *nápolyi herceg* címet viselte. Atyjának halála után 1900 júl. 29. lépett a trónra és alkotmányos szellemben uralkodik. Hivatalos nyilatkozataiban (1901 Berlin és Bécs) a hármas-szövetséghez való ragaszkodását fejezte ki s ezt megismételte a II. Vilmos császárral való találkozásában (1905. Nápoly, 1908. Velence, 1909. Brindisi). A világháború kitörése után 1914 aug. 2. baráti semlegességéről biztosította Ferenc József császárt és királyt, de entente-barát minisztereknek (*Salandra*, *Sonnino*) befolyása alatt s a nagy olasz nemzeti vágyaktól elszédítve, szakított eddigi szövetségeseivel s 1915 máj. 23. elrendelte a mozgósítást, máj. 25. hadat izent Ausztria-Magyarországnak és átvette a főparancsnokságot, kormányzó-helyettesévé pedig unokabátyját, *Tamás* genovai herceget rendelte. V. 1896 okt. 24. vette nőül *Heléna* hercegnőt, Miklós montenegrói fejedelem leányát, kitől a következő gyermekei születtek: *Jolanda* (szül. 1901 jún. 1.), férjhez ment 1923. Carlo conte *Calvi di Bergolo* olasz kapitányhoz; *Mafalda* (szül. 1902 nov. 19.), férjhez ment 1925. *Fülöp* hesseni herceghez; *Umberto*, trónörökös (szül. 1904 szept. 15.); *Giovanna* (szül. 1907 nov. 13.); *Mária* (szül. 1914 dec. 26.).

4. V., *Torino grófja*, olasz királyi herceg, Amadeus aostai herceg, volt spanyol királynak második fia, szül. Torinóban 1870 nov. 24. Az olasz hadseregben altábornagy s a lovasság főfelügyelője. 1897. párbajt vívott *Henrik* orléansai herceggel, ki az olasz hadsereget megsértette.

Viktória, több királynő neve:

1. V. *Alexandrina*, Nagy-Britannia és Írország királynője (1837—1901), Eduárd kenti herceg leánya, szül. Londonban 1819 máj. 24., megh. Osborne kastélyban 1901 jan. 22. Nagybátyjának, IV. Vilmosnak halála után 1837 jún. 10. lépett az angol trónra s 1838 jún. 28. koronázták meg ünnepélyesen. 1840 febr. 10. ment nőül *Albert* szász-koburg-gothai herceghez (*Prince Consort*), mivel boldog családi életet élt annak 1861 dec. 14. bekövetkezett haláláig. 1876 máj. 1. felvette az *India császárnője* (*Empress of India*) címet. 64 éves uralkodásának világraszóló eseményeit

1. *Nagy-Britannia* története alatt. Holttestét férje tetemei mellé helyezték a frogmorei mauzoleumban. 1911-ben Londonban a St. James parkban szobrot emeltek emlékének. Házasságából a következő gyermekek származtak: *V.*, a későbbi III. Frigyes császár neje (l. alább); *VII. Eduárd*, angol király (l. *Eduárd* 10); *Alice* (szül. 1843 ápr. 25., megh. 1878 dec. 14.), ki 1862 júl. 1. férjhez ment IV. Lajos hesseni nagyherceghez; *Alfréd* edinburghi herceg, Szász-Köburg-Gotha hercege (l. *Alfréd* 2.); *Heléna* (szül. 1846., megh. 1923.), ki 1866 júl. 5. *Keresztély* schleswig-holsteini herceg felesége lett; *Lujza* (szül. 1848 márc. 18.), *Argyll* John herceg özvegye; *Arthur*, Connaught (l. o.) hercege; *Lipót*, Albany hercege (l. o.); *Beatrix* (szül. 1857 ápr. 14.), Battenberg Henrik herceg neje 1885 júl. 26. óta, özvegy lett 1896 jan. 20. *V.* irodalmilag is működött; művei: *Early life of the Prince Consort* (németül is, Gotha 1867); *Leaves from the journal of our life in the Highlands* (németül Braunschweig 1868); *More leaves from the journal of our life in the Highlands 1862—82* (németül Stuttgart 1884). Levelezését fia, VII. Eduárd adatta ki: *The letters of queen Victoria 1837—1861* (London 1907, 3 köt., németül Berlin 1908, 2 köt.). Leánykori naplóját (1832—40) unokája, *V. György* király adatta ki (németül Berlin 1912.). *V. ö. Barnett Smith*, *Life of her majesty queen Victoria* (London 1886); *Jeaffreson*, *Victoria queen and empress* (u. o. 1893, 2 köt.); *Holmes*, *Queen Victoria* (u. o. 1897); *Lee*, *Queen Victoria, a biography* (u. o. 1902); *Crawford*, *Victoria queen and ruler* (Bristol 1903); *La reine Victoria d'après sa correspondance inédite etc.*, par Jacques Bardoux (Paris, 1907, 3 köt.).

2. *V. Adelheid Mária Lujza, német császárné és porosz királyné*, az előbbinek legidősebb leánya, szül. Londonban 1840 nov. 21., megh. Friedrichshof kastélyban (Tannus) 1901 aug. 5. Sokoldalú tehetsége mellett különösen az iparművészetben képezte ki magát. 1858 jan. 25. ment férjhez Frigyes porosz herceghez, ki 1861. atyjának, Vilmosnak trónralépésekor porosz trónörökös lett. Beteg férjét 1887—88 hűségesen ápolta s annak halála után a *Frigyes császárné* nevet használta. 1898 nyarán lebukott lováról s ez okozta halálát betegségét. Gyermekeit l. *Frigyes* 48. A charlottenburgi mauzoleumban temették el férje mellé. *V. ö. Leinhaas*, *Erinnerungen an Viktoria*, Kaiserin und Königin Friedrich (Mainz 1902); *Jessen*, *Die Kaiserin Friedrich* (Berlin 1907).

3. *V. Melitta*, Alfred edinburghi és szász-köburg-gothai herceg második leánya, szül. Málta szigetén 1876 nov. 25. Előbb *Ernö Lajos* hesseni nagyherceg felesége volt (1894 ápr. 19. óta), majd 1901 dec. 21. elvált tőle és 1905 okt. 8. *Kyryll* orosz nagyherceghez ment nőül.

4. *V. Lujza, braunschweigi hercegné*, II. Vilmos német császár legifjabb gyermeke, szül. Potsdamban 1892 szept. 13. *Ernö Ágost* braunschweigi herceg neje 1913 máj. 24. óta. Házasságából születtek *Ernö Ágost* trónörökös (1914), *György Vilmos* herceg (1915), *Friderika Lujza* hercegnő (1917), *Keresztély* herceg (1919), *Welf* Henrik herceg (1923). A német forradalom után férje szintén kénytelen volt lemondani az uralkodásról.

Viktória (nőv.), l. *Victoria*.

Viktória, kocsi, l. *Victoria*.

Viktória-és Albert-rend, angolországi érdemrend, melyet 1862 febr. 10. alapított Viktória királynő egy osztályban. Jelenleg négy osztálya van.

Viktória-fekete, l. *Azofekete*.

Viktória-kék, mesterséges organikus festék; a rozanilin- (l. o.) csoportból való. Gyapjút, selymet, gyapotot festenek vele.

Viktória-kereszt, angolországi érdemrend, melyet Viktória királynő 1856 jan. 29. altisztek és közlegények részére alapított.

Viktória-Nyanza-tó, l. *Nyanza*.

Viktória-rend, angol polgári érdemrend, alapított 1896 ápr. 23. öt osztályban. Külföldiek a rendnek tiszteletbeli tagjai lehetnek.

Viktória-sárga, l. *Dinitrokrezolok*.

Viktória-stílus (*queen Victoria style*), a Viktória királynő idejében Angolországban különösen az ötvenes évek óta kifejlesztett művészeti irány, mely az építészetben a csúcsíves stílust utánozta.

Viktória-vizesés, l. *Zambézi*.

Viktória-zöld, l. *Malachit-zöld*.

Viktorin József, cseh-tót író, szül. Pozsony vm-ben 1822., megh. 1874. Budán. Maga köré gyűjtötte a legjelesebb tót írókat. Ő adta ki s rendezte sajtó alá Sladkoviának (1861), Hollynak (1863) költeményeit és Zaborskýnak drámai munkáit (1865—1866). *V.* a cseh irodalmi nyelv híve volt.

Viktorit (*Victorit*), robbanó anyag, hamuzsír-ból, pikrinsavból s valamely növényolajból áll.

Viktuáliák (lat.) a m. élelmiszerek.

Vikuna (*Lamavivunna Molina*, állat), l. *Láma*.

Vila, a szerb néphit szerint fiatal, szép, fehér ruhába öltözött nő, többnyire hegyi erdőkben és sziklás vidékeken tartózkodik, folyók közelében. Szereti az éneket és táncot, felemelkedik a levegőbe is és halálhozó nyilait (villám) az emberekre lövi; szarvason nyargal, melyet kígyókkal fékez. Vele azonos a bolgár *szamovila*. *V. ö. Strauss* Adolf, *Bolgár néphit* (103 és köv. l.).

Világ, csillagászati szempontból az ég csillagainak összessége, ide számítva természetesen Földünket és bolygórendszerünket is. Ez értelemben *univerzumnak* is szokták nevezni. L. még *Világkép*.

A mitológiában és összehasonlító vallástudományban a *kozmológiai* mondák és regék csoportjának elemzése foglalkozik a *V.* alakulására vonatkozó hiedelmek egybevetésével. A fejlettebb mitológiákban a *V.* teremtésére vonatkozó mondák sok hasonló vonást mutatnak a térben és korban legtávolabb álló népeknél. Ilyen egyebek közt a teremtésnél egy *demiurgosz* (l. o.), vagyis az istenség és az anyag között egy közvetítő lény szerepeltetése, aminő a görög Prometheus s amilyenek képzetéből fejlődtek utóbb a különféle vallásrendszerek bukott istenségei, angyalai, ördögei. Fölülte tanulságosak e tekintetben az ural-altáji népek *V.*-teremtési mondái, melyeknek gazdag gyűjteménye a *Reguly* és *Munkácsi* Bernát gyűjtötte vogul népköltési emlékek kiadása során (Vogul népkölt. gyűjt., I. füzet) látott napvilágot. Ezekhez legközelebről más finn-ugor népek (pl. a finnek) már ismertebb teremtési mon-

dáit találjuk hasonlóknak, aminek oka azonban közös kultúrhatás eredménye is lehet. Másik, szintén igen elterjedt kozmogóniai monda a *vízözönről* szóló, amely számos összehasonlító tanulmányra adott már alkalmat és a hitregék egy közös forrásból való származását vitatók táborának egyik fő erőssége. Harmadik, nem kevésbé gyakori képzet a V.-alakulási mondák sorában a V.-nak *tojásból* keletkezése, az ú. n. *világtójas* feltételezéséből kiinduló kozmogónia, amellyel a már említett vogul regékben is találkozunk.

Irodalom. Bastian Ad., Kosmogonien und Theogonien indischer Religionsphilosophien, az Ideale Welten III. kötet, Berlin 1892; Andree, Fluthsagen; Diestel, Die Sintfluth und die Fluthsagen des Alterthums, 2. kiad. u. o. 1876; Lukás F. tanulmánya a világtójas kozmogóniai ösképzetről a Zeitschrift des Vereins für Volkskunde IV. évf. 3. füzetében. Magyar kozmogóniai mondákat Kálmány Lajos gyűjtött és hasonlított egybe az Ethnographia és Ethnologische Mittheilungen több évfolyamában. Az ezekkel közel rokon bolgár hagyományokat pedig I. Strausz Adolf Bolgár néphit (1897) c. munkája I. fejezetében.

Világ (Vilagy), kisk. Zemplén vm. mezőlaboreczi j.-ban, (1910) 718 rutén lak. (Tr. Cs.-Szl.)

Világ, politikai napilap, megindult 1910 márc.-ban. Célja a progresszív eszmék terjesztése; programja: az általános választójog, progresszív adózás, a népoktatás teljes államosítása a felekezeti oktatás kiküszöbölésével, földbirtok-reform, liberális nemzetiségi politika. Eleinte *Yartin* (Nyitrai) József, majd *Gerő Ödön*, *Bálint Lajos* voltak szerkesztői, 1913 óta *Purjesz Lajos* A proletárdiktatura alatt a V.-t is megszüntették s helyette a Fáklya c. lapot adták ki egyideig; 1919 oszén, amikor a lapok újra megjelentek, a V. is megindult *Purjesz Lajos* főszerkesztő és *Feleky Géza* szerkesztő vezetésével. 1925-ben, *Purjesz Lajos* halála után, főszerkesztő *Feleky Géza*, felelős szerkesztő pedig *Purjesz Imre* lett.

Világakadémia. Egy magyar írónak, *Kemény Ferencnek* terve, mely az egész világ tudományos működésének szervezését és összpontosítását tűzte ki célul. Első nyomával 1890. a milánói Union Lombarde egyik füzetében találkozunk; 1899. bemutatott a M. Tud. Akadémiának, 1900. megjelent az Athenaeum folyóiratban és külön könyvalakban, 1901. németül: Entwurf einer internationalen Gesammtakademie; Weltakademie, 1900. francia kivonatban: Projet et plan d'une Académie Universelle Internationale (Dresden).

Világ bajnokság. A V.-t vagy *olympiai bajnokságot* az a versenyző nyeri, aki valamelyik sportágban a nemzetek válogatottjai közül világversenyen első lesz.

Világbéke, l. Örökbéke.

Világbélyeg. Már a berni (1874) és a lissaboni (1885) postakongresszusokon felmerült az eszme és az Északamerikai Egyesült-Államok, valamint Luxemburg a bécsi (1891) kongresszuson újból javasolta, hogy a berni nemzetközi postairoda adjon ki 5, 10, 25 és 50 centime értékű V.-et, melyet az egyes postaigazgatások előállítási áron átvennének és névértéken eladnának. Ezek csak a nemzetközi forgalomban lettek volna használatban és főleg a válasz bérmentetésének megkönnyítését célozták volna, emellett természetesen nemzetközi fizetési eszközként is szolgáltak volna. Az egyes postaigazgatások közt

ezekről leszámolás nem lett volna. Minthogy az egyes országok közti valutáris differencia egyes igazgatások terhére visszaéléseket tett volna lehetővé, a javaslatokat elvetették. A válaszadás megkönnyítésére a római postakongresszus (1906) a válaszdíjszelvényt (l. o.) létesítette.

Világbirodalmak. Ennek a kifejezésnek értelme évszázadokon át változóan ment keresztül. Régente világbirodalom alatt egy olyan birodalmat értettek, amely igen nagy kiterjedésű volt, esetleg több világrészre is kiterjedt. Ma világbirodalom alatt értik az oly birodalmat, amely a világ különböző részein foglal támpontokat magának olyképen, hogy ezek által biztosítsa távoli gyarmatai, mellékterületei és területei közt a világgazdasági irányzatnak megfelelő törekvéseket, amelyek lényegükben abban állanak, hogy a földgömb különböző pontjain beszerzett nyersanyagok otthoni gyárakban feldolgozva az egész világon keresseknek maguknak piacot. Ily értelemben világbirodalom ma Nagy-Britannia. Az ily V. szervezésére és továbbépítésére irányuló törekvések azonosak az ú. n. imperialista politikával. L. *Imperializmus*.

Világégés. Herakleitos és a stoikusok szerint a világ fejlődése befejeztével elég s a tűzből új világ fog támadni. E felfogás a kereszténységre is hatott.

Világéter, l. Éter.

Világév v. platói év, l. Év.

Világfa (a skandináv mitológiában *Yggdrasill*), a kórisfa neve.

Világfájdalom, sajtáságos, a pesszimizmussal rokon felfogása a világnak, melynek értelmében boldogságot keresünk ugyan a világon és csakis boldogságot érdemes keresni, de meg nem találhatjuk soha. Mennél magasabban áll valamely egyéniség, annál inkább érzi a létezés fájalmát. A pesszimizmustól mégis abban különbözik, hogy emez a világot egyszersmind értéktelennek mondja. A V.-ban csakúgy, mint a pesszimizmusban, van filozófiai emelkedettség; az egésznek szempontjából tekint mindent és már ez az egyetemes szempont, a gondolkodásnak ez a légköre enyhítheti keserűségét s bizonyos nemes rezignációval vagy szárnyaló humorral veheti élet. De az a V., mely a mult század első évtizedeiben Byron, vagy az a pesszimizmus, mely a mult század második felének kezdetén Schopenhauer nyomán diváltt lett, sok tekintetben hamis hangokat hallatott, csak kacérkodott e tragikus eszmével, durva cinizmussá és frivol életfelfogássá fajult. A V. hangjait a francia irodalomban először Châteaubriand, az angolban Byron, a németben Heine, az olaszban Leopardi hangoztatta. Az egész érzésmód bizonyára összefügg a francia forradalomra következő csalódásokkal és kiábrándulással.

Világfenntartás, az egyházi tanokban az isteni akaratnak az a tényle, mely által a megteremtett világmindenség úgy anyagát, mint alakját illetőleg tovább fennmarad.

Világglóbus, éggömb, a csillagos égnek gömbön való előtűntetése, mindazokkal a körrendszerekkel, melyek a tájékoztatást és helymeghatározást közvetítik. Berendezése olyan, mint a földgömbé (l. o.), csak hogy a föld felülete helyett a csillagok vannak reárajzolva.